

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR EHLİYET ARIZASI OLARAK
İSLAM HUKUKUNDA SEFEH

HAZIRLAYAN
Mehmet ONUR
084244031015

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet YAMAN

KONYA- 2011



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

(İmza)

Mehmet ONUR



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Mehmet ONUR tarafından hazırlanan ‘BİR EHLİYET ARIZASI OLARAK İSLAM HUKUKUNDA SEFEH’ başlıklı bu çalışma .../.../2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN	Danışman	İmza
Prof. Dr. Halit ÇALIŞ	Üye	İmza
Prof. Dr. Orhan ÇEKER	Üye	İmza

ÖNSÖZ

Ehliyet, kişinin dini-hukuki sorumluluk taşımaya elverişli olmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sorumluluk duygusu taşıyan tek varlık insandır.

Bütün insanlar hukuken korunan ve sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi tanıyan hak sahibi birer şahsiyettirler. Ancak herkes hak sahibi olmakla tasarrufta bulunma yetkisine sahip olamaz. Bunun nedeni ise insanların değişik yaratılış özelliklerine sahip olmaları ve belirli aşamalardan geçmek zorunda olmalarıdır. Bir başka deyişle insanlar bedeni ve ruhi nimetler açısından eşit yaratılmamışlardır. İnsanların içinde yardıma muhtaç, korunması zorunlu kişiler mevcut olduğu gibi kontrol altına alınmadıklarında topluma zarar verebilecek nitelikte olan kişiler de mevcuttur. Bunun en güzel örneklerinden biri de kişilerin harcamalarında tedbirsizce davranmaları ve mallarını akıl ilkeleri içerisinde yönetememeleridir. Nitekim mallarını iyi yönetemeyen ve müsrifçe davranan bu tip insanlar hem kendilerini ve ailelerini sıkıntılı bir yaşama sürükleyecek hem de muhtaç duruma düşmeleri halinde topluma yük olacaklardır. İşte sözkonusu bu zararların engellenmesi ve toplumların korunması için hukuki düzenlemelere gereksinim vardır. İslam Hukuku bu doğrultuda düzenleme yapan en eski hukuk sistemlerinden biridir. Biz de bunu gözönüne alarak bu konuda çalışma yapmaya karar verdik.



Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sefehle ilgili kavramsal çerçeve, ikinci bölümde ise sefehin hukuki boyutları ele alınmıştır. Birinci bölümde sefehle ilgili kavramsal çerçevenin belirlenmesi şu şekilde yapılmıştır: Ehliyet teriminin tanımı, ehliyetle ilgili bazı terimler, ehliyet çeşitleri, insan hayatının gelişim aşamaları ve ehliyetlere etkisi ve ehliyet arızaları klasik yaklaşımdan farklı bir bakış açısıyla işlenmiş, sefeh teriminin sözlük ve terim anlamları anlatılmış ardından sefeh kelimesinin Kur'an ve hadislerdeki kullanımı üzerinde durulmuş ve sefehle bağlantılı terimler detaylandırılmıştır. İkinci bölümde sefehin tesbiti ve hukuki sonuçları, sefehin dini-hukuki sonuçları ve günümüz Türk Hukuku açısından sefeh ele alınmış ve en sonunda bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamın her aşamasında görüş ve yönlendirmelerinden faydalandığım danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet YAMAN'a, Pozitif Türk Hukuku konusunda

bana yardımcı olan Avukat Ali NOHUT'a, çalışmalarında fikirlerini esirgemeyen eğitim merkezi hocalarımız Dr. Zeki KOÇAK, Yusuf ÇİFTÇİ ve Hüseyin KARACA'ya tezimi çalışırken bana her konuda yardımcı olan eşime ve beni dualarında asla unutmayan anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet ONUR

Konya 2011

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet ONUR	Numarası: 084244031015
	Ana Bilim/Bilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ / İSLÂM HUKUKU	
	Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YAMAN	
Tezin Adı		BİR EHLİYET ARIZASI OLARAK İSLAM HUKUKUNDA SEFEH	



ÖZET

Bütün insanlar hukuken korunan ve sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi tanıyan hak sahibi birer şahsiyettirler. Ancak herkes hak sahibi olmakla tasarrufta bulunma yetkisine sahip olamaz. İslam Hukukçularına göre kişi sefih olmadığı, rüşdüne erdiği andan itibaren tüm tasarruflarında serbest hale gelir.

Şer'i bir ehliyet arızası olarak sefeh; malı akıl ve iz'anın onaylamayacağı biçimde telif etmektir. Kısaca sefeh, görüş ve düşüncede hevâ ve hevase uymak, akıl ile değil zevk ile hareket etmektir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sefehle ilgili kavramsal çerçeve, ikinci bölümde ise sefehin hukuki boyutları ele alınmıştır. Birinci bölümde sefehle ilgili kavramsal çerçevenin belirlenmesi şu şekilde yapılmıştır:

Ehliyet teriminin tanımı, ehliyetle ilgili bazı terimler, ehliyet çeşitleri, insan hayatının gelişim aşamaları ve ehliyetlere etkisi ve ehliyet arızaları klasik yaklaşımdan farklı bir bakış açısıyla işlenmiş, sefeh teriminin sözlük ve terim anlamları anlatılmış ardından sefeh kelimesinin Kur'an ve hadislerdeki kullanımı üzerinde durulmuş ve sefehle bağlantılı terimler detaylandırılmıştır. İkinci bölümde sefehin tesbiti ve hukuki sonuçları, sefehin dini-hukuki sonuçları ve günümüz Türk Hukuku açısından sefeh ele alınmış ve en sonunda bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Student's	Name Surname	Mehmet ONUR	ID: 084244031015
	Department/Field	BASIC ISLAMIC SCIENCES / ISLAMIC LAW	
	Advisor	Prof. Dr. Ahmet YAMAN	
Research Title		PROFLIGACY AS A DEFECT OF LEGAL CAPACITY IN ISLAMIC LAW	

ABSTRACT

All human beings are legally protected persons who have legal rights and duties. But not everyone has the capacity to act by just having the capacity to acquire rights. According to scholars of Islamic law, a person who is not a profligate (safih), the time he reaches age of maturity he becomes free in his acts.

Profligacy (safah) is a legal capacity defect and it is defined as “to act contrary to the principles of reason and religion, to comply with lust, desire and pleasure instead of reason.”

This study consists of two parts. In the first part of the dissertation the conceptual framework of profligacy are discussed; in the second part the legal aspects of profligacy are discussed. In the first part, the conceptual framework of profligacy is determined as follows: the definition of the term ‘legal capacity’ (ahliyya), some terms related to ahliyya, types of ahliyya, developmental stages of human life and legal capacity defects. The dictionary and legal meanings of the term safah is explained and focused on the use of the word in the Quran and Hadith and related terms to safah are also explained.

In the second part, the determination of the state of safah and the religious-legal consequences of safah is discussed comparatively with Turkish law to reach a conclusion in the end.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. EHLİYET TERİMLERİ VE ÇEŞİTLERİ	4
A. EHLİYET	4
B. EHLİYETLE İLGİLİ BAZI TERİMLER	5
1. Şahıs.....	5
2. Zimmet.....	6
3. Velâyet.....	8
4. Vesâyet.....	8
C. EHLİYET ÇEŞİTLERİ	8
1. Vücub Ehliyeti	9
a) Eksik Vücub Ehliyeti.....	9
b) Tam Vücub Ehliyeti	10
2. Eda Ehliyeti.....	10
a. Eksik Eda Ehliyeti.....	11
b. Tam Eda Ehliyeti	12
D. İNSAN HAYATININ GELİŞİM AŞAMALARI VE EHLİYETLERE ETKİSİ..	12
1. Cenin Dönemi	13
2. Temyiz Öncesi Dönem	14

3. Temyiz Dönemi	15
4. Bülûğ Dönemi	18
5. Rüşd Dönemi	20
II. EHLİYET ARIZALARI	21
A. KLASİK TASNİF	22
B. YENİ TASNİF	22
1. İnsan Olmanın Tabii Gerekleri Olan Haller.....	23
a. Sığar (Çocukluk).....	23
b. Nevm (Uyku).....	23
c. Hayız ve Nifas.....	24
d. Nisyan (Unutma).....	25
e. Mevt (Ölüm)	25
2. Gerçek İrade İle Beyan Edilen İradenin Birbirine Uygun Olmayan Halleri (İrade Sakatlığı)	26
a. Hezl (Şaka veya Ciddiyetsizlik).....	26
b. İkrâh (Zorlama).....	27
c. Hata	30
d. Cehl (Cehâlet veya Bilmemezlik).....	31
3. Diğer Haller	32
a. Maraz-ı Mevt (Ölüm Hastalığı)	32
b. İğma (Baygınlık).....	33
4. Gerçek Anlamda Ehliyet Arızaları.....	34
a. Semâvi Arızalar.....	34
i. Cünûn (Delilik)	35
ii. Âteh (Bunaklık)	36
b. Mükteseb Arızalar.....	37
i. Sefeh.....	37
ii. Sükr (Sarhoşluk)	37
III. SEFEH TERİMİ	39
A. SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI.....	39
B. SEFEH KELİMESİNİN KURAN VE HADİSLERDE KULLANIMI	40

1. Kuranda Sefeh Kelimesinin Kullanımı	40
2. Hadislerde Sefeh Kelimesinin Kullanımı	42
C. SEFEHLE BAĞLANTILI TERİMLER	43
1. Hacr	43
2. Rüşd	48

İKİNCİ BÖLÜM

SEFEHİN TESBİTİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

I. SEFEHİN TESBİTİ	52
A. YAŞ VE BÜLÛĞ SINIRI	52
1. Kişinin Sefih Olarak Bâliğ Olması	53
2. Sefeh Halinin Bülûğ ve Rüşten Sonra Ortaya Çıkması	53
B. TESBİTTE HAKİM KARARININ GEREKLİLİĞİ	54
1. Sefeh Halinin Bülûğdan Sonra Devam Etmesi Durumunda Hakim Kararının Gerekliliği	54
a) Hakim Kararını Gerekli Görenler	54
b) Hakim Kararını Gerekli Görmeyenler	55
2. Sefeh Halinin Bülûğ ve Rüşten Sonra Ortaya Çıkması Halinde Hakim Kararının Gerekliliği	55
a) Hakim Kararını Gerekli Görenler	55
b) Hakim Kararını Gerekli Görmeyenler	56
3. Hâkim Kararının İlan Edilmesi ve Kısıtlılığın İşlerlik Kazanması	57
C. SEFEH HACR İLİŞKİSİ	58
1. Sefihin Hacrî	59
a) Sefihin Hacrini Gerekli Görenler	59
b) Sefihin Hacrini Caiz Görmeyenler	61
2. Sefihin Mallarının İdaresine Velî veya Vasî Tayin Edilmesi	62
a) Kişinin Sefih Olarak Bâliğ Olması	63
b) Sefehin Bülûğ ve Rüşd Döneminden Sonra Ortaya Çıkması	64
c) Velînin Sorumluluğu	64
D. SEFEH HALİNİN SONA ERMESİ VE HACRİN KALDIRILMASI	66

II. DİNÎ-HUKUKİ SONUÇLARI	67
A. ALLAH HAKLARINDA (İBADETLERDE) SEFEHİN ETKİSİ.....	67
1. Zekât	67
2. Sadaka	68
3. Mâli Adak	68
4. Keffâretler	68
5. Hac ve Umre	69
B. HUKUKİ İŞLEMLERDE SEFEHİN ETKİSİ.....	70
1. Medeni Hukuk Alanında.....	70
a) Aile Hukuku.....	70
i. Nikah.....	70
ia) Sefihin Nikâh Velâyeti	70
ib) Sefihin Evliliği.....	71
ii. Nafaka	72
iii. Talâk ve Muhalaa.....	72
b) Borçlar Hukuku	73
i. Satım Akdi	73
ii. Karz.....	73
iii) Havale.....	74
iv) Vekâlet.....	74
c) Eşya Hukuku.....	75
d) Miras Hukuku	75
2. Ticaret Hukuku Alanında.....	75
3. Ceza Hukuku Alanında	76
C. GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUNDA SEFEH.....	76
SONUÇ.....	79
BİBLİYOGRAFYA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselâm
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin
BK	: Borçlar Kanunu
c.	: Cilt
cc	: Celle Celâlühü
çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fak.	: Fakülte
Hız.	: Hazreti
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
md.	: Madde
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
ts.	: Tarihsiz
thk.	: Tahkik Eden
yay.	: Yayınları/ Yayıncılık
yy	: Basım Yeri yok

GİRİŞ

KONUNUN SINIRI, AMACI VE KAYNAKLARI

Ehliyet, kişinin lehine ve aleyhine olan hakların oluşmasına elverişli olması, kişinin borç alıp borç verme selahiyetine sahip olmasıdır. Ehliyet kişinin bedensel ve ruhsal gelişmesine paralel olarak değişir. Dolayısıyla sahih ve bâtil olma hallerindeki bütün akit ve tasarruflarda mükelleflerin ehliyet durumu önem kazanır.

Yaratılış gerçeği ile birlikte insanlar, anne rahmine düşme anından kişinin ölümüne kadar, değişik aşamalar kaydeder. Bu aşamaları ceninlik dönemi, mümeyyizlik öncesi dönem, mümeyyizlik dönemi, bulug dönemi ve rüşd dönemi şeklinde beşli ayırma tabi tutabiliriz. Bu dönemler kişinin ehliyet durumunu belirler. Kişi ceninlikle birlikte nakıs vücub ehliyeti sahibi olurken dünyaya sağ geldikten sonra tam vücub ehliyeti sahibi olur. Temyiz dönemiyle birlikte çocuk nakıs eda ehliyetini haiz olurken bulug çağıyla tam eda ehliyeti sahibi olur. İslam Hukukçularına göre kişi sefih olmadığı , rüşdüne erdiği andan itibaren tüm tasarruflarında serbest hale gelir.

Ehliyet arızaları kişinin ehliyetini daraltan veya tümünden ortadan kaldıran hallerdir. Bu hallerde kişi tam eda ehliyeti sahibi olmaktan çıkabilir ve hacr altına alınabilir. Ehliyet arızaları, kişinin tasarruflarında yetki sahibi olmasını veya akid yapma, borç alıp- verme gibi mali işlemleri gerçekleştirmesini engelleyebilir.

Bir ehliyet arızası olarak sefeh; malı akıl ve iz'anın onaylamayacağı biçimde telef etmektir. Kısaca sefeh ve sefahet, görüş ve düşüncede hevâ ve hevese uymak, akıl ile değil zevk ile hareket etmektir.

Kur'an-ı Kerim'de hem münafık, hem kâfir, hem de müslümanlar için kullanılan sefih kavramı, aynı kökten müştak diğer anlamlarıyla birlikte on ayette geçmektedir. Münafıklar ve kâfirler için İslâm'ı kabul etmemelerinden dolayı sefih denilirken; bu kavram müslümanlar için akli bazı şeylere ermeyen, mal tasarrufunda kendini kontrol edemeyenler hakkında kullanılır.

Sefeh, ehliyeti tamamen ortadan kaldıran bir durum değildir. Aynı zamanda hitabın düşmesini sağlamaz ve kişinin kendi aleyhine cezayı gerektirecek ikrarda bulunması durumunda sefihin beyanı dikkate alınır.

Yaptığımız taramalarda sefeh konusunun ülkemizde müstakil bir çalışmaya konu edilmediğini gördük. Bunun üzerine mali tasarruflar üzerinde belirleyici etkisi olan bu önemli arızayı incelemeye karar verdik.

Tezimiz bir ehliyet arızası olan sefehle sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede sefehin diğer ehliyet arızaları arasındaki yeri tespit edilmiş, bağlantılı diğer terimlerle ilgisi kurulmuştur. Tezimizin omurgasını sefeh halinin tespiti ve bunun dini-hukuki sonuçları oluşturmaktadır. Bir mukayese imkânı tanınması ve konuların berraklaşması için yer yer günümüz Türk hukuku ile de karşılaştırmalar yapılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasındaki temel amacımız gündelik sosyal ilişkiler ve mâli muameleler bakımından önem arzeden bir kavram olan sefeh halinin mahiyetini tespit edebilmek, İslam hukukçularının konuya ilişkin görüşlerini yakından tanıyabilmektir. Bu amaç bizi aynı zamanda mâli muamelatı daha sağlıklı bir zeminde değerlendirmeye götürecektir. Sefeh İslam Hukuku'nun klasik eserlerinde bir başlık altında olmasa da yerini almış ancak konu hakkında çağdaş çalışmalar pek yapılmamıştır. Dolayısıyla biz günümüz hukukunu da gözönüne alarak bir çalışma yapılması gerektiğine inandığımız için bu konuyu araştırıp istifadeye sunmaya karar verdik.

Tezimizin hazırlanmasında imkânımız nisbetinde alanın temel kaynaklarına inmeye çalıştık. Bu bağlamda Hanefilerden Serahsîn'in *el-Mebsût*, Kasânî'nin *Bedâi' u's-sanâi*, İbn Âbidîn'in *Reddü'l-muhtâr*'ı; Şafiilerden Mâverdî'nin *el-Hâvî'l-kebîr*, Şirbinînin *Muğni'l-muhtâc*'ı; Hanbelilerden İbn Kudâme'nin *el-Kâfi*, İbn Kudâme Ebu'l-Ferec'in *eş-Şerhü'l-kebîr*, Buhutî'nin *Keşşafü'l-kınâ*'ı; Malikîlerden; Karâfi'nin *ez-Zahîre fi'l-fıkh*, Desûkî'nin *Hâşiye aleş-Şerhi'l-kebîr*, Tesûlî'nin *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe* adlı eserleri en çok müracaat ettiğimiz kaynaklardır. Bunun yanında çağdaş literatür de ihmal edilmeyerek Hallaf'ın *İlmü Usuli'l-Fıkh*, Zerkâ'nın *el-Medhal*, Ebû Zehre'nin *Fıkh Usulü*, Halit Çalış'ın *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, Orhan Çeker'in *İslam Hukukunda Akitler* adlı eserleri özellikle anılmalıdır.

Bu noktada tezimizle yakından ilgili görülen Abdülkerim Rakyun'a ait Ahkâmu's-sefeh fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye ve fi'l-Kanûni'l-Mağribî isimli bir çalışmanın olduğunu öğrendik ancak ne yazık ki bu eseri elde edemedik.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. EHLİYET TERİMLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Kavramsal çerçevenin tespitine ayırdığımız bu başlık altında ehliyet terimini, ilgili olduğu diğer bazı terimleri ele alacak ve ehliyet çeşitlerini tanımaya çalışacağız.

A. EHLİYET

Arapçada “ehl” kelimesinden müştak bir kelimedir. Lügatta yeterli olmak, layık olmak, yetki, iktidar, maharet anlamlarında kullanılır.¹ İstilahta ehliyet, kişinin lehine ve aleyhine olan hakların oluşmasına elverişli olması, kişinin borç alıp borç verme selahiyetine sahip olmasıdır.²

İnsanın ehliyet ve sorumluluğu onun hitabı anlaması şartına bağlanmıştır.³ İnsanın bu ehliyet ve sorumluluğu ehliyyetü'l-hitab terimiyle ifade edilmektedir.⁴ Ehliyet kişinin bedensel ve ruhsal gelişmesine paralel olarak değişir. Dolayısıyla bütün akit ve tasarrufların sahih ve bâtil olma halleri mükelleflerin ehliyet durumuna göre belirlenir.

Kişilerin tasarrufta bulunabilme haklarının olabilmesi ve bu tasarruflarının geçerlilik kazanabilmesi için ehliyetin gerektirdiği vasıfları taşımaları gerekir.⁵ Hiçbir işlem, ehliyet olmaksızın tesis edilemez.⁶

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “ehl” md. ; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “ehl”; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “ehl” md

² Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, IV, 237; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, III, 213; Cürçânî, *et-Ta'rifat*, 58; Kal'acî, *Mu'cemü'lugati'l-fukaha*, I, 96

³ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, I, 36

⁴ İbn Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr*, 331

⁵ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 14

⁶ Kâsânî, *Beda'i'u's-sanâi'*, II, 92

B. EHLİYETLE İLGİLİ BAZI TERİMLER

Bu başlık altında ehliyetle ilgili olan şahıs, zimmet, velâyet terimleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

1. Şahıs

Hak sahibi olabilen veya haklardan faydalanabilen varlığa şahıs denir.⁷ Hukuk, şahıslar için vardır. Bundan dolayı şahıs, hukukun en önemli unsurudur. O halde hukuk şahıslarla birlikte var olur.⁸

“Hukukta şahıs kavramı ve hak sujesi olmak aynı anlamda kullanılmıştır. Yani şahıs sözcüğü altında hak ehliyetine sahip olmak anlaşılır.”⁹ Hak ehliyetine sahip olmak ilk önce insana tanınmış bir niteliktir. Hukuk kimin hak sujesi olacağını, kimin olamayacağını, kimin yükümlülük üstleneceğini ve yürürlükteki kanunların kimler için olduğunu belirler. Bu açıdan bakıldığında şahıs zorunlu bir hukuk kavramıdır.¹⁰ Hukuk toplumların ihtiyaçları doğrultusunda, hukuk normlarına uygun olacak şekilde bir amaç etrafında örgütlenen insan topluluklarına veya bir amaca tahsis edilen mal topluluklarına hak sahibi olabilme yetkisi tanımıştır. “Başlı başına bir varlığı olan ve kendine ait haklar kazanan topluluklara hükmi şahıs veya tüzel kişilik denir.”¹¹

İslam Hukukunda da gerçek kişilik ve tüzel kişilik düzenlemesi vardır. Bazı meselelerdeki hükümler incelendiğinde, yapılan fiillerde şahsi sorumluluk ile toplum sorumluluğunun birbirinden ayrıldığı görülür. Bunun en bariz örnekleri beytülmal, vakıf ve devletle ilgili konularda karşımıza çıkar.¹²

⁷ Öztan, Bilge, *Şahsın Hukuku*, 4

⁸ Koçak, Zeki, “*İslam Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları*”, *Diyanet İlmî Dergi*, 32

⁹ Öztan, *age*, 4

¹⁰ Dural, Mustafa, *Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler*, 4

¹¹ Öztan, *Şahsın Hukuku*, 4; Karadeniz- Çelebican , Özcan, *Roma Hukuku*, 129

¹² Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 18

İslam hukukçuları kişiliğin ana rahmine düşme anından itibaren başladığını dolayısıyla ceninin eksik vücûb ehliyetini haiz olduğunu belirtirler.¹³

Şahsiyetin başlangıcını Medeni Kanun 28. maddede şu şekilde düzenlemiştir: “Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.”

İslam Hukukunda şahsiyet; gerçek ölüm ile veya takdiri ölümle yani kişinin ölü olduğuna hükmedilmesiyle sona erer.¹⁴ Medeni Kanunda (28-31. Md) şahsiyet gerçek ölümle veya ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolması gibi hallerde sona erer.

2. Zimmet

Sözlükte, söz, ahit, emân, sözleşme, kefâlet anlamında kullanılmaktadır.¹⁵ İstilahta ise; insanı doğumundan itibaren hak ve borçlara ehil kılan itibari bir vasıftır.¹⁶

Zimmet, kişinin, leh ve aleyhinde birtakım hak ve sorumluluklarının vücûbunu gerektiren şer'î vasfıdır.¹⁷ Zimmet, borçların, borç ve taahhüt altına sokucu her türlü işlem ve tekliflerin mahallini oluşturur.¹⁸ İslam hukukçularının geneline göre zimmet; kişinin borçlanma ve borçlandırma selahiyetidir. Zimmet insana mahsus bir vasıf olduğundan daha geniş ve kapsamlı bir ifade tarzıyla şahıs terimiyle ifade edilmesi daha doğru olacaktır.¹⁹

¹³ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü*, 321-322; Zerka, *el-Medhal*, III, 241

¹⁴ Zerka, *age*, III, 253

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l- Arab*, “zmm” md. ; Cürçânî, *et-Ta'rifat* , 107; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “zmm” md. ; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “zmm” md.

¹⁶ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, I, 324; Tefâtânî, *et-Telvîh*, II, 337; Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 286

²⁵ Karaman, Hayrettin, *Fıkıh Usulü*, 168

¹⁸ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, I, 324; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 333, 341; İbn Emîru Hâc, *et-Takrir ve't-tahbîr*, III, 213

¹⁹ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 24,25

İslam hukukçuları zimmeti takdiri bir vasıf olarak nitelendirirler. Yani zimmet itibari veya farazi olarak değerlendirilir. Bundan dolayı borçların ve borç taahhüdü altına alan işlemlerin mahallini oluşturur.²⁰

Zimmet şahsiyetin başlangıcıyla birlikte yani ceninlikle birlikte başlar. Ancak İslam hukukçuları kişinin ölümüyle birlikte zimmetinin hemen ortadan kalkıp kalkmayacağı noktasında farklı fikirlere sahiptirler. Bu konuda üç farklı görüş vardır:

Birinci görüşe göre, ölenin hak ehliyeti ve zimmeti hemen ölümünün ardından sona erer. Eğer malı varsa ölünün borçları malından ödenir, malı yoksa borçları düşer.²¹

İkinci görüşe göre, kişinin ölmesiyle zimmeti tamamen yok olmaz, fakat zayıflar. Müflis kişi ölünce bir başkasının ona kefil olması geçersizdir. Borçlar ödenip, miras taksim edilince zimmet sona erer.²²

Üçüncü görüş ise zimmetin ölümden sonra da baki kalacağı şeklindedir. Müflis kişi ölünce bir başkasının ona kefil olması geçerlidir. Borçları ödenip, miras taksim edilince zimmet sona erer.²³

Zimmetin kişinin ölümünden sonra devam etmesi, üçüncü şahısları koruma amacını güder. Kişinin, ölümünden sonra daha önceden yaptığı girişimler nedeniyle yeni kazanç oluşması veya daha önce sattığı malın ayıplı olması örneğinden hareketle yeni borçların oluşması mümkündür.²⁴ Bu da zimmetin ölümden sonra devam etmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

²⁰ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 286; Çalış, *age*, 25

²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 144

²² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâ'i*, VI, 6; İbn Abidîn, *Reddü'l-muhtâr* , V, 431

²³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 40; Kalyubî, *Hâşiyetü'l-Kalyubî*, III, 157; Desûkî, *Haşiyeye ale's-Şerhi'l-kebir*, IV, 426

²⁴ Desûkî, *age*, IV, 426;

3. Velâyet

Velâyet sözlüklerde, otorite, yetki, sulta, hâkimiyet, yardım anlamlarında kullanılmaktadır.²⁵ Cürcânî'nin yapmış olduğu tanımdan hareketle velîyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Hukuk tarafından, eda ehliyeti hiç olmayan veya eksik bulunan kişinin rızası aranmaksızın, şahsına veya mallarına ilişkin işlerini, gözetip yürütmek üzere görev verilen şahsa velî denir.²⁶ “Velâyet doğrudan kanundan kaynaklanan naibliktir.”²⁷

4. Vesâyet

Sözlüklerde tembih, emir, tavsiye anlamlarında kullanılmaktadır.²⁸ İslam hukukçularının eserlerine baktığımızda vasîyi şöyle bir tanımlamayabiliriz²⁹: Hâkim veya velî tarafından çocuğun veya mahcurun şahsiyeti ve mallarıyla alakalı bütün menfaatlerini korumak ve hukuki muamelelerde onu temsil etmekle yükümlü kılınan kişiye vasî denir. Vasî yalnızca mali konularda yetki sahibidir. Vasîye, üzerinde vesâyet hakkı bulunduğu kişinin çıkarlarını gözetme ve mallarını gözetip onları çoğaltma konusunda yetki verilmiştir.³⁰

C. EHLİYET ÇEŞİTLERİ

İslam hukukçuları ehliyeti; vücub ehliyeti ve eda ehliyeti olmak üzere ikiye ayırmışlardır.³¹ Hakka sahip olma ve bu hakkın kullanılması neticesinde tasarrufta bulunabilme meselesi gözönünde bulundurularak bu ayırım yapılmıştır .

²⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “vly” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “vly” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “vly” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “vly” md.;

²⁶ Cürcânî, *et-Tâ'rifât*, 329

²⁷ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 45

²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “vsy” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “vsy” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 1731; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, XL, 207

²⁹ Şafîî, *el-Ümm*, VIII, 91; Serahsî, *el-Mebsût*, XXII, 34,253; İbn Emîru Hâc, *et-Takrir ve't-tahbîr*, II, 142

³⁰ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 45

³¹ Pezdevî, *age*, I, 324; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 332; İbn Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr*, 333; Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmü Usûli'l-fikh*, 109

1. Vücub Ehliyeti

Hak ehliyeti olarak nitelenen bu ehliyet canlı olarak dünyaya gelmesi kaydıyla cenin de dâhil bütün insanların sahip olduğu bir ehliyet çeşididir. Bu ehliyete sahip olabilmek için insan olmak yeterlidir. Vücûb ehliyeti, insanın leh ve aleyhine olan meşrû hak ve sorumlulukların şahıs hakkında sübûtu, bir başka ifadeyle hak ve borçlara selahiyetli olmasıdır.³² Şahsın borçlandırma, hak sahibi olma ve borçlanma yetkisine sahip olması bu ehliyete sahip olmasıyla birlikte olur. Gazzâlî (ö. 505/1111) bu ehliyeti; hükümlerin zimmette sübutuna elverişli olması hali şeklinde tanımlar.³³ Bu ehliyet insanın zimmetine binaen sabit olur.³⁴ Diğer bir deyişle, kişinin ilzam ve iltizama yetkili olmasının nedeni zimmet'tir. Bunun için fıkıh usûlü kitaplarında vücub ehliyeti tanımlanırken genelde, ilzâm ve iltizâm terimleri kullanılır.³⁵ İlzamı şahsın borçlandırmaya ehil olması, iltizamı ise şahsın borçlanmaya ehil olması şeklinde tarif edebiliriz.

Vücub ehliyeti Türk Medeni Kanunu 8. maddede “Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.” şeklinde ifade edilmektedir.

Vücub ehliyetini eksik vücub ehliyeti ve tam vücub olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

a) Eksik Vücub Ehliyeti

Eksik vücûb ehliyetini, bir insanın lehine olan haklarını kullanmaya ehil olması, aleyhine olan haklardan sorumlu tutulamaması şeklinde tanımlayabiliriz.

³⁶ Pezdevî, *age*, I, 323; Serahsî, *age*, II, 332; Zeydân, Abdülkerim, *el-Medhâl*, 267-281; Hallâf, *age*, 109; Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 179

³⁷ Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, I, 84

³⁸ Pezdevî, *age*, I, 323-324; Serahsî, *age*, II, 333; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamûsu*, I, 226-228

³⁵ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 334; Tefâtânî, *et-Telvîh*, II, 93; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, I, 36; Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 109; Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, *DİA*, X, 534; Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 16

Daha doğmamış olan ceninin ehliyeti bu türden bir ehliettir. Cenin anne rahmine düştüğü andan itibaren bu ehliyete sahip olur. Hem annesinden bir parça, hem de daha sonra ondan ayrılıp diri olarak yaşama durumunda olduğu için, lehine olan haklar kazanabileceği, ancak aleyhine olan şeylerle yani, borçlarla yükümlü olmayacağı fikri benimsenmiştir.³⁶ Bize göre bunun temelinde ceninin sağ olarak dünyaya gelmesi halinde daha anne karnındayken haklarının korunmak istenmesi yatmaktadır.

Eksik vücûb ehliyeti sadece cenin için sözkonusudur. Eksik vücûb ehliyetinin sonucu ve hangi hakların sabit olacağı cenin başlığı altında ele alınacağından dolayı burada kısaca değinmekle yetindik.

b) Tam Vücub Ehliyeti

Anne karnındaki cenin dışındaki tüm insanlar tam vücub ehliyetine sahip olur. Doğumla beraber insan tam vücub ehliyetini elde eder. Tam vücub ehliyetine sahip olabilmek için; akıl, hürriyet, temyiz, buluş ve rüşd şartları aranmaz sadece insan olmak yeterli gelmektedir. Hakiki kişilerin yanında tüzel kişilerin de bu ehliyeti bulunmaktadır. Klasik İslam Hukuku eserlerinde yer alan açıklama ve tanımlarda dolaylı olarak devlet, vakıf, beytül-mâl, şirket, mescid vb. kamu malları ve kurumlarının hükmi şahsiyetinin varlığı kabul edilmekte ve dolayısıyla vücub ehliyetine sahip olduğu fikri benimsenmektedir.³⁷

2. Eda Ehliyeti

Kişinin, kendisinden meydana gelecek fiili hukuken geçerli olacak şekilde işlemeye yetkili olmasıdır.³⁸ Bu sebeple eda ehliyetine fiil ehliyeti de denmiştir. Hayrettin Karaman bu ehliyeti şöyle tanımlar: Hukuk bakımından müteber olması akla bağlı olan işleri şahsın bizzat yapma salâhiyet ve ehliyetidir.³⁹

³⁶ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 334

³⁷ Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 110; Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, X, 535; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 15

³⁸ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, I, 325; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 340; Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 110; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamûsu*, I, 226-228

³⁹ Karaman, *Fıkıh Usulü*, 180

Ebu Zehre (ö.1974) ise; insanın sorumlu olacak şekilde hukuken geçerli bazı fiiler işlemesi, kendisinden ilzam edici birtakım hukuki tasarrufların sadır olması yetkisidir, şeklinde tanımlar.⁴⁰

“Vücub ehliyeti pasif bir ehliyet iken eda ehliyeti aktif bir ehliyettir. Edâ ehliyeti ile birlikte kişi başkasının velâyet ve vesâyeti altında bulunmaktan kurtulur, kendi kendine işlerini düzenleyen müstâkil bir şahsiyet olur.”⁴¹ Bu ehliyetin kapsamı kişinin bedensel ve ruhsal gelişimiyle birlikte artar. Bu ehliyet kişinin mümeyyiz olmasıyla eksik olarak başlar, ergenlik ve rüşd ile tam hale gelir. Kişi rüşd ile birlikte her hakkı kullanma, borç alıp verme ehliyetine haiz hale gelir. Temyiz ile birlikte kişi akit yapabilmek için gereken anlama, iyiyi kötüden ve kârı zarardan ayırma yeteneğine sahip olur. Rüşd ile birlikte ise malını saçıp savurmaktan yani sefih olmaktan kurtulur. Bu da eda ehliyetinin tamamlanmasına neden olur. Böylece kişi geçerli hukuki işlemler tesis etme yeteneğine sahip olur. İslam Hukuku bu ehliyeti düzenleme yoluna giderek hem kişinin hem de üçüncü kişilerin haklarını himayesi altına almıştır.⁴²

Türk Medeni Kanununun 9. ve 10. maddelerinde ; “Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir” şeklinde fiil ehliyeti kapsamında eda ehliyeti tanımlanmış olup bu ehliyeti kullanma koşulları genel olarak şöyle belirlenmiştir: “Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.”

Eda ehliyeti tam ve eksik eda ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılır.⁴³

a. Eksik Eda Ehliyeti

Doğumla tam bir hukukî ve gerçek kişilik başlar ve kişi yaşadığı sürece zimmete ve tam vücûb ehliyetine sahip olur.⁴⁴ Kişi bedensel ve zihinsel olarak geliştikçe buna

⁴⁰ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 288

⁴¹ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 16

⁴² Bardakoğlu, “Ehliyet”, DİA, X, 535-536; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 14-23

⁴³ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 340; İbn Emîru Hâc, *et-Takrir ve't-tahbîr*, III, 212

⁴⁴ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 334; Tefâtânî, *et-Telvîh*, II, 93; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, I, 36; Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 111

binaen ehliyet de gelişir. Kişi temyiz yaşına gelince eda ehliyeti eksik olarak başlar. Temyiz ile bülüğ çağı arasında kişilik tam olarak oturmadığından ve bir çok şeyi akletme yeteneği tam gelişmediğinden dolayı kişi eksik eda ehliyetine sahip olur.⁴⁵

b. Tam Eda Ehliyeti

Tam eda ehliyeti kişinin hem bedenem hem de ruhen gelişimine paralel olarak gerçekleşir. Kişi bülüğ çağında genelde akli yeteneklerini kullanır hale gelir ancak bu her zaman böyle değildir. Bunun için İslam Hukuku kişinin, tam eda veya fiil ehliyetine sahip olmasını baliğ olması yanında reşid olması koşuluna bağlayarak hem kişiyi hem de kişinin tasarrufları dolayısıyla zarar görecekt üçüncü şahısları güvence altına almıştır.⁴⁶

D. İNSAN HAYATININ GELİŞİM AŞAMALARI VE EHLİYETLERE ETKİSİ

İnsanlar, anne rahmine düşme anından kişinin ölümüne kadar değişik aşamalar kaydeder. Bu aşamaları ceninlik dönemi, temyiz öncesi dönem, temyiz dönemi, bülüğ dönemi ve rüşd dönemi şeklinde beşli ayırma tabi tutabiliriz. Bu beşli ayırımın temelinde kişinin bedenem ve aklen gelişmesi göz önünde tutulmuş olup İslam hukukçuları bu konuda ittifak etmişlerdir. Bu ayırımı dörtlü ayırım halinde inceleyen İslam hukukçuları varsa da bunun temel nedeni ceninlik dönemini mümeyyizlik öncesi dönemle birleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bizim ceninlik dönemini ayır tutmamızın temel nedeni, İslam Hukuku'nda daha anne karnında olan ceninin dahi koruma altına alınmış olduğunu vurgulamak içindir.

⁴⁵ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, I, 326; Tefâtânî, *age*, II, 341

⁴⁶ Pezdevî, *age*, I, 327,328; Tefâtânî, *et-Telvîh*, II, 342; Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 109; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 145

1. Cenin Dönemi

Örtmek, gizlemek anlamındaki cenne kökünden müştak olan cenin⁴⁷ Arap dilinde anne rahminde olan bebek manasında kullanılmaktadır. Henüz anne karnında olan bebeğe cenin denmiş olmasının sebebi orada saklanmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁸ İnsan hayatında ceninlik dönemi ana rahmine düşme anından itibaren başlar.⁴⁹

İslam Hukuku'nda cenine dünyaya sağ gelmesi şartıyla daha anne karnındayken birtakım haklar verilmiş olmasının temel nedeni ceninin; eksik vücûb ehliyetini haiz hukuki bir kişilik olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁰ Bize göre; cenine eksik vücûb ehliyetinin tanınmasının sebebi, doğumu sonrası kaybolması muhtemel haklarının güvence altına alınmasıdır.

Cenin bazı haklara ehil iken bazı haklara ehil değildir. Başkasını ilzam edecek, borçlandıracak olan haklara ehil olan cenin, iltizama, başkasına karşı borçlu olacağı haklara ehil değildir. Cenin eksik vücûb ehliyetini haiz hukuki bir kişilik olarak kabul edilmesinden dolayı eda ehliyetine sahip değildir.

Cenin sağ doğması şartıyla, kendisi için güvence altına alınan hakları şunlardır:

i) Neseb hakkı; cenin dünyaya gelince anne ve babasının nesebini taşır.

ii) Miras hakkı; cenin anne ve babası vasıtasıyla akrabalık bağı elde etmesinden dolayı, kendisi doğmadan evvel ölmüş olan murislerine mirasçı olabilir.

iii) Vasiyet hakkı; cenin, lehine tesis edilen hukuki işlemlere ehil olmasından dolayı kendisi lehine vasiyet edilen her türlü malı iktisab hakkı kazanır.

⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l- Arab*, XIII, “cnn” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “cnn” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, XIV, 367

⁴⁸ İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, III, 212; Tefâtânî, *et-Telvîh*, II, 343

⁴⁹ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlû*, 321-322; Zerkâ, *el-Medhâl*, II, 747

⁵⁰ Hallâf, *İlmü Usûli'l-fıkh*, 111

iv) Vakıf hakkı ; cenin kendisi için vakfedilen mülkü hiçbir velîye ihtiyaç duymaksızın doğrudan doğruya iktisab eder.

Ancak, ceninin sübutu kabul iradesine bağlı hakları iktisab etmediğini belirtmek gerekir. Örneğin; kabul şartı gerektirdiği için cenin lehine hibede bulunulması hukuki bir sonuç doğurmayacaktır.⁵¹

Türk Medeni Kanununun 28. maddesinde hukuki kişiliğin başlangıcı tarif edilirken; “Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.” şeklinde denerek ana rahmine düşme anından itibaren vücut ehliyetinin başladığı kabul edilmiştir.

2. Temyiz Öncesi Dönem

Bu dönem çocuğun doğumuyla başlar. Doğumuyla birlikte tam vücut ehliyetine sahip olan gayri mümeyyiz çocuk her türlü hakka, ilzama ve iltizama ehil hale gelir.⁵² Ancak bu dönemde tam vücut ehliyeti var olup eda ehliyeti mevcut değildir.⁵³

Bu dönemde olan çocuklar iman etmekle ve ibadetlerle mükellef değildirler.⁵⁴ Bunun için yaptıkları ibadetler geçerli olacak, ancak hac ibadetinde olduğu gibi, ileride mükellef olacakları sorumlulukları ortadan kaldırmayacaktır. *Mecelle* gayri mümeyyiz çocuğu şöyle tanımlar: “Satmayı ve almayı kavramayan, yani bey'in mülkiyeti giderdiğini ve satın alınanın mülkiyeti sağladığını bilmeyen ve onda beş aldanmak gibi gabn-i fahiş olduğu zahir olan bir gabni, gabn-i yesîrden temyiz ve tefrik edemeyen çocuk olup bunları temyiz eden çocuğa mümeyyiz çocuk denir.”⁵⁵

⁵¹ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, II, 534; Buhûti, *Keşşâfü'l-kına*, V, 405; Kalyubî, *Hâşiyetü'l-Kalyubî*, II, 321; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 17; Uzunpostalcı, Mustafa, “Cenin”, DİA, VII, 369

⁵² Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 334; Aydın, M. Akif, “Çocuk”, DİA, VIII, 361; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 18

⁵³ Hallâf, *İlmü Usûli'l-fıkh*, 111

⁵⁴ Pezdevî, *Usûlü's-Serahsî*, I, 324; Serahsî, *age*, II, 334; Bardakoğlu, “Ehliyet”, DİA, X, 535-536

⁵⁵ *Mecelle*, md. 943

İslam Hukuku bu dönemdeki çocuğun işlemlerini tesis etmek üzere kanuni bir temsilci belirler. Velî veya vasî öşür ve haraç gibi vergileri onun adına öder, satım, kiralama, karz ve rehin gibi medeni akitleri onun adına yapar. Zekat konusu hem ibadet hem de mali yönü olması nedeniyle tartışmalıdır. Olaya ibadet açısından bakan hanefiler gayri mümeyyiz çocuğu zekat mükellefi olarak görmezlerken, İslam Hukukçularının çoğu zekatı mali olması yönüyle ele alır ve bu dönemdeki çocuğu zekat mükellefi olarak kabul ederler. Gayri mümeyyiz çocuk haksız fiillerinden veya velî yahut vasîsinin onun adına yapacağı tasarruflardan doğan borçlardan yalnız malı ile sorumludur.⁵⁶ Hiçbir şekilde had ve kısas cezası uygulanmaz. Şayet kısas cezası gerektiren bir cürüm işlerse kısas diyete dönüşür. Had cezasında, örneğin hırsızlık suçu işlenmişse bu ceza yerine mal iade edilir, eğer mal telef olmuşsa tazmin edilir.⁵⁷

Türk Medeni Kanununun 14. Ve 15. maddelerinde fiil ehliyetsizliği başlığı altında “Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur” ve yine bir başka maddede “Kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukukî sonuç doğurmaz” şeklinde ayırt etme gücünün bulunmaması durumu kanun kapsamında düzenlenmiştir.

3. Temyiz Dönemi

Bu dönemde çocuk iyi ile kötüyü, kâr ile zararı genel olarak ayırabilme yeteneğine sahip olur. Peygamberimizin (sav) çocukların 7 yaşına girdiklerinde namaz kılmaya alıştırmalarını emretmesi⁵⁸; fukâhânın bu yaşta temyiz döneminin başlangıcı kabul etmelerinin dayanağı olmuştur.⁵⁹ Temyiz dönemiyle birlikte eda ehliyeti eksik

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâ'i*, VII, 172

⁵⁷ İbn Emîru Hâc, *et-Takrir ve't-tahbîr*, III, 213; Tefâtânî, *et-Telvih*, II, 93; Aydın, “Çocuk”, DİA, VIII, 362

⁵⁸ Tirmizî, “Mevakit”, 182; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 180-187; Beyhâkî, *es-Sünenü'l Kübrâ*, II, 229

⁵⁹ Hallâf, *İlmü Usûli'l-fikh*, 112; Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü*, 289; Zerkâ, *el-Medhâl*, II, 760; Aydın, “Çocuk”, DİA, VIII, 362

olarak başlar.⁶⁰ Klasik fıkıh kitaplarında mallarını iyi kontrol edemeyen israf yoluna giden sefihler bir çok yönden mümeyyiz çocukla aynı kefedede değerlendirilir.⁶¹

Mümeyyiz çocuğun tasarrufları şu üç nitelikte olur:

i) Mümeyyiz çocuğun kendi lehine olan, malını arttırıcı, “ % 100 faydasına olan”⁶² tasarrufları hukuken geçerlidir. Hibe ve sadakayı kabul ile kendi lehine yapılan vasîyet gibi işlemleri kimsenin izni ve icazetine gerek duymaksızın kendi kendine yapabilir.⁶³

ii) Mümeyyiz çocuğun kârlı veya zararlı çıkma ihtimali bulunan , malı için risk taşıyan tasarrufları, ancak vasîsi veya velîsi tarafından önceden izin verilirse veya sonradan onaylanırsa hukuken geçerlilik kazanır. Bu görüş Hanefi ve Maliki fukahâsına göredir.⁶⁴ Şaffîlere göre velînin yapması gereken işlemleri mümeyyiz çocuk yapamaz.⁶⁵ Hanbeliler ise mümeyyizin yaptığı işlemler için icazetin hüküm ifade etmeyeceğini, bu işlemlerin geçerli olması için işlemlerden önce iznin verilmiş olması gerektiğini belirtmişlerdir.⁶⁶

iii) Mümeyyiz çocuğun aleyhine olan, malını azaltıcı, “%100 zararına olan”⁶⁷ işlemleri hiçbir şekilde geçerli değildir. Mümeyyiz çocuğun vakıf kurma, kefil olma, borç ikrarı veya ibrası, kefalet, boşama gibi işlemleri geçerli değildir. İslam Hukukuna göre bu işlemleri kanuni temsilcisi konumunda bulunan velî veya vasînin de tesis etme, izin veya icazet verme yetkisi bulunmamaktadır.⁶⁸ *Mecelle*'de; “Sagir-i mümeyyizin

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 19; Zerkâ, *el-Medhal*, II, 766; *Mecelle*, md. 967

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, II, 330-333

⁶² Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 19

⁶³ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II, 332

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 226; Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, V, 474; Desûkî, *Haşiye ale's-Şerhi'l-kebir*, III, 294

⁶⁵ Rafîî, *Şerhü'l-vecîz*, VIII, 106; Dimyâtî, *İ'ânetü't-talibîn*, III, 62

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, II, 333; İbn Kudâme Ebû'l Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 7

⁶⁷ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 19

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; Zerkâ, *el-Medhal*, II, 769

âhara zarar-ı mahz olan tasarrufu, velisinin icazeti olsa bile muteber olmaz”⁶⁹ denmiştir. Bize göre bu uygulamanın temelinde mümeyyiz çocuğun haklarının güvence altına alınması amacı yatmaktadır.

Mümeyyiz çocuk ceza sorumluluğu açısından gayri mümeyyiz çocukla aynı kategoridedir. Had ve kısas gerektiren cürümlerde cezai sorumluluğu yoktur. Ancak tazir gerektiren suçlarda tedibi açısından müeyyide uygulanması mümkündür. Üçüncü kişilerin haklarını ihlâl etmesi durumunda doğacak olan mali zararı tazmin ile yükümlüdür.⁷⁰

Mümeyyizlik döneminde kişi eksik eda ehliyetine sahiptir, bu nedenle ibadetleri yerine getirme konusunda mükellef değildir.

Türk Medeni Kanununun 16. maddesinde : “Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiillerinden sorumludurlar.” hükmü yer almaktadır. Mümeyyiz çocuk; ayırt etme gücüne sahip küçük olarak nitelendirilmiş ve ayırt etme gücü 13. madde de ; “Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.” şeklinde belirlenmiştir.

Yine Türk Medeni Kanununun 343. ve 344. maddelerinde “ Çocuk, borçlarından ana ve babanın çocuk malları üzerindeki haklarına bakılmaksızın kendi malvarlığı ile sorumludur.”; ve “Velâyet altındaki çocuk, ayırt etme gücüne sahip ise ana ve babanın rızasıyla aile adına hukukî işlemler yapabilir; bu işlemlerden dolayı ana ve baba borç altına girer.” şeklindeki düzenlemeler ile çocuk kendi mal varlığıyla sorumlu kılınmış ve ayırt etme gücüne sahip olma şartı yanında anne ve babasının rızası ile birlikte çocuğa hukuki işlemler yapması imkânı tanınmıştır.

⁶⁹ *Mecelle*, md. 967

⁷⁰ Zerkâ, *age*, II, 765; Aydın, “Çocuk”, *DİA*, VIII, 362-363

4. Bülûğ Dönemi

Erginlik olarak da adlandırılan bülûğ, belağa fiilinden müştâk olup ulaşmak, yetişmek anlamında kullanılır.⁷¹ Kişinin çocukluk devresinden çıkıp biyolojik ve cinsel yönden yetişkin insan sıfatını kazandığı dönem, şeklinde tanımlayabiliriz.

Erkeğin bülûğu ihtilâm ve baba olabilme ile kız çocuğun bülûğu ise hayız ve anne olabilme yeterliliğine bağlanmıştır.⁷² *Mecelle*'de bülûğ şöyle tarif edilmiştir: “Hadd-i bülûğ ihtilâm ve ihbâl, hayız ve habl ile sabit olur.”⁷³

Bülûğ döneminin başlangıcı; erkeklerde oniki, kızlarda dokuz yaş olarak kabul edilmiştir.⁷⁴ Bu konu *Mecelle*'de şu şekilde düzenlenmiştir: “Sinn-i bülûğun mebdei, erkekte tam on iki, ve kızda dokuz ve müntehâsi, ikisinde dahi tam onbeş yaştır. Ve bir erkek, oniki ve bir kız dokuz yaşını tekmi edip de bâliğ olmasa, bâliğ oluncaya dek mürâhik ve mürâhika denilir.”⁷⁵

Bu biyolojik gelişmenin âzami sınırı Ebû Hanife'ye (ö.150/767) göre kızlarda onyediyedi, erkeklerde onsekiz yaşdır.⁷⁶ Mâlikî İbnü'l Kasım (ö. 191/806) bir görüşünde onyediyedi diğer bir görüşünde onsekiz yaşının bülûğ yaşı olduğunu belirtir.⁷⁷ Cumhur fukahaya göre cinsiyet ayrımı olmaksızın onbeş yaşını tamamlayan kişi bâliğ kabul edilir.⁷⁸

Bülûğ ile birlikte çocukluk, ibadetler, ceza ve aile hukuku bakımından sona erer. Bâliğ kimse tam ehliyet kazansa da malî yönü bulunan hukukî işlemler açısından sadece

⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “blğ” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “blğ” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “blğ” md.

⁷² Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 512; Karâfî, *ez-Zâhîre*, VIII, 237; Kalyûbî, *Haşiyetü'l-Kalyûbî*, II, 300;

⁷³ *Mecelle*, md. 485

⁷⁴ Bardakoğlu, Ali, “Bülûğ”, DİA, VI, 413; Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 20

⁷⁵ *Mecelle*, 986

⁷⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 176; Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 186

⁷⁷ İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsil*, V, 347; Karâfî, *ez-Zâhîre*, IV, 230

⁷⁸ Şafîî, *el-Üm*, II, 150; Kâsânî, *age*, VI, 176; Nevevî, *el-Mecmu'*, XIII, 361; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 512; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 298

bülûğ yeterli görülmez, bununla beraber sefih olmama özelliği de aranır.⁷⁹ “Kişi, bülûğ döneminde namaz, oruç, hac ve diğer dinî tekliflerle de muhatap olur. Şer’î tekliflerin hepsini yapması istendiği gibi, bütün fiillerinden de sorumlu olur. Birisini öldürürse, kısas uygulanır. Zina ederse, bu suçun cezasına çarptırılır. Birisine zina etti diye iftirada (kazf) bulunursa kendisine had cezası uygulanır. Böylece o, bütün İslâmî tekliflere muhatap olduğu gibi, işlediği her suç için de cezalandırılır. Akit ve tasarruflarında kendi mallarının idaresine gelince; reşid olarak bülûğ çağına ermedikçe mallarının kendisine teslim edilmeyeceği konusunda fâkihler ittifak etmişlerdir.”⁸⁰ Çünkü Kur’an’da, “Yetimleri evlenme çağına ulaşana kadar deneyin. Onların rüşde erdiklerini görürseniz mallarını kendilerine verin...”⁸¹ buyurulmuştur.

TMK 11. Madede ise bülûğ şöyle ele alınmıştır: “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.” Bunun yanında evlilik yaşı da belirlenmiştir: “Erkek veya kadın onyediyi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasî dinlenir.” Ve 124. ile 126. maddelerde “Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.” Yine kişinin ergin kılınması konusu kanunun 12. maddesinde ele alınmış olup; “On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” şeklinde düzenleme yer almıştır.

⁷⁹ Aydın, “Çocuk”, DİA, VIII, 363

⁸⁰ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü*, 291

⁸¹ Nisa, 4/6

5. Rüşd Dönemi

İnsan Hayatının Gelişim Dönemleri ve Ehliyetlere Etkisi	Vücub Ehliyeti		Eda Ehliyeti	
	Nakıs	Tam	Tasarruf	
			Nakıs	Tam
Cenin	Var	Yok	Yok	Yok
Gayri Mümeyyiz Çocukluk	---	Var	Yok	Yok
Mümeyyiz Çocukluk	---	Var	Var	Yok
Bülûğ	---	Var	---	Ebu Hanifeye göre tam eda ehliyeti var. Cumhura göre reşid olmadığından eksik eda ehliyeti var.
Rüşd	---	Var	---	Var

Kişinin malındaki tasarruflarında tedbirli olması malını israf etmemesi manasına gelen rüşd, sefeh kavramının tam zıttıdır. Reşîd, malını koruma konusunda boş yere tüketmekten, saçıp savurmaktan uzak olan kimsedir. Bu dönemin daha çok bülûğ çağıyla birlikte başladığı kabul edilir. Ancak rüşd, kişinin ruhen olgunlaşmasıyla birlikte başlar. Kişi baliğ olduğu halde reşid olmayabilir. Rüşd terimini daha sonra sefehle bağlantılı terimler başlığı altında inceleyeceğimizden dolayı burada sadece değinmekle yetindik. Buraya kadar anlattığımız dönemleri bir tabloyla şu şekilde özetleyebiliriz.⁸²

⁸² Tablo için bk. Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 22

II. EHLİYET ARIZALARI

Ehliyet arızaları olarak isimlendirilmesi bir şeyin aslını değiştirmeleri veya o şeyin aslına aykırı olmaları nedeniyledir.⁸³

Usûl eserlerinde ehliyet arızaları; kişinin ehliyetini daraltan veya tümünden ortadan kaldıran haller olarak tanımlanmıştır. Bu hallerde, kişinin vücut ehliyeti ve eda ehliyeti daralabilir veya tümünden ortadan kalkabilir.⁸⁴ Ancak vücut ehliyetinin daralması veya ortadan kalkması her zaman vuku bulan bir hal olmayıp istisnai bir durumdur. Şöyleki; bu eserlerde İslam hukukçuları, kişinin ölümüyle birlikte zimmetinin hemen ortadan kalkıp kalkmayacağı noktasında değişik fikirlere sahiptirler. Bazı alimler ölenin hak ehliyeti ve zimmeti hemen ölümünün ardından sona erer derken diğer bir kısım âlimler, kişinin ölmesiyle zimmeti tamamen yok olmaz, fakat zayıflar, demiştir.⁸⁵

Ehliyet arızası, kişinin tasarruflarına etki ederek hem kendisinde hem de üçüncü kişilerde olumsuz durum meydana getirir.⁸⁶ Ehliyet arızaları, kişinin tasarruflarında yetki sahibi olmasını veya akid yapma, borç alıp-verme gibi mali işlemleri gerçekleştirmesini engelleyebilir.⁸⁷ “Her bir arızî durumun kaynağı ve mahiyeti farklı olduğundan bunların her birinin dinî ve hukukî sonuçları da Allah hakkı-kul hakkı, ibadetler-hukukî işlemler, sözlü-filî tasarruflar, inşaî-ihbarî tasarruflar gibi birtakım ayırımlar yapılarak incelenir.”⁸⁸

Ehliyet arızalarını ikili bir ayırım yaparak inceleyeceğiz. Önce klasik fıkıh eserlerindeki sınıflamayı sergileyecek ardından tercih ettiğimiz yeni tasnif kurgusuyla bunları yakın plana almaya çalışacağız.

⁸³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamûsu*, I, 226-228

⁸⁴ Şabân, *İslam Hukuk ilminin Esasları*, 252; Zeydan, *el-Vecîz*, 100

⁸⁵ Zimmet başlığı altında incelediğimiz için burada tekrar anlatmayacağız.

⁸⁶ Bardakoğlu, “Ehliyet”, *DİA*, X, 538

⁸⁷ Ebû Zehre, *age*, 292; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 299; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 147; Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 22

⁸⁸ Bardakoğlu, “Ehliyet”, *DİA*, X, 539

A. KLASİK TASNİF

İslam Hukukunda özellikle de klasik usûl eserlerinde ehliyet arızaları semavi ve mükteseb olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

Semavi arızalarla şahsın iradesinin dışında gerçekleşen cünûn, ateh, iğma, nevm, rıkk, maraz-ı mevt, nisyan, hayız ve nifas ve mevt gibi haller kastedilir. Mükteseb arızalar ise kişinin bilerek ve isteyerek ya da başka bir iradenin zorlanmasıyla başına gelen durumlardır. Bu kapsamda sefeh, sükr, hezl, ikrâh, hata ve cehalet gibi arızalar ele alınmıştır.

B. YENİ TASNİF

Her ne kadar yukarıda zikredilen bu hal ve nedenlerin tümü arıza kapsamında değerlendirilmiş ise de daha yakından bakıldığında bunların bir kısmının ehliyet arızası olarak nitelendirilmesi tartışmaya açıktır.⁸⁹ Biz burada Zerkâ, Bardakoğlu, Çalış gibi çağdaş müelliflerden istifade ile bütün bu halleri şu şekilde yeni bir tasnife tabi tutacağız:

1. İnsan olmanın gereği olan haller
2. Gerçek irade ile beyan edilen iradenin birbirine uygun olmayan halleri
3. Diğer haller
4. Gerçek ehliyet arızaları

İnsanlar doğumlarından itibaren ölümlerine kadar tam vücûb ehliyetine sahip olmalarından dolayı, ehliyet arızaları ancak eda ehliyetinde söz konusu olur. Bunun için şahsın ilk önce tam eda ehliyetine sahip olması, sonradan meydana gelen durumun insan aklını olumsuz yönde etkilemesi ve insan olmanın doğal nedenlerinden olmaması

⁸⁹ Zerkâ, *el-Medhâl*, II, 811; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 189; Bardakoğlu, “Ehliyet”, *DİA*, X, 538; Çalış, *age*, 129

gerekmektedir.⁹⁰ “ Bu çerçevede ehliyet arızaları, ehliyetin temel unsuru olan akılda eksiklik meydana getiren veya akli tamamen izale eden durumlarla sınırlı tutulmalıdır. Dolayısıyla akli olumsuz etkilememekle birlikte, ilgili kişiye nispetle bazı hükümlerde değişiklik meydana getiren durumlar ehliyet arızaları mefhumuna dahil değildir.”⁹¹

Sayıdığımız konuları sırasıyla ele alırsak:

1. İnsan Olmanın Tabii Gerekleri Olan Haller

Bütün insanlar çocukluk döneminden geçer, yaratılışı gereği uyur ve ölür. Bu doğal hallerden biri unutmama bir diğeri de cinsiyeti nedeniyle kadının hayız ve nifaz olmasıdır. Bu insan olmanın vasıflarından kaynaklanan doğal bir haldir.

a. Sığar (Çocukluk)

Çocukluk her insanın geçirmek zorunda olduğu doğal bir nedendir. Çocukluk nedeniyle insanın ehliyeti eksiktir ancak bu durum tam eda ehliyetine sahip olunduktan sonra ortaya çıkan bir arıza olmadığından dolayı ehliyet arızası değildir.⁹²

b. Nevm (Uyku)

Nevm kelimesi sözlükte iş yapmamak, uyuklamak mnasına gelir.⁹³ Uyku kuvvetin geçici olarak gittiği bir durumdur.⁹⁴ Uyuyan insanın temyiz kudreti uyanana kadar yoktur. Dolayısıyla uyuyan insan sarfettiği sözlerden mesul olmaz. Sarfedeceği sözlerle alım satım, hibe, vasiyet gibi hukukî sonuçlar doğuracak sözlü tasarruflarda bulunması geçerli değildir. Uyku esnasında verdiği zararları tazmin etmekle ve öldürme ve

⁹⁰ Bardakoğlu, “Ehliyet”, DİA, X, 538; Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 130

⁹¹ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 128

⁹² Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 130

⁹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “nvm” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “nvm” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “nvm” md.

⁹⁴ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, “nvm” md.; Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 317

yaralama durumlarında ise diyet,erş ödemekle yükümlüdür. Ayrıca uyku halinde kılınamayan namazların kaza edilmesi gerekir.⁹⁵

Uyku da çocukluk gibi insanın doğal hallerinden biri olduğu için tam eda ehliyetine sahip olunduktan sonra ortaya çıkan bir arıza olmadığından dolayı ehliyet arızası değildir.⁹⁶

c. Hayız ve Nifas

Hayız sözlükte “akma, akıcılık” gibi anlamlara gelir.⁹⁷ İstilahta hayız, bülûğ çağına giren kadının doğum ve hastalık dışında bir nedenle döl yatağından belirli aralıklarla akan ve bir kısım ibadetlerin yapılmasına mani olan kandır.⁹⁸

Nifâs ise hamileliğin sona ermesinden itibaren akan ve bazı ibadetlerin yapılmasına engel olan kanı ifade eder.⁹⁹

Hayız ve nifas kadınların vücut ve eda ehliyetlerine tesir etmez ancak ibadetlerin ifa edilmesinin sıhhat şartı olan taharet halinin olmamasından dolayı ibadetlerin yerine getirilmesine engel oluşturur.

Hayız, ittifak halinde bülûğ belirtisi olarak kabul edilmiş olup kadının tam eda ehliyetine sahip olmasını sağlayarak hukuki açıdan sorumlu olmasının başlangıcı kabul edilir.

İnsan psikolojisini de gözönüne alan İslam Hukuku, hayız halinde olan kadını boşamanın uygun olmayacağı, bu durumda talağın geçerli olsa da haram olacağı

⁹⁵ Zeydân, *el-Medhâl*, 267

⁹⁶ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 135

⁹⁷ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, II, 224; İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “hayız” md.; Cürçânî, *et-Tâ'rifât*, “hayız” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “hayız” md.

⁹⁸ Kâsânî, *Bedai'u's-sanâi*, I, 117; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 55; Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız”, *DİA*, XXVII, 51

⁹⁹ Hâccâvî, *el-İkna*, II, 228; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 305

şeklinde bir düzenleme yapmıştır.¹⁰⁰ Bunun dışında, İslam Hukuku evliliği boşama yoluyla sona eren kadının iddet süresini, hayza göre belirlemiştir.¹⁰¹

d. Nisyan (Unutma)

Herhangi bir şeyi, ihtiyaç olan zamanda hatırlamamak olan unutma¹⁰², vücut ve eda ehliyetlerini etkilemez. Rasulullah'ın (sav); “Ümmetimin hata ve unutma sonucu yaptıkları affolunmuştur”¹⁰³ hadisi gereği unutma, hukukullahla ilgili mükellefiyetleri genel olarak ortadan kaldırır. Örneğin unutma sonucu cinsel münasebette bulunulması orucu bozmazken itikâf konusunda unutma özür sayılmaz.¹⁰⁴ Ancak kul haklarında unutma hiçbir şekilde hukuki bir özür olarak kabul edilmez.¹⁰⁵

e. Mevt (Ölüm)

Lügatte mevt, “sakinleşmek, durgunlaşmak” anlamlarına gelir.¹⁰⁶ Hayatın son bulmasına ölüm denir. Ölüm kuvvetin tümüyle gitmesi sonucu tam bir acziyet halidir.¹⁰⁷

Ölümlerle birlikte kişinin eda ehliyeti yok olur ve ondan şer’i teklif düşer. Namaz, oruç gibi mükellefiyetler kalkar. Karısı ve akrabasının nafaka mükellefiyeti sona erer.¹⁰⁸ Ölümle birlikte ölünün zimmetinden borç düşer, borcu terikesinden veya kefilinden alınır. Ebû Hanife(ö.150/767) , hukuken ölü kişiden zekatın düştüğü, meyyit hayatta iken eda etmediyse terekeden verilmesinin icab etmediği görüşündedir. Çünkü hukukullahta amaç, mükellefin görevi ifa etmesidir. Ölümle birlikte bu mümkün

¹⁰⁰ Talâk, 65/1

¹⁰¹ Bakara, 2/228

¹⁰² İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “nsy” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “nsy” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “nsy”; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “nsy”

¹⁰³ Ebû Davûd, “Salat”, 11; İbn Mâce, “Sâlat”, 10; Nesâî, “Mevâkit”, 53

¹⁰⁴ Kâsânî, *Bedâi'u's- sanai'*, III, 31

¹⁰⁵ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 30

¹⁰⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “mvt” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “mvt”; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “mvt”

¹⁰⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi , *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, I, 229-242

¹⁰⁸ Hallâf, *Usûlü'l-fikh*, 136; Zerkâ, *el-Medhâl*, 242; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 151

değildir. Şafî (ö.204/820) ise ölümle birlikte zekatın düşmediği, terekeden zekat olarak malın verilmesinin vacip olduğu görüşündedir.¹⁰⁹

Arıza nedeniyle kişi, ehliyet gereği faydalanma durumunda olduğu şeyleri ya tamamen veya kısmen kaybetmekte, ehil olmayan bir kişi olarak kalmaktadır. İşte bu anlam, kişilik sona erdiği için ölüm halinde söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla ölüm ehliyet arızası olarak kabul edilemez.¹¹⁰

2. Gerçek İrade İle Beyan Edilen İradenin Birbirine Uygun Olmayan Halleri (İrade Sakatlığı)

Gerçek irade ile beyan edilen irade arasında istenerek meydana getirilen uygunsuzluk hezl, gerçek irade ile beyan edilen irade arasında istenmeden meydana gelen uygunsuzluklar ise ikrâh, hata ve cehâlet başlıkları altında ele alınacaktır.

a. Hezl (Şaka veya Ciddiyetsizlik)

Sarfedilen sözde hakiki ve mecazi anlamın kastedilmediği ciddiyetsizlik halidir.¹¹¹ İstilahî olarak ; ciddiyetin zıttı olup, kendisiyle hakikî veya mecazî bir mana kastedilmeyen söz ve fiilleri ifade eder.¹¹² Hezl hali, ehliyeti ortadan kaldıran bir durum değildir.

Şaka ile bir kısım akitleri yapma:

Şaka yapma bakımından akitler iki kısma ayrılmaktadır:

i. Şaka ile yapılsa da geçerli olan ve hükümlerini doğuran akitler. Bunlar da evlenme, boşanma ve tam boşanmayan hanıma dönmeyi söylemedir.¹¹³ Çünkü bu hususta Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Üç şey vardır ki, onların ciddisi de

¹⁰⁹ Kâsânî, *Bedâi' u's- sanai'*, VII, 112 ; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, III, 173-174

¹¹⁰ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 135

¹¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “hzi” md .; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “hzi” md.; Cürçânî, *et-Tâ'rifât*, 320; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “hzi”

¹¹² Karâfî, *ez-Zâhîre*, IV, 404; Dimyâtî, *İ'ânetü't-talibîn*, IV,5; Karaman, Hayrettin, *Fıkıh Usulü*, 177

¹¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 170; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 303

ciddidir, şakası da ciddidir. Bunlar da: Evlenmek, boşanmak ve hanımını tekrar geri almaktır.”¹¹⁴

ii. Şaka ile yapıldıklarından dolayı batıl sayılan akitler: Yukarıdaki akitler dışındaki bütün akitler, şaka ile yapılırsa hükümsüzdür. Kişi şakadan bir şeyi sattığını veya kiraladığını yahut aldığını söylerse, bu sözüne itibar edilmez, akit doğmadığından batıldır. Ancak Hanefi mezhebinde hezl yoluyla yapılan bu işlemler batıl sayılmamış fasit kabul edilmiştir.¹¹⁵

Borçlar hukukunda hezl konusu latife beyanı adı altında işlenmiş olup şu şekilde tanımlanmıştır: “Kişi herhangi bir şekilde hukuki sonuç doğurmasını istemediği halde, karşıt tarafın ciddiye almayacağı fikriyle, hukuki işleme yönelik bir irade açıklamasında bulunursa şaka (latife) beyanı söz konusu olur.”¹¹⁶ Hezl konusunda B.K’nın hükmü şöyledir: “Kendisine şaka yollu irade beyanında bulunan kişi, bunun şaka olduğunu anlayabilecek durumda ise, irade beyanı sonuç doğurmaz ve dolayısıyla hukuki işlem geçerli değildir. Ancak, eğer hukuki işlemin karşı tarafı, beyanın şaka olduğunu anlayacak durumda değilse, beyan sonuç doğurur ve hukuki işlem geçerlidir. Roma Hukuku’nun şaka beyanı ile ilgili olarak oluşturduğu bu çözüm, modern hukuklar tarafından da benimsenmiştir.”¹¹⁷

Hezl veya ciddiyetsizlik ehliyete tesir etmez. Fakat hukuki işlemin esasını teşkil eden irade beyanını etkiler. Dolayısıyla işlemin rüknüyle ilgili bir eksiklik doğurur.¹¹⁸

b. İkrâh (Zorlama)

İkrâh; korkutarak ve zor kullanarak hukuken yapmaya mecbur olmadığı bir şeyi kişiye yaptırmaktır.¹¹⁹ Bir başka tanımlamayla; mükellefin fiillerine yönelik

¹¹⁴ Ebû Davud, “Talâk”, 9; İbn Mâce, “Talâk”, 13

¹¹⁵ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, V, 291; Zerkâ, *el-Medhâl*, II, 815; Atar Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 153

¹¹⁶ Oğuzman, M. Kemal / Öz, M. Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 80.

¹¹⁷ Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 322

¹¹⁸ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 166

hükümlerden olan ikrâh, insan tabiatının veya aklın beğenmeyip hoşlanmadığı hususlar için kullanılır.¹²⁰

Ebû Hanife (ö.150/767) sadece devlet reisinin zorlamasını ikrâh olarak kabul etmekte devlet başkanı ve benzeri yöneticiler dışındakilerin ikrâhını geçersiz saymaktadır.¹²¹ İmam Muhammed (ö.189/805) ve Ebû Yusuf (ö.182/798)'un da dâhil olduğu cumhura göre ise devlet reisi veya idareci olmayanların ikrâhı geçerlidir. Zira ikrâhı güç, kuvvet ve imkân sahibi herkes gerçekleştirebileceği için yöneticilerin dışındaki zorba ve zalimlerin tehdidi de ikrâh olarak kabul edilmektedir.¹²² İkrâh, ehliyeti ortadan kaldıran bir durum degildir.¹²³

Hanefi hukukçularının, diğer hukukçulardan ayrı olarak ikrâhı; tam ve eksik ikrâh diye iki kısma ayırarak inceledikleri görülmektedir. Hanefilerin dışındaki hukukçular ise öldürme, şiddetli dövme, hapsedme ve benzeri mükrehe zarar veren tehditleri saymak suretiyle ikrâhı kısımlarına ayırmaksızın ikrâh altındaki kişiyi dokunacak zararı göz önünde bulundurarak bir hükme varmışlardır.¹²⁴

i. Tam İkrâh (İkrâh-ı Mülci) : Kişinin ölümle veya bir uzvunun kesilmesiyle tehdit böyledir. Keza, bir uzvun telef olmasıyla neticelenecek şekilde şiddetli dayak da bu kısım İkrâh'a girer.

ii. Eksik İkrâh (İkrâh-ı Gayri Mülci): Kişinin hapsedilmesi, bağlanması, ölüme sebep olmayacak derecede dövülmesi veya tam ikrâhta sayılanların dışında herhangi bir işkenceye uğratılması halinde eksik ikrâh gerçekleşmiş olur.¹²⁵

¹¹⁹ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, IV, 1503; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, V, 181; Ebû Zehre, *Usûlü'l-fikh*, 305; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 302; Atar Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 154; Çeker Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 37

¹²⁰ Bardakoğlu, Ali, "İkrâh", DİA, XXII, 30

¹²¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sânâi'*, VII, 176

¹²² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, V, 388

¹²³ Koçak, Muhsin, "Ehliyete Tesiri Açısından Sarhosluk", OMÜ İlahiyat Fak. Der., V, 91-119

¹²⁴ Bilgili, İsmail, *Ehliyet Arızalarından İkrâh Şartları ve Kısımları*, İ.Ü İlahiyat Fak. Der., 261

¹²⁵ Köse, Saffet, *İslam Hukukunda İkrâhın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları*, Diyanet İlmi Dergi, XXXII/2, Ankara 1996, 37

“İkrâh, mükrehi işlemlerinin neticesinden rıza ve seçme hürriyetinin olumsuz yönde etkilenmesi oranında sorumlu kılmakta; tasarrufları için haram, mubah, vacip gibi hükümlerin doğmasına sebep olur.”¹²⁶

i) Mükrehin yapması vacip olan fiilleri; İslam hukukçularının çoğu mükreh kişinin ölümden kurtulmak amacıyla içki içmesi, domuz eti veya leş yemesi vaciptir; mükreh kişi direnir de öldürülürse veya bir organını kaybederse günahkâr olur.¹²⁷

i) Mükrehin yapması mübah olan fiilleri; mükreh inkâr sözünü telaffuz edip etmemede muhayyerdir. İnkârı gerektiren sözleri tehdit altında iken söylemez de öldürülürse şehit kabul edilir. Mükrehin, küfür sözünü baskıdan kurtulmak amacıyla kalbi ile değil de sadece dili ile telaffuz etmesi mübahdır. Nitekim Yüce Allah : “Kalbi imanla dolu olduğu halde inkâra zorlanan kimse müstesna”¹²⁸ şeklinde buyurmuştur.

iii) Mükrehin yapması haram olan fiilleri; Mükrehin yapmadığı takdirde hayatını kaybetme tehlikesi bile olsa, bir başkasını öldürmesi veya yaralaması mükreh için haram kabul edilir. Öldürürse her ikisi günahkâr olacağı gibi, İslam hukukçuları, kısas, diyet gibi cezaların uygulanması gerektiği fikini benimsemiş olmakla beraber cezanın mükrehe mi yoksa mükrihe mi uygulanacağı noktasında değişik fikirler öne sürmüşlerdir. Mâlik (ö. 179/795), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Şafî (ö.204/820) ve Hanefî’lerden Züfer (ö. 158/775), bu fiile uygulanması gereken cezanın kısas olduğu kanaatindedir. Yine bu hukukçulara göre bu cezanın mükrehe verilmesi gerekir.

Ebû Hanîfe (ö.150/767) ve Muhammed b. el-Hasan'a (ö.189/805) göre ise, kısasın mükrihe uygulanması gerekir; mükrehe kısas değil, ta’zir cezası uygulanmalıdır.¹²⁹

TCK 28. maddede ikrâh ile ilgili: “Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç isleyen

¹²⁶ Bilgili, İsmail, *Ehliyet Arızalarından İkrâh Şartları ve Kısımları*, İ.Ü İlahiyat Fak. Der. , 267

¹²⁷ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sânâi’*, VII, 178; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 305

¹²⁸ Nahl 16/106

¹²⁹ Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 306

kimseye ceza verilmez. Bu gibi hâllerde cebir ve siddet, korkutma ve tehdidi kullanan kisi suçun faili sayılır.” şeklinde denilmektedir.

Pozitif hukukta cebir ikrâhtan ayrı olarak incelenmiş, bir kimsenin maddeten zorlanarak, bir suçu işlemek zorunda bırakılması olarak tarif edilmiştir. Buna göre failin bir takım maddi acılarla karşılaşması, bu acılara göğüs germek veya istenildiği şekilde hareket etmek şıklarından birini tercih etme imkanını büsbütün yok etmişse ortada cebir değil ikrâh vardır ve ancak başka türlü hareket etme imkanı büsbütün kalktığı takdirde ancak cebirden söz edilebilmektedir. Medeni hukukçular, cebrin kabulü için ferdin bir alet derecesine girmesini şart koşturmaktadırlar. Cebir halinde bir suçu işlemeye zorlanan kimse başka türlü hareket etme yeteneğinden tamamıyla yoksun bırakılmalıdır. Bu durumda ortada sorumluluk yüklenebilecek tek fail, mükrehi cebren suç işlemeye zorlayan kişi olmaktadır. Ayrıca ikrâhtan kurtulmak suretiyle suç işlememek imkanı bulduğunda, ikrâha boyun eğip suç isleyen kimsenin ceza sorumluluğunun ortadan kalkmayacağı kabul edilmektedir.¹³⁰

c. Hata

Hata; söz veya fiilin, insanın irade ettiği şekilden farklı bir şekilde söylenmesi veya yapılmasıdır.¹³¹

Hata, vücut ve eda ehiyetini ortadan kaldırmaz. Fakat bir kısım tasarruflarda (örneğin; Allah haklarında) özür olarak kabul edilmiştir.¹³² “Suç bakımından hata, mali mesuliyeti muciptir; bedeni cezaya mucip değildir.”¹³³ Örneğin hata ile adam öldürme neticesinde kişi diyet ödemekle mükellef olunur.

TCK 30. maddede hata ile ilgili “ Fiilin icrası sırasında suçun kanunî tanımındaki maddî unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hâli saklıdır” ifadesi bulunmaktadır. Hata ya suçun

¹³⁰ Dönmezer, Suphi- Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, II, 311-313

¹³¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l -Arab*, “hata” md .; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “hata” md.; Cürçânî, *et-Tâ'rifât*, 134; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “ hata”md. ; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “hata” md.

¹³² Zeydân, *el-Vecîz*, 91; Karaman, *Fıkıh Usûlü*, 180

¹³³ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 305

unsuruna veya suçun şiddet sebebine taalluk eder. Suçun unsuruna taalluk eden hatanın ispatı halinde kasta dayanan mesuliyet kalkar. Suçun unsuruna taalluk eden bilmemezlik veya hata kasta dayanan mesuliyeti ortadan kaldırırsa da, failin taksire dayanan sorumluluğuna engel değildir. Mesela av zannı ile ates ederek çalı dibinde uyumakta olan bir çobanı öldüren kimse “kasten adam öldürme” suçundan sorumlu tutulmazsa da “taksirli adam öldürme” suçundan sorumlu tutulabilir.¹³⁴

d. Cehl (Cehâlet veya Bilmemezlik)

Cehl, sözlüklerde bilmenin zıttı olarak geçmektedir.¹³⁵ Birşeyin gerçekteki durumundan farklı halde olduğunu düşünmek ve bu şekilde o şeyi kabul etmiş olmaktır.

Kişi birşeyi bilmiyorsa, onun bu bilgisizliğine cehl-i basit, ancak bilmediği halde bildiğini iddia ediyorsa, yahut yanlış biliyorsa, mesela o şey helal iken haram olarak biliyorsa onun bu bilgisizliğine cehl-i mürekkeb ismi verilir.¹³⁶

Cehl, hak ehliyetini veya fiil ehliyetini etkilemez, ancak bazı hallerde mazeret sayıldığından dolayı cahilin sorumluluğunu ya hafifletir ya da tamamen ortadan kaldırır. Kişilerin kendilerine öğretilmediği zaman anlayamayacağı konularda cehl, özür olarak kabul edilir. Nitekim islam ülkesi sayılmayan beldelerde müslüman şahsın haberdar edilmediği islami kurallar ve hükümler konusundaki cehl de özür olarak kabul edilmiştir. İslam ülkesinde yaşayan bir kişi Kurân, sünnet ve icma-i ümmet ile sabit olan şer’i hükümlere, bilgisizlik iddiası ile muhalefette bulunamaz, burada cehl özür sayılmaz.¹³⁷

Cehl konusunda TCK’da “30. maddede yer alan haksızlık ve kusur ayrımı konusundaki anlayış dikkat çekicidir. Haksızlık yanılığına ilişkin hüküm incelendiğinde kastın, kusurluluğun bir unsuru olarak düzenlenmediği görülmektedir.

¹³⁴ Dönmezer, Suphi- Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, II, 316

¹³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “chl” md .; Cürçânî, *et-Tâ'rifât*, 489; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “chl” md.

¹³⁶ Cürçânî, *et-Tâ'rifât*, 108; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 152

¹³⁷ Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 295 ; Zeydan, *el-Veciz*, 88-89; Atar, *Fıkıh Usûlü* , 152

Sonuç olarak, bu düzenlemeye göre fail işlediği fiilin haksızlık oluşturduğunu bilmiyorsa, bu hatasının kaçınılmaz olması şartıyla kusurlu sayılmayacaktır.”¹³⁸

“Madde gerekçesinde de bu hususa işaret edilmiştir: “Otuzuncu maddeye dördüncü fıkra olarak eklenen bu hükümlerle, kişinin işlediği fiilden dolayı kusurlu ve sorumlu tutulabilmesi için, bu fiilin bir haksızlık oluşturduğunu bilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, kişi, işlediği fiilin hukuken kabul görmez bir davranış olduğunun bilincinde olmalıdır. Kişinin, işlediği fiilin haksızlık oluşturduğunu bilmesine rağmen, bunun kanunda suç olarak tanımlandığını bilmemesinin bir önemi bulunmamaktadır. Ceza hukuku bakımından sorumluluk için önemli olan, işlenen fiilin haksızlık oluşturduğunu bilinmesidir. Ancak, işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususundaki hatasının kaçınılmaz olması hâlinde, kişi kusurlu sayılamaz. Hatanın kaçınılmaz olduğunun belirlenmesinde ise, kişinin bilgi düzeyi, gördüğü eğitim, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre koşulları gözönünde bulundurulur. Hatanın kaçınılmaz olması durumunda kişi kusurlu sayılacak ve bu husus, temel cezanın belirlenmesinde gözönünde bulundurulacaktır”¹³⁹

3. Diğer Haller

Ehliyet arızaları kapsamı altında maraz-ı mevt, baygınlık gibi haller de sayılmaktadır. Ancak bunlar da gerçekte ehliyet arızası değildir.

a. Maraz-ı Mevt (Ölüm Hastalığı)

İslam Hukuku klasik eserlerinde ölüm hastalığı sadece hastalık kelimesiyle ifade edilir.¹⁴⁰ İstılahta; araya sağlık hali girmeden ve genelde uzun sürmeden ölümle biten hastalık halidir.¹⁴¹ Bu kadın veya erkeği alışageldikleri işlerini yapmaktan aciz bırakan, artma veya bir değişme göstermeden, başlamasından itibaren bir sene

¹³⁸ Soyer Güleç, Sesim, “Türk Ceza Kanununda Haksızlık Yanılgısı”, DEÜ Hukuk Fak. Der. , X, 58-91

¹³⁹ Soyer Güleç, *age*, DEÜ Hukuk Fak. Der. , X, 58-91

¹⁴⁰ İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsil*, V, 390, 403; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, VI, 751, 790; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 47, 141; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, VII, 180-183; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 306- IX, 333

¹⁴¹ Şafîî, *el-Üm*, IV, 141; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 108

geçmeden ölümle sonuçlanan hastalıktır. Artarsa, ölümcül hastalık olarak, şiddetlendiği veya değiştiği tarihten nazara alınır, isterse bir seneden fazla devam etsin.¹⁴²

Mecelle'de maraz-ı mevt; “Maraz-ı mevt ol hastalıktır ki ekseriya anda ölüm korkusu olduğu halde hasta zükûrdan ise hânesi haricinde ve inâstan ise hânesi dahilinde olan mesalihini görmekten aciz olub bu hâl üzre bir sene mürûr etmeden vefât eyleye...”¹⁴³

“Hem usûl-i fıkıh hem de fûrû-i fıkha dair eserler maraz-ı mevtin ehliyet arızası olduğu yönünde fikir beyan etmişlerdir. Ancak bu bize göre isabetli görüş değildir. Ölümcül hasta, temelini insan olma vasfının teşkil ettiği vücûb ehliyeti ve akıl ve temyiz gücüne dayanan eda ehliyeti açısından tam ehliyet sahibidir.”¹⁴⁴ Dolayısıyla ehliyet arızasından bahsetmek mümkün değildir.

b. İğma (Baygınlık)

Arap dilinde iğma örtmek manasında kullanılır. İslam hukukunda baygınlık anlamında kullanılan iğma kelimesinin kökünde “görünmemek,” manası vardır.¹⁴⁵ Bu halde olan kişiye muğmâ aleyh denir. Kişinin akıl gücünü kullanmasını engelleyen bir durumdur.¹⁴⁶ İğmâ kişinin gücünü alıp aklını örten bir durumdur.¹⁴⁷

“Baygınlık, akli geçici olarak perdeleyen zihni faaliyetini engelleyen, fizyolojik bir hal olup, irade, muhakeme ve bilinçli eylem yapmasını meneder. Dolayısıyla baygınlık geçici bir süre için ehliyeti ortadan kaldırmaktadır. Ehliyeti ortadan kaldırması itibariyle bir ehliyet arızasıdır. Bu tahlil makul görünse de, baygınlığın ehliyet arızası olarak değerlendirilmesi uygun olmaz, zira her şeyden önce baygın kişi hitabı anlayacak durumda değildir. Bu noktada baygınlık uyku ile paralellik arzeder. Bu

¹⁴² Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, IV, 106.

¹⁴³ *Mecelle*, md. 1595

¹⁴⁴ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 158

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “ğmm” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “ğmm” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “ğmm” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “ğmm” md

¹⁴⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, I, 229-242

¹⁴⁷ *el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, V, 267

itibarla ehliyet arızalarıyla herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Çünkü ortada henüz ehliyet mevcut değildir.”¹⁴⁸

Ancak iğmâ sonucu ibadetlerin ifasında belirli hükümler doğar. Abdestli bir kimse baygınlık geçirirse uyuyan bir insana kıyasla abdesti bozular. Namaz ibadeti için bir gün bir geceyi aşması durumunda kaza etmesi gerekmez. Oruç için geceli-gündüzlü bir ay ve daha fazla, zekât için ise bir havl ve daha fazla geçmesi durumunda bile kaza etmesi gerekir.

Muğmâ aleyh’in sarfedeceği sözlerle alım satım, hibe, vasîyet gibi hukukî sonuçlar doğuracak sözlü tasarruflarda bulunması geçerli değildir. Muğmâ aleyh, bayılma esnasında verdiği zararları tazmin etmekle ve öldürme ve yaralama durumlarında ise diyet, erş ödemekle yükümlüdür. Çünkü kendisi zimmet ve vücut ehliyetine haizdir.¹⁴⁹

4. Gerçek Anlamda Ehliyet Arızaları

Gerçek anlamda ehliyet arızaları; semâvi arızalar başlığı altında cünûn ve âteh, mükteseb arızalar başlığı altında ise sarhoşluk ve sefeh şeklinde ele alınacaktır.

a. Semâvi Arızalar

Kişinin iradesi ve seçimi olmaksızın meydana gelen, kazanılmamış olan arızalardır. Bu arızalar bazen kişinin doğuştan getirdiği bir durum olabildiği gibi bazen daha sonra ortaya çıkan bir sebeple meydana gelir. Bu arızalar Cünun ve Ateh’tir.

¹⁴⁸ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 158

¹⁴⁹ Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 150; Ünal, Halit, “*Baygınlık*”, *DİA*, V, 245

i. Cünûn (Delilik)

Sözlüklerde; insanın aklının tümünden gitmesi veya fesada uğraması hali olarak geçmektedir.¹⁵⁰ İstilahta, kişinin temyiz melekelerini yitirerek söz ve davranışlarında akla uygun hareket edememesi, şeklinde tanımlamıştır.¹⁵¹

Cünûn insanın takdir ve idrâk yeteneğini ortadan kaldırır.¹⁵² Cünûn doğuştan geldiği gibi sonradan da ortaya çıkabilir. Bülûğ çağına akıldan yoksun ulaşılması durumuna “cünûn-ı aslî”, bülûğ çağına aklen sıhhatli şekilde ulaşıldıktan sonra akıl hastası olma haline “cünûn-ı arızî” denilmiştir.¹⁵³

Cünûn, mutbık ve gayri mutbık olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrım hastalığın sürekli olup olmamasına göre yapılmıştır. Bu durum *Mecelle*'de: “Mecnûn iki kısımdır : Biri, mecnûn-ı mutbıktır ki, cünûnu, cemi' evkatı müstev'ib olan kimsedir. Diğeri mecnûn-ı gayri mutbıktır ki, kâh mecnûn olup, kâh ifâkat bulan kimsedir.”¹⁵⁴ Akıl hastalığının mutbık sayılması için dikkate alınması gereken süre hususunda özellikle Hanefî mezhebi imamlarından tam bir yıl, bir yılı aşan süre, bir ay, bir gün bir gece şeklinde görüşler nakledilmişse de bir ayı esas kabul eden görüş tercih edilmiştir.¹⁵⁵ Ali Haydar Efendi, *Mecelle*'nin aynı maddesindeki, “Diğeri mecnûn-ı gayr-i mutbıktır ki gâh mecnun olup gâh ifâkat bulan kimsedir” ifadesinin “senenin veya ayın bir kısmında” şeklinde anlaşılması gerektiğini, aksi halde hastalığı bir yıldan veya bir aydan fazla sürüp iyileşen, sonra yine hastalanan kişinin de bu kapsamda düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁵⁶

¹⁵⁰ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, I, 422; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “cnn” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “cnn” md.

¹⁵¹ Cürcânî, *et-Tâ'rifât*, 107; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 300; Atar, *Fıkıh Usûlü*, 150; Dönmez, İ. Kâfi, “Cünûn”, DİA, VIII, 126

¹⁵² Ebû Zehre, *Usûlü'l-fikh*, 293

¹⁵³ Dönmez, “Cünûn”, DİA, VIII, 126

¹⁵⁴ *Mecelle*, md 944

¹⁵⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 285; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, III, 132

¹⁵⁶ Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, III, 10-11

Cünun eda ehliyetini doğrudan etkileyen bir durum olup onu ortadan kaldırır. Bunun nedeni ise eda ehliyetinin temyiz ve akla dayanmasıdır. Oysa cünun durumunda akıl ve temyiz kabiliyetleri yok olur. Vücûb ehliyeti sırf insan olma vasfına bağlı olduğundan dolayı cünun durumunda ortadan kalkmaz. Bunun için cünun durumunda olan bir kişi temyiz öncesi çağındaki bir çocukla aynı kategoride değerlendirilir.¹⁵⁷

TMK' 346. maddede; "Akıl hastalığı, akıl zayıflığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, ağır tehlike arzeden bulaşıcı hastalığı olanlar hakkında, ancak resmî sağlık kurulu raporu alındıktan sonra karar verilebilir" şeklinde bir düzenleme yoluna gidilerek akıl hastalarının hastalığının resmi sağlık raporu getirilmedikçe ispatlanmayacağı ve ehliyetinin kısıtlanamayacağı hükmü konmuştur.

ii. Âteh (Bunaklık)

Âteh akıldaki idrak ve anlayış eksikliğidir. Kişiden aklın gitmesini sağlayan, kişinin bazen akıllı gibi bazen deli gibi konuşmasını ve hareket etmesini sağlayan akıl hastalığıdır.¹⁵⁸ İslam Hukukunun bu konuyla ilgili hükümlerine bakıldığında âtehin iki çeşit olduğu görülür. Birincisi, kişiyi hem idrak hem de temyiz kudretinden mahrum bırakan akıl zayıflığı şeklindedir. Bu durumdaki kişi, bütün hükümler bakımından biraz evvel işlediğimiz akıl hastaları gibidir. İkincisi ise, idrâk ve temyiz kudretini ortadan kaldırmayan fakat normal reşit kimselerin idrâk derecesinden aşağı bir dereceye indiren akıl zayıflığıdır.¹⁵⁹ İbn Âbidin (1252/1836) mâtuhi şöyle tanımlamıştır: "Ma'tuh, mecnun gibi rast geldiğine söverek sataşmayan, akıl ve şuuru bozulmuş, anlayışsız ve ifadesi karışık kişidir."¹⁶⁰

Mecelle'de, "anlayış ve kavrayışı az, sözü karışık ve kendini iyi idare edemeyen" kişi olarak tarif edilmiş¹⁶¹ ve mâtuh'un eda ehliyeti açısından, mümeyyiz çocuk

¹⁵⁷ Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 252-253; Dönmez, "Cünûn", DİA, 127

¹⁵⁸ Merîsî, *el-Muhkem ve'l-muhîti'l-a'zam*, I, 84; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, "âteh" md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, "âteh" md.; Cürcânî, *et-Tâ'rifât*, 190; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîti*, "âteh" md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, "âteh" md.

¹⁵⁹ Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 299

¹⁶⁰ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 144

¹⁶¹ *Mecelle*, md. 945

sayıldığı,¹⁶² tıpkı mecnun ve çocuk gibi mahcur olduğu¹⁶³ ifade edilmiştir. Bu itibarla mâtuh kişiye bir kanuni temsilci tayin edilir. Mâtuhun velayeti Hanefîlere göre, atehtlik küçükken başlamış, o şekilde buluğa ermişse küçüğün velisi kimse velayet yine onda devam eder. Malikî ve Hanbelîlere göre kişi reşit şekilde buluğa erer sonra deli veya bunak olursa vâsisi ancak hâkim olabilir.¹⁶⁴

TMK 346. maddede akıl zayıflığı, akıl hastalığı ile aynı madde altında düzenlenmiş olup akıl zayıflığının yalnız resmi sağlık raporu ile ispatlanacağı ve ancak bu yolla kişinin kısıtlanacağı hükmü konmuştur.

b. Mükteseb Arızalar

Mükteseb arızalar, kişinin bilerek ve isteyerek gerçekleştirdiği işlemler veya gerekli eğitimi almaması sonucu meydana gelen arızalardır.¹⁶⁵ Bu arızalar sefeh ve sükr'dir

i. Sefeh

Tezimizin ana konusu olan sefehî ilerde daha ayrıntılı anlatacağımız için şimdi burada yalnızca başlık olarak zikredeceğiz.

ii. Sükr (Sarhoşluk)

Sükr, herhangi bir madde kullanılarak, yeme içme yoluyla aklın örtülmesi anlamına gelmektedir.¹⁶⁶ Ebû Hanife'ye (ö.150/767) göre sarhoş, akıl giderici maddeler kullanarak şuurunu yitiren, erkeği kadından seçemeyecek hale gelen kişidir.¹⁶⁷

¹⁶² *Mecelle*, md. 978

¹⁶³ *Mecelle*, md. 957

¹⁶⁴ Zeydan, *el-Medhal*, 281; Gözübenli, Beşir, "Âteh", DİA, IV, 52

¹⁶⁵ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 31

¹⁶⁶ Merîsî, *el-Muhkem ve 'l-muhîtü 'l-a 'zam*, VI, 711; İbn Manzûr, *Lisânu 'l -Arab*, "skr" md .; Feyyûmî, *el-Misbâhü 'l-münîr*, "skr" md; Cürçânî, *et-Tâ 'rifât*, 159

¹⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 183; Cürçânî, *et-Tâ 'rifât*, 159; İbnü'l-Hümâm, *Fethu 'l-kadîr*, I, 50-III, 490;

Kişi tedavi nedeniyle ilaç vb bir şey kullanarak veya ikrâh altında sarhoş olursa, İslam Hukukuna göre mâzur sayılır ve tesis ettiği işlemleri geçersiz addedilir.¹⁶⁸

Ancak bilerek ve isteyerek kişinin uyuşturucu ve sarhoşluk veren madde kullanması sonucu sarhoş olması neticesinde kişinin tasarruflarının geçerli olup olmaması noktasında fukâhâ ihtilaf etmiştir.

Hanefî mezhebinin ittifak ettiği, Said b. Müseyyeb (ö.94/713), Hasan el-Basrî (ö. 110/728), İbrahim en-Nahâî (ö.96/715) ve İmam Şafî'nin (ö.204/820) savunduğu, tasarrufların geçerli olduğu yönündeki görüş¹⁶⁹: Sarhoş yaptıklarından dolayı tam sorumludur, tesis ettiği bütün işlemler geçerlidir. Dolayısıyla talakı sahihtir, akitleri nafizdir, cinayet işlerse kısas cezasına çarptırılır ve had cezası icab eden bir fiil işlerse ceza tatbik edilir. Nitekim bir suç başka bir cürmün cezasını hafifletmez.¹⁷⁰

Sarhoşun yaptığı akitler geçerli değildir, çünkü akli başında olmayan kişi rızasını beyan etmeye kadir değildir. Kesin olarak isnad edilemeyen cezalar tatbik edilmez. Bu görüşü Zâhirîler, Mâlikîlerin bir kısmı, bir rivayette Ahmed b. Hanbel savunmuştur.¹⁷¹

TMK 13. maddede sarhoşun temyiz gücüne sahip olmadığı kabul edilmiştir.

Türk Ceza Kanunu, 34. maddede isteyerek veya gönüllü olarak sarhoşlukla ya da uyuşturucu madde etkisiyle işlenen suçlarda failin tam sorumluluğu kabul edilmiştir. Ancak, hiç bir kusuru yokken (örneğin, alkolle uğraşmayı gerektiren kimyasal nitelikli bir yerde çalışma nedeniyle) isteği dışında sarhoş olan kişiye de tam akıl hastalarında olduğu gibi ceza verilemeyecektir, şeklinde hüküm kabul edilmiştir.

¹⁶⁸ İbn Abidin, *Reddu'l-muhtar*, IV, 469

¹⁶⁹ Şafî, *el-Üm*, V, 253; Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 183; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, I, 50

¹⁷⁰ Şirazî, *el-Mühezzeb*, II, 77; Pezdevî, *Usûlü'l- Pezdevî*, IV, 1475

¹⁷¹ Desûkî, *Haşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, III, 397; Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü*, 293; Çeker Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 34

III. SEFEH TERİMİ

İlk olarak sefehin sözlük ve terim anlamları üzerinde duracağız ve sefehle yakından bağlantılı kavramları açıklayacağız.

A. SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

“Sefeh” kelimesi mastar olup “se-fi-he” fiilinden türemiştir. Tutumda hafiflik manasında olup , sevinç veya kızgınlık anında insanı şer’in ve aklın tersine hareket etmesine neden olan bir haldir.¹⁷² Yine yumuşaklığın zıttı ve cehl anlamlarını da ihtiva eder.¹⁷³ Sözlüklerde verilen bir başka anlam da akıl eksikliği şeklindedir.¹⁷⁴ Kisâî’nin (189/805) ; kişinin hakkı bilmesine rağmen haktan bile bile yüz çevirmesi hâlidir¹⁷⁵ şeklindeki tanımı da kelimenin sözlük anlamı hakkında bize bir fikir vermektedir.

İslam Hukukçuları genelde sefehî; hakikatte akli melekeleri yerinde olmakla birlikte, kişiyi aklın ve şer’in gereğine aykırı bir şekilde hareket etmeye yönlendiren mali konulardaki tedbirsizlik hali¹⁷⁶ şeklinde tanımlamıştır. Ancak İmamı Şafii sefih’in tanımını yaparken mali konulardaki tedbirsizliğinin yanında o kişinin fasık olmasını da eklemiştir. Şafî’nin (ö.204/820) müslümanın ahlaki yönünü de hesaba kattığı anlaşılan bu tanımı hukuk tekniği açısından çok kullanışlı görünmemektedir. Zira her türlü dini-ahlaki yoksunluk kişilerin sefih sayılmasına ve mahkemeler aracılığıyla hacr altına alınmasına yol açar ki bunun çok boyutlu toplumsal ilişkiler bakımından sağlıklı sonuçları doğurmayacağı söylenebilir. Nitekim cumhur bu ayrıntıyı sefehin tanımlamasında dikkate almamıştır.

Sefeh vasfını taşıyan kimselere “sefeh” denilir. *Mecelle’de* sefeh şöyle tanımlanmıştır; “Sefih: Malını beyhude yere sarf ile, masarısında tebzir ve israf ile izâ’a

¹⁷² İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyisi’l-luğa*, III, 80; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “sfh” md .; Cürçânî, *et-Tâ’rifât*, 158; Firuzâbâdî, *el-Kamûsü’l-muhît*, “sfh” md .; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, “sfh” md .

¹⁷³ Merîsî, *el-Muhkem ve’l-muhîtü’l-a’zam*, IV, 221

¹⁷⁴ Feyyûmî, *el-Misbâhü’l-münîr*, “sfh” md.

¹⁷⁵ Tahavî, *Şerhü Müşkili’l-âsâr*, III, 205

¹⁷⁶ Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 300; benzer tanımlar için bk. Ebû Zehre, *Fıkıh Usûlü* , 295; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 31

ve itlaf eden kimsedir. Ebleh ve sade dil olmak hasebiyle, kâr ve temettu' yolunu bilemeyip de, ahz ve i'tasında aldanagelen kimseler dahi sefih addolunur."¹⁷⁷

İmameyne göre sefeh durumu; kişinin aklını büyük görmesine (kendini üstün görmesine), sürekli hezl halinde olmasına neden olur ve yerli yerinde hareket etmesine engel olur.¹⁷⁸

Sefeh, kişinin hayatında kendisine lazım olacak maallumatlara sahip olamaması, eğitilmemesi ve iş yapma kabiliyetini elde edememesinin sonucunda ekonomisini yönetememe durumudur. İnsanlarla ilişkileri zayıf olan içiçe olmayan onlarla hiçbir şekilde muamelede bulunmayan kişi şüphesiz mallarını kontrol etmede yetersiz olacak mallarını idare etme yetisinden yoksun kalacaktır.¹⁷⁹

Anlaşıyor ki sefeh, harcamalardaki tedbirsizlik halidir. Bu hal kişiyi malını anlamsız ve amaçsız bir şekilde harcamaya, mâli tasarruflarında aldanmaya ve kâr-zarar ilişkisi kurmamaya sevketmektedir. Akıl noksanlığı olmamakla beraber böyle bir kusur, kişinin kısıtlanmasına sebep olacaktır.

B. SEFEH KELİMESİNİN KURAN VE HADİSLERDE KULLANIMI

1. Kuranda Sefeh Kelimesinin Kullanımı

Kur'an-ı Kerim'de hem kâfir, hem münafık, hem de müslümanlar için kullanılan sefih kavramı, aynı kökten gelen iştikaklarıyla birlikte on yerde geçmektedir.

Bakara suresinde münafıklar kendilerinin akıllı olduklarını iddia edip müminleri beyinsiz anlamında sefih olmakla suçlamışlar ancak Allah (cc) asıl münafıkların sefihler olduğunu bildirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurur: “Münafıklara, insanların iman ettikleri gibi siz de iman edin denirse, onlar yani sefihlerin iman ettiği gibi mi

¹⁷⁷ *Mecelle*, md. 946

¹⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XVIII, 146

¹⁷⁹ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 31

iman edelim derler. İyi bilin ki, asıl sefihler (beyinsizler) onlardır; fakat bunu bilmiyorlar”¹⁸⁰

Allah (cc) kâfirleri de sefih olarak niteleyip şöyle buyurmuştur: “Nefsini sefih yapandan başka kim İbrahim Milleti’nden yüz çevirir? Andolsun ki, biz İbrahimi dünyada beğenip seçmiştik ve Ahirette de o salihlerdendir”¹⁸¹

Yahudiler de Hz Peygamberin (sav) hak olduğunu çok iyi bilmelerine rağmen kıblenin değişmesini; inanmamak ve inananları şüpheyeye düşürmek için kullanmalarından dolayı Allah (cc) : “İnsanlardan bazı sefihler; Onları üzerinde buldukları kıbleden çeviren nedir diyecekler. De ki: doğu da batı da Allah'ındır. Allah dilediğini doğruya iletir.”¹⁸² buyurmuştur.

Allah (cc) çocuklarını cahilî kaygıyla öldürenleri sefih olarak nitelendirmiştir: “Bilgisizlik yüzünden sefihçe çocuklarını öldürenler ve Allah’ın kendilerine verdiği rızkı, Allaha iftira ederek haram kılanlar şüphesiz hüsrana uğramışlardır. Muhakkak ki onlar dalalete düşmüşler ve hidayete erecek de değillerdir.”¹⁸³

Kur’an-ı Kerim’de geçen bir başka kullanım da kâfirlerin kendi peygamberlerini sefihlikle suçlamaları şeklindedir : “ Hud kavminden kâfir ileri gelenler dediler ki: Biz seni bir sefahet içinde görüyoruz ve biz seni yalancılardan sayıyoruz . Bunun üzerine Hud: ‘Ey kavmim, bende sefahet yoktur. Ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim’ dedi”¹⁸⁴

¹⁸⁰ “وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ” (Bakara, 2/13)

¹⁸¹ “وَمَنْ يَرْغَبْ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِذَا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ” (Bakara, 2/130)

¹⁸² “سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَن قِبَلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” (Bakara, 2/142)

¹⁸³ “فَدُ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ” (En’am, 6/140)

¹⁸⁴ “قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَادِبِينَ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ” (A’raf, 7/ 66-67)

Mûsâ (as)'ın Allah'a duası şu şekilde geçmektedir: “Mûsa dedi ki: Rabbim! Dileseydin, bunları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizden bazı sefihlerin yaptıklarından ötürü bizi helâk mı edeceksin.”¹⁸⁵

Cinler iman edince şeytanları beyinsiz olarak nitelendirmişlerdir. “Meğer bizim sefih olan İblis veya cinlerin kâfirleri Allah hakkında saçma sapan şeyler söylüyorlarmış.”¹⁸⁶

Şimdiye kadar naklettiğimiz ayetlerdeki sefeh kelimesi, daha sonra terimleşmiş fihhi anlamında değil sözlük anlamında kullanılmıştır. Şimdi yer vereceğimiz iki ayette ise fihhi bir içerikte kullanılmıştır.

Mallarını gerektiği yerde kullanamayanlar, onu israf edenler, iyiyi kötüden ayıramayan aklı ermez sefihler olup, Kuran onlara mal intikal ettirilmesini, velîsi olmadan borç verilmesini yasaklamaktadır: “Eğer borçlu olan kimse sefih, yahut zayıf ya da kendisi yazdıramayacak durumda ise, velîsi ona adaletle yazdırsın.”¹⁸⁷ ayeti ile “Allah'ın sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı sefihlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin”¹⁸⁸ ayetleri bu duruma işaret etmektedir. Biz de tez konumuz olan sefeh terimini işte bu iki ayet ışığında incelemeye çalışacağız.

2. Hadislerde Sefeh Kelimesinin Kullanımı

Hız Peygamber (sav) sefih kelimesini cahil, aklı ermeyen manasında kullanmıştır: “ İnsanları aldatıcı seneler gelecek ; o zaman yalancılara inanılacak, doğru sözlüler yalanlanacak, hainlere güvenilecek, emin insanlar hain muamelesi görecektir ve rûveybida

¹⁸⁵ “قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِّن قَبْلِ وَآيَايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا،” (A'raf, 7/155)

¹⁸⁶ “وَأَنَّهُ كَانَ يَفُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا،” (Cin, 73/4)

¹⁸⁷ “فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيَمِلْ وَلِيهِ بِالْعَدْلِ،” (Bakara, 2/282)

¹⁸⁸ “وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارزُؤُهُمْ فِيهَا وَكَسَبُوا لَهَا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا،” (Nisa, 4/5)

konusacak” dedi. Sahabe: Rûvaybida nedir? diye sorunca, Hz Peygamber : “Sefih kişinin insanların genelini adına konuşmasıdır”, şeklinde buyurmuştur.¹⁸⁹

Hız Peygamber, başka bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: Üç kimse vardır ki, Allah’a (cc) dua ederler. Fakat Allah (cc) onların dualarını kabul etmez. Bunlardan birincisi, yoldan çıkmış bir karısı olduğu halde onu boşamayan, ikincisi kendisine sefih kimsenin malı teslim edilen ancak sefih henüz halini düzeltmeden malını ona iade eden kişi; oysa Allah (cc) : “ Mallarınızı sefihlere vermeyin”¹⁹⁰ buyurmuştur. Üçüncüsü ise, hiç bir şahit olmaksızın başkalarına borç veren kimsedir”¹⁹¹

Bir başka hadiste Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “ Sefihlerinizin ellerini tutun” yani içinizden mallarını yerli yerinde harcamayanları engelleyin.¹⁹²

Görüldüğü üzere Hz Peygamber bazı hadislerinde sefih sözlük anlamıyla, bazı hadislerinde de fikhî içeriğiyle kullanmıştır.

C. SEFEHLE BAĞLANTILI TERİMLER

Burada sefehle ilgili kavramlardan hacr ile fikhî anlamda sefih zıt anlamlısı olan rüşd kavram kavramları üzerinde duracağız. Nitekim bu iki kavram anlatılmadığı takdirde konunun eksik kalacağı kanââtini taşımaktayız.

1. Hacr

Sözlükte; mutlak surette engellemek, yasaklamak, kısıtlamak, manasına gelmektedir. ¹⁹³ Terim olarak hacr, bir kişiyi belli nedenlerden dolayı kavli

¹⁸⁹ “سیأتي على الناس سنوات خداعات . يصدق فيها الكاذب ويكذب فيها الصادق ويؤتمن فيها الخائن ويخون فيها الأمين . وينطق فيها ;
” ثلاثه يدعون الله فلا يستجاب لهم رجلٌ كانت تحته امرأةً سيئة الخلق فلم يطلقها ورجلٌ أتى سفيهاً ماله وقد قال الله عز وجل: (ولا
” (Ahmed b. Hanbel , *Müsned*, XIII, 291; İbn Mâce, “Fiten”, 23)

¹⁹⁰ Nisâ, 4/ 5

¹⁹¹ “ثلاثة يدعون الله فلا يستجاب لهم رجلٌ كانت تحته امرأةً سيئة الخلق فلم يطلقها ورجلٌ أتى سفيهاً ماله وقد قال الله عز وجل: (ولا
” (Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 146)

¹⁹² “خذوا على أيدي سفهائكم” (Beyhâkî, *Şu'âbü'l-imân*, X, 65; Suyutî, *el-Câmi'u's-sağîr*, I, 363)

tasarruflarından men etmektir.¹⁹⁴ *Mecelle*, hacri şöyle tarif etmiştir : “ Hacr, bir şahs-ı mahsusu tasarruf-u kavlisinden men'dir ki, ba'de'l-hacr ol şahsa mahcur denilir.”¹⁹⁵

Kişiye hacr altına almanın birçok sebebi vardır. İslam hukukçuları bu sebepleri genel olarak küçüklük, delilik, bunaklık, sefeh, kölelik ve borç nedeniyle hacr olarak saymışlardır. Kişinin hacrinin sebebi ehliyetteki kusurundan kaynaklanan durumun yanında bu kimselere ve diğer insanlara gelebilecek zararı önleme konusunda gösterilen hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle Allah (cc) bedeni nimetleri ve ruhi nimetleri bütün insanlara eşit olarak vermemiştir. İnsanların içinde yardıma muhtaç, korunması zorunlu kişiler olduğu gibi kontrol altına alınmadıklarında topluma zarar verecek kişiler de mevcuttur. Bundan dolayı cemiyet yapısının zarar görmemesi ve bu yardıma muhtaç insanların korunması amacıyla İslam Hukuku hacr müessesesini gerekli görmüştür.¹⁹⁶

Hacrin kavli tasarruflara etkisi üç aşamada değerlendirilir:

a) Kavî (Kuvvetli) Hacr: Bu tür hacirde kişinin tasarrufları hiçbir hüküm ifade etmez. Gayr-ı mümeyyiz çocuk ve delinin tasarrufları ile mümeyyiz çocuğun tamamen aleyhine olan tasarrufları bu niteliktedir.

b) Vasat Hacr: Bu tür hacirde kavli tasarrufun geçerliliği şarta bağlıdır. Mümeyyiz çocuğun, sefih ve ma'tuhun kâr- zarar ihtimali olan tasarrufları bu türden olup bu kişilerin yaptığı bu muameleler izin veya icazetle geçerlilik kazanır.

c) Zayıf Hacr: Hacrin en zayıf aşamasını teşkil eder. “Tasarrufun vasfının vafına, yani nefâzın derhal gerçekleşmesine engel olmaktır.”¹⁹⁷ Borç sebebiyle hacredilen

¹⁹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “hacr” md .; Firuzâbâdî, *el-Kamûsü'l-muhît*, “hacr” md .; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “hacr” md .

¹⁹⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 88; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VI,143; Dimyâtî, *I'ânetü't-talibîn*, II, 300- III, 69; Şener, “*İslam Hukukunda Hacr*”, AÜİFD, XXII , 331-347; Apaydın, H.Yunus, “*Hacr*”, DİA, XIV, 513;

¹⁹⁵ *Mecelle*, md. 941

¹⁹⁶ Şener, “*İslam Hukukunda Hacr*”, AÜİFD, XXII , 345

¹⁹⁷ Şener, *age*, AÜİFD, XXII , 331-347; Apaydın, H.Yunus, “*Hacr*”, DİA, XIV, 513

kişinin bir başkasına borç ikrarında bulunması durumunda ikrarın derhal geçerlilik kazanmaması böyledir.¹⁹⁸

Ömer Nasuhî Bilmen'e göre hacrin sebepleri: Küçüklük, delilik, bunaklık, kölelik, borç ve sefeh'tir. Mahcurlar da iki kısma ayrılır. Bir kısmı, zaten mahcur olanlardır ki; bunlar çocuklar, deliler, bunaklar, kölelerdir.

Diğer kısmı da hâkimin hükmüyle mahcur olanlardır ki, bunlara borçlular, sefihler, cahil doktorlar, müflis olduğu halde yolcu taşıyan ve insanlara bâtil hileler öğretmek suretiyle fetva veren kimselerdir.

Ebû Hanife (ö.150/767) hariç İslam Hukukçularının çoğunluğu bu görüştedirler. Ancak Ebû Hanife'ye göre borç ve sefeh, hacr sebebi değildir. Nitekim hür, baliğ olan kişiler hukuki tasarruftan hacr edilemez. Bu hacr onların hürriyetine, mükellefliklerine ve insan onuruna aykırıdır.¹⁹⁹ Şimdi de hacr sebeplerini kısaca açıklayalım:

Küçüklük sebebiyle hacr ; Mümeyyiz çocuk, velisi izin verse bile kendi zararına olan konulardaki tasarruflara selahiyetli değildir. Kefalet, hibe, borç ve sadaka verme gibi.²⁰⁰ Alış-veriş, ziraat ortaklığı gibi kâr ve zarar ihtimâli olan malî tasarruflarının geçerli olması kanunî mümessilinin izin veya muvafakatına bağlıdır. *Mecelle'de* bu durum böyle izah edilmiştir: "... Nef ile zarar beyinde dâir olan ukudu, velisinin icâzetine mevkufen mün'akid olur..."²⁰¹ Gayr-i mümeyyiz çocuğun sözlü tasarrufları sahih değildir.²⁰² *Mecelle*: " Sağîr-i gayr-i mümeyyizin velisi izin verse bile, anın tasarrufât-ı kavliyyesi asla sahih olmaz" şeklinde düzenleme yapmıştır. Bu mevzuda İslâm Hukukçuları arasında ittifak vardır.²⁰³

¹⁹⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 142-153

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 163-166; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280.

²⁰⁰ Suyûtî, *el-Eşbeh ve'n-nezâir*, 716

²⁰¹ *Mecelle*, md. 967

²⁰² *Mecelle*, md. 966

²⁰³ Kâsânî, *Beda'i'u's-sanâi'*, VII, 17 ; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 321; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V / 125; Tâsûlî, *el-Behce fi şerhi't-tuhfe*, II, 484; Dimyâtî, *İ'netü't-talibîn*, II, 302

Sürekli delilik sebebiyle tamamen ehliyetsiz hale gelen bir kişi hacredilir. Gayri mümeyyiz çocuklar gibi hiçbir sözlü taasarrufları geçerli değildir. Nitekim *Mecelle*'de: "Mecnun-i mutbık sağır-i ğayri mümeyyiz gibidir."²⁰⁴ denmektedir. Sürekli olmayan delilik durumunda olan kişilerin iyileştikleri zaman yaptıkları muameleler geçerli, diğer durumlarda ehliyetsiz kabul edilir.²⁰⁵ Bu hüküm *Mecelle*'de: " Mecnun-i gayri mutbık hal-i ifâkatında olan tasarrufâtı âkilin tasarrufu gibidir." cümlesiyle belirlenmiştir.

Âteh (bunaklık) sebebiyle kişi eksik ehliyetli olup hacr altına alınır ve mümeyyiz küçük gibi değerlendirilir.²⁰⁶ *Mecelle*'de şöyle denilmektedir: " Ma'tuh olan kimse sağır-i mümeyyiz hükmündedir."²⁰⁷ Mâverdî ise mâtuhu gayr-ı mümeyyiz olarak değerlendirir.²⁰⁸

Sefeh sebebiyle mallarını telef eden kişinin hacredilmesi gerektiğini, Ebû Hanife (ö.150/767) , Züfer (ö.158/775) ve İbn Hazm (ö.456/1064) hariç diğer imamlar savunmuşlardır.²⁰⁹

Borçlu için, Ebû Hanife hariç diğer imamlar hacredilir demişlerdir. Borçlu için hacr kararı, belli şartlara bağlı kalınarak alınır. Ödeme gücü bulunmasına rağmen borcunu ödemeyen kişiyi, alacaklıların talep etmesi üzerine hâkim hacr kararı alır. Bir başka hacr altına alınma durumu ise kişinin iflas etmesi halinde gerçekleşir. Alacaklılar mevcut olan malların zayi olmasına engel olmak üzere hâkime başvurur ve hâkim müflis için hacr kararı alır.

İmam Mâlik (ö.179/795), Şafî (ö.204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ebû Yusuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'e (ö.189/805) göre borçlu kişi; hâkim

²⁰⁴ *Mecelle*, md. 979

²⁰⁵ *Mecelle*, md. 980

²⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 137; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebîr*, IV, 7

²⁰⁷ *Mecelle*, md. 978

²⁰⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, IX, 118

²⁰⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 373-375; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebîr*, IV, 463; İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, V, 101; Kalyubî, *Hâşiyetü'l-Kalyubî*, II, 321; Tâsûlî, *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe*, I, 321; Dimyâtî, *l'ânetü't-talibîn*, II, 302;

tarafından hacr altına alınır ve alacaklıların haklarına zarar verecek tasarrufları engellenir.²¹⁰

TMK'da ehliyetin sınırlanabileceği haller belirlenmiş olup hacr altına alınmak için belirli şartlar koşulmuştur. Kısıtlama sebepleri, vesayeti gerektiren haller ana başlığı altında şu şekilde düzenlenmiştir:

a) Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı: Akıl hastası veya akli zayıf olan şahsın işlerini görmekten aciz olması veya daimi korunmaya ve bakıma ihtiyacı bulunması veya başkasının güvenliğini tehlikeye sokması gerekir. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığının hacir kararı alınmasına sebebiyet vermesi için süreklilik arz etmesi gerekir.²¹¹

b) Savurganlık, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim : Savurganlık, gelir tarzına uygun düşmeyecek tarzda düşüncesizce tüketimde bulunma eğilimini; ayyaşlık içki düşkünlüğünün iptila haline gelmesini; kötü yaşam tarzı, ahlaka aykırı bir yaşayış tarzını; kötü yönetim bir kimsenin bilgisizliği veya aczi yüzünden iktisadi varlığını tehlikeye ve ailesini darlık ve yoksulluğa düşürecek şekilde davranmasını ifade eder. Bu hallerin de hacir sebebi olması, o kimsenin kendisini veya ailesini zarurette bırakması yahut daimi yardım ve bakımı gerektirmesi veya başkasının emniyetini tehdit etmeye bağlıdır.²¹²

c) Bir yıl veya daha uzun süreli hapis cezasına çarptırılmak: Bu halde hükmü icraya memur daire mahkumun cezasını görmeye başladığı sulh mahkemesine haber vermekle yükümlüdür. Sulh mahkemesi de bunun üstüne hacir kararı verecektir.²¹³

d) İlgilinin isteği üzere: Yaşlılığı, sakatlığı veya deneyimsizliği sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetmekten aciz olan bir kimse kendi talebi üzerine hacredilir. Burada

²¹⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, VI, 26; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 142; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 210; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 30; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına'*, III, 454; İbn Âbidin, *age*, V, 101; Desûkî, *Haşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, I, 409

²¹¹ *Türk Medeni Kanunu*, md. 405

²¹² *Türk Medeni Kanunu*, md. 406

²¹³ *Türk Medeni Kanunu*, md. 407

ilgilinin talebi yapmak için temyiz kudretine sahip olması gereklidir. İsteğe bağlı hacir kararı verilirken şartların oluşup oluşmadığı çok incelenmez diğer sebeplerle verilen hacir kararına göre daha az sıkı değerlendirilir. Kişinin işlerini yürütemediğine ilişkin bir kanı doğuracak ispatı yeterli olacaktır.

Kısıtlama kararı, kesinleşince hemen kısıtlının yerleşim yeri ile nüfusa kayıtlı olduğu yerde ilan olunur.²¹⁴

2. Rüşd

Sözlükte; doğru, güzel ve istikâmet manasında olup dalâlet ve ğayy kelimelerinin zıt anlamı olarak kullanılmaktadır.²¹⁵

İstılahi anlamda ise; işlerini güzelce idare edebilecek şekilde olma, malını koruma hususunda akıllıca davranarak, sefehten ve israftan kaçınma halidir. İmam Şafî (ö.204/820) rüşdü; malda ve dinde salâh olarak tanımlamıştır.²¹⁶ Şafî'nin müslümanın ahlaki yönünü de hesaba kattığı anlaşılan bu tanımlı hukuk tekniği açısından çok kullanışlı görünmemektedir. Zira her türlü dini-ahlaki yoksunluk kişilerin sefih sayılmasına ve mahkemeler aracılığıyla hacr altına alınmasına yol açar ki bunun çok boyutlu toplumsal ilişkiler bakımından sağlıklı sonuçları doğurmayacağı söylenebilir. Nitekim cumhur fukaha bu ayrıntıyı rüşdün tanımlamasında dikkate almamıştır.

Mecelle'de reşid; “Malını muhafaza hususunda tekayyüd ederek, sefeh ve tebzirden tevakki eden kimsedir”²¹⁷ şeklinde tanımlanarak rüşdün; malı koruma, sefehten ve israftan uzak durma hali olduğu belirtilmiştir. Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere rüşd, sefehin zıt anlamıdır.

²¹⁴ *Türk Medeni Kanunu*, md. 410

²¹⁵ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, “rşd” md.; Merîsî, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*, VIII, 26; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “rşd” md.; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, “rşd” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, “rşd” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “rşd” md

²¹⁶ Şafî, *el-Üm*, III, 215; Nevevî, *el-Mecmu'*, XIII, 371

²¹⁷ *Mecelle*, md. 947

Rüşd için herhangi bir yaş belirlenmesi sözkonusu değildir, çünkü rüşd kişinin ruhi olgunluğa erişmesi sonucu mallarını yönetebilme kabiliyetini elde etmesidir. Çoğunlukla bülüğla birlikte rüşdün gerçekleştiği kabul edilir. Ancak bazen kişilerin kendilerinden veya yetiştiği ortamdan kaynaklanan, şahsın ruhi açıdan olgunlaşmasını engelleyen faktörler nedeniyle rüşd gerçekleşmeyebilir.²¹⁸

İslam Hukukçularınca, reşid olup olmadığının bilinmesi açısından bülüğ devrine yaklaşan çocuğun, emsâli tarafından yapılan tasarrufları yapması için kendisine fırsat verilerek imtihan edilmesi gerektiği belirtilir.²¹⁹ Çünkü Kur'an-ı Kerimde; “ Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda (rüşd) akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin ”²²⁰ denmektedir. İslam Hukukçularının çoğunluğu reşid olmayan çocuğun malının kendisine teslim edilmemesi gerektiğini bildirmişlerdir.²²¹ Ve çocukların rüşdü ancak onların denenmesiyle bilinebilir, görüşündedirler.²²² Nitekim *Mecelle'de*; “Bir çocuk bâliğ oldukda, malının kendisine i'tası hususunda isti'cal olunmayıp, te'enni ile tecrübe olunmalıdır. Reşid olduğu tahakkuk eder ise, ol vakit emvâli kendisine verilir” yine bir başka maddede “ Bir çocuk, gayr-i reşid olarak baliğ olur ise, rüşdü tahakkuk etmedikçe malı kendisine verilmeyip, kema fi's-sâbık tasarruftan men' olur”²²³ denmiştir.

İmâmeyne göre çocuğun rüşdü sabit olmadan malları vasîsi tarafından verilir de, mallar o küçüğün elinde zayı olursa veya çocuk bu malları itlaf ederse vâsi bu malları tazmin etmekle yükümlüdür.²²⁴ *Mecelle'de* konu şöyle düzenlenmiştir: “Bir sagîrin

²¹⁸ Aydın, M. Akif, “Çocuk”, DİA, VIII, 361; Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, DİA, X, 537-538

²¹⁹ Şîrâzî, *et-Tenbih fi'l-fikhi's-Şafiî*, I, 103; İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 518 ; Köse, Saffet, “Rüşd”, DİA, XXXV, 298

²²⁰ Nisa, 4/6

²²¹ Şafiî, *el-Üm*, III, 247; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, IV, 72; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 140; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, 551; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 239; Tâsûlî, *el-Behce fi şerhi't-tuhfe*, II, 482-485

²²² Şafiî, *age*, III, 215; Sahnûn, *age*, IV, 72; Serahsî, *age*, XXIV, 337; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 517

²²³ *Mecelle*, md. 981-982

²²⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamûsu*, VII, 280-291

rüştü sâbit olmadan, emvali vasîsi tarafından kendisine verilip de, ol sagîrin yedinde zâyi' olsa, yahut sagîr itlâf etse, vasî zâmin olur.”²²⁵

Rüşd teriminin tanımı Türk Medeni Kanununda yapılmamıştır. Doktrinde rüşd, belli bir yaşa ulaşmak veya kanunen o yaşa ulaşmış sayılmak olarak kabul edilmiştir. Medeni Kanunun 11. maddesinin birinci fıkrasına göre, bir şahıs 18 yaşını doldurduğu anda, yine aynı kanunun ikinci fıkrasına göre, 18 yaşını bitirmemiş olsa da evlilikle Medeni Kanunun 12. maddesine göre, kazaî rüşdüne karar verilmesi ile reşid olur.²²⁶ Ancak kazaî rüşd için bu maddede onbeş yaşını doldurmuş olma, kazaen reşid olacak küçüğün kendi isteği ve velîsinin rızası şartları esas alınarak düzenleme yapılmıştır. Böylece reşid olan şahıs tam ehliyetli olarak tavsif edilmektedir. Eski Medeni Kanunun 10. maddesinde; “Mümeyyiz olan reşid, medeni hakları kullanmaya selahiyettardır.” denirken 4721 nolu yeni Medeni Kanunun 10. maddesinde sadeleştirme yoluna gidilerek ; “ Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Bu kişiler kendi davranışları ile her türlü hak iktisap edebilir, borç alabilirler ve dolayısıyla bu kişilerin haksız fiil ehliyetleri de vardır.²²⁷

²²⁵ *Mecelle*, md. 983

²²⁶ Öztan, *Şahsın Hukuku Hakikî Şahıslar*, 62 ve 66

²²⁷ Öztan, *Şahsın Hukuku Hakikî Şahıslar*, 79

İKİNCİ BÖLÜM

SEFEHİN TESBİTİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

I. SEFEHİN TESBİTİ

Bütün insanlar, hukuken korunan ve sahibine bu korumadan yararlanma yetkisi tanıyan bir hak sahibidirler. Ancak herkes hak sahibi olmakla tasarrufta bulunma yetkisine sahip olamaz. Bunun nedeni ise insanların çeşitli yaratılış özelliklerine sahip olmaları ve belli dönemlerden geçmek zorunda olmalarıdır.²²⁸ Dolayısıyla İslam Hukuku, normlarını kişilerin bu değişik dönem ve özelliklerini gözönünde tutarak şekillendirmiştir.

İslam Hukuku gerek kişileri gerek toplumu korumak için değişik düzenlemeler yapmış olup bu düzenlemelerden birisi de kişinin sefihliği gerekçesiyle hacridir. Sefeh, daha önce belirttiğimiz gibi; akıllı yerli yerinde olmakla beraber kişinin sahip olduğu mallarını, din ve akıl kriterlerine göre kullanmayı becerememesi durumudur.

Sefeh halinin hem tesbiti hem de bunun hukuki sonucu önem arz etmektedir. Şimdi bu konuları ele alacağız:

A. YAŞ VE BÜLÛĞ SINIRI

Genelde insanlar bülûğla birlikte veya belirli bir yaşa gelince reşid olurlar. Daha önce belirttiğimiz gibi İslam hukukçuları bülûğ çağının başlangıcını; erkeklerde oniki, kızlarda dokuz yaş olarak kabul etmişlerdir.²²⁹ Bu biyolojik gelişmenin âzami sınırı Ebû Hanife'ye göre kızlarda onyediyi, erkeklerde onsekiz yaşdır.²³⁰ Bu tespit bize kişinin reşid olma yaşının başlangıcını vermektedir. Ancak Ebû Hanife'ye göre borç ve sefeh, hacr sebebi değildir. Nitekim hür, baliğ olan kişiler hukuki tasarruftan hacr edilemez. Bu hacr onların hürriyetine, mükellefliklerine ve insan onuruna aykırıdır.²³¹ Sefehin ergenlik ve yaş durumuna göre tespitini kişinin sefih olarak bâliğ olması, sefehlin bülûğ ve rüşd döneminden sonra ortaya çıkması ayrımıyla iki başlık altında inceleyeceğiz:

²²⁸ Ehliyet devreleri ve ehliyet arızalarını anlattığımız zaman bu nedenleri tek tek saydığımız için bunları burada tekrarlamayacağız.

²²⁹ Çeker Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, 20

²³⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâ'i*, VI, 176

²³¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 163-166; Kâsânî, *Bedâiu'u's-sanâ'i*, VII, 171; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280.

1. Kişinin Sefih Olarak Bâliğ Olması

Doğumuyla birlikte çocuk tam vücut ehliyetine sahip ancak eda ehliyetine sahip değildir. Mümeyyizlik döneminde ise çocuk nakıs eda ehliyetine sahiptir.

Doğal olarak çocukluk döneminde kişinin, mallarını akıl ve din prensiplerine göre idare etmesi genelde mümkün değildir.²³² Çocukluk dönemi bitip kişi ergin olunca genelde reşid olur. Ancak bazı kişiler bu durumun dışında bir hal arz ederler ve mallarını akıl ve din prensiplerine göre idare etmeyi başaramazlar. Küçük çocuğun mallarını idare edememesi normal bir hâl iken aynı kişinin bülûğa erdikten sonra mallarını idare edememesi durumu sefeh olarak adlandırılır.

Kişinin küçüklüğünde eğitilmemesi, hayata hazırlanmaması, iş yapabilme yeteneğinin geliştirilmemesi, insanlarla hiçbir muamelede bulunmaması vb nedenlerle bâliğ olmasına rağmen mallarını idare etme kabiliyetinden yoksun kalmasına neden olur.²³³

2. Sefeh Halinin Bülûğ ve Rüşten Sonra Ortaya Çıkması

Kişi normal şartlarda bâliğ ve reşid olduktan sonra başına gelen herhangi bir musibet dolayısıyla rüşdünü kaybedebilir veya herhangi bir hastalık olmaksızın israf ve tebzire başlar dolayısıyla bu kişi sefeh olarak nitelenir. Şimdi de kişilerin rüşdünden sonra tekrar sefeh olması durumunu hadislerle inceleyeceğiz:

Habbân b. Munkız, Uhud savaşında başına degen bir taş isabet etmesiyle uğradığı bir beyin zedelemesinden ötürü alış-veriş yaparken aldanırdı. Ailesi, Hz. Peygamber'e başvurup onun hacrini istedi. Habban da, alış-verişe hiç dayanmam, ya Rasulallah, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, "Alış-veriş ettiğin zaman, aldatma yok, de." buyurdu ve ona üç günlük muhayyerlik hakkı tanıdı.²³⁴ Görülüyor ki Habbân b. Munkız

²³² Genelde ifadesini kullanmamızın nedeni; mümeyyiz çocuğun mallarını idareye mezun kılınabilir olmasıdır.

²³³ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 31

²³⁴ Buharî, "Büyu' ", 48; Müslim, "Büyu' ", 48

başına isabet eden taş nedeniyle sonradan sefih durumuna düşmüş ve bu sefihliğinden dolayı ailesi hacrin meşruluğuna binaen hacrini istemiştir.

Bu konuda Mâverdî’de (ö.458/1065) geçen ve bu konuya delil olarak getirilen bir başka hadis şöyledir: “Hz. Aişe’nin malını israf derecesinde sadaka olarak dağıttığı, Zübeyr b. Avvam’a ulaşınca Hz. Zübeyr; ya bu tasarruflarından vazgeçer veya onu hacr altına alırım deyince Hz. Aişe Zübeyr’le konuşmayacağına dair yemin eder, Hz. Zübeyr ondan özür dileyince Hz. Aişe yemin keffareti öder.”²³⁵ Bu olay reşîd olan kişinin daha sonra malını israf etmesi sonucu rüşdünün sakıt olabileceği ve hacr altına alınabileceğine delildir.²³⁶

B. TESBİTTE HAKİM KARARININ GEREKLİLİĞİ

İslam hukukçuları sefih tesbiti noktasında hakim kararının gerekli olup olmayacağı hususunda iki görüş ileriye sürmüşlerdir, şimdi bunları inceleyelim.

1. Sefeh Halinin Bülûğdan Sonra Devam Etmesi Durumunda Hakim Kararının Gerekliliği

Sefeh halinin bülûğdan sonra devam etmesi durumunda hakim kararının gerekliliği iki farklı yaklaşım vardır.

a) Hakim Kararını Gerekli Görenler

Mâlikî mezhebi ve Ebû Yusuf (ö.182/798)’a göre bülûğundan sonra sefih devam eden kişi hakim kararı olmaksızın hacr altına alınamaz. Bunun nedeni ise şudur; hacr kararı iki yönü olan bir karardır. Şöyle ki hacr bir yönden kişinin korunması ve kamu yararı açısından gerekli olmasına rağmen bir yönden de kişinin tasarruflarının menedilmesi sözkonusu olduğundan kişinin hacri için hâkim kararı şarttır.²³⁷

²³⁵ Bu hadisin biraz farklı metinle rivayeti için bk Buhârî, “Menâkıb”, 14

²³⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, VI, 356

²³⁷ Kâsânî, *Beda’i’u’s-sanâi’*, VII, 169; Haraşî, *eş-Şerhü’l-kebîr alâ Muhtasar Sîdi Halîl*, V, 294-299

b) Hakim Kararını Gerekli Görmeyenler

Bülûğa erdikten sonra sefeh hali devam eden kişinin hâkim kararına ihtiyaç duyulmaksızın hacrinin devam edeceğini Şafî (ö.204/820), Hanefilerden Muhammed b. Hasan (ö.189/805) ve Hanbeliler dile getirmişlerdir. Nitekim Kuran-ı Kerim’de sefhlerin mallarının kendilerine tesliminin ancak reşid olmaları halinde gerçekleşeceği bildirilmiştir. Bundan dolayı sefh olarak bâliğ olan kişinin rüşdü tahkik etmediğinden hacri de devam ettirilir.²³⁸ Bir görüşe göre sefhin bülûğundan önce velisi kim ise onun tarafından hacredilir.²³⁹

Mecelle’de bu konu; “ Sağır ve mecnun ve ma’tûh zaten mahcurdurlar”²⁴⁰ ile “Bir çocuk, gayr-i reşid olarak bâliğ olur ise, rüşdü tahakkuk etmedikçe malı kendisine verilmeyip, kemâ fis-sabık tasarruftan men’ olunur”²⁴¹ denilerek çocuğun gayri reşid olması durumunda hâkim kararına ihtiyaç duyulmaksızın hacri devam ettirilir, şeklinde düzenleme yapılmıştır.

2. Sefeh Halinin Bülûğ ve Rüşten Sonra Ortaya Çıkması Halinde Hakim Kararının Gerekliliği

Sefeh halinin bülûğ ve rüşten sonra ortaya çıkması halinde hakim kararına ihtiyacın olup olmaması açısından iki görüş ileri sürülmüştür.

a) Hakim Kararını Gerekli Görenler

Malikî, Hanbelî, Şafî mezhebi ve Ebû Yusuf (ö.182/798); kişi reşid olduktan sonra sefeh hali ortaya çıkarsa bu kişinin hacr altına alınabilmesi için muhakkak hâkim kararına ihtiyaç duyulur, demişlerdir.²⁴²

²³⁸ Şafî, *el-Ûm*, III, 251; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sânâi*, VII, 169; Ebû İshâk, *el-Mübdi*, IV, 331

²³⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280

²⁴⁰ *Mecelle*, md. 957

²⁴¹ *Mecelle*, md. 982

²⁴² Kâsânî, *Bedâi’u’s-sânâi*, VII, 169; Ebû İshâk, *el-Mübdi*, IV, 331; Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü’l-Celil*, V, 64; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, II, 170

Bu konudaki delilleri ise şöyledir;

i) Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “ Sefihlerinizin ellerini tutun”²⁴³ yani içinizden mallarını yerli yerinde harcamayanları engelleyin.²⁴⁴ Bu hadis sefih kişilerin ancak hâkim kararı ile hacredileceğini gösterir.

ii) Hz. Ali'nin, malını boşa harcaması nedeniyle Abdullah b. Cafer'in hacr altına alınmasını Hz. Osman'dan talep etmiş olması²⁴⁵ ve hacr kararını kendi kendine almaması hâkim kararına ihtiyaç olduğuna dair delildir.

iii) İsrâf ve malını idare edememe meselesi ictihad gerektirir, yoksa her israf edenî hemen hacr altına alamayız.

Mecelle kişinin reşid olduktan sonra tekrar sefih olması durumunda hacrinin hâkim kararıyla alınacağını belirtir: “Bir sağırin bülûğu üzerine malı kendisine verilip de, ba’dehu sefih olduğu tahakkuk etse, hâkim tarafından hacr olunur.”²⁴⁶

Bu iki görüşün dışında Hanbelî fukâhâsından bazısı şöyle bir görüş öne sürmüşlerdir; kişinin reşitliği hakim kararı ile olmuşsa tekrar sefih olması durumunda hacri de hakim kararıyla olur. Şayet kişinin reşitliğine hâkim kararı olmaksızın hükmedilmişse hacri de hâkim kararı olmadan gerçekleşir.²⁴⁷

b) Hakim Kararını Gerekli Görmeyenler

İbnü'l-Kâsım (ö.191/806) ve Muhammed b. Hasan'a (ö.189/805) göre; kişi reşid olduktan sonra hâkim kararına gerek duyulmaksızın hacr altına alınmalıdır. Nitekim kişinin reşid olması durumunda hacr nasıl kendiliğinden ortadan kalkıyorsa sefih olma durumunda da hacr hakim kararı olmaksızın gerçekleşir.²⁴⁸

²⁴³ Beyhâkî, *Şu'âbü'l-imân*, X, 65

²⁴⁴ Suyutî, *el-Câmi'u's-sağîr*, I, 363

²⁴⁵ Şafî, *el-Üm*, III, 252; Tahavî, *Şerhü Müşkili'l-âsâr*, XII, 340; Albânî, *İrvâü'l-ğalîl*, V, 273

²⁴⁶ *Mecelle*, 984 md.

²⁴⁷ Ebû İshâk, *el-Mübdi'*, IV, 222-226

²⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 163; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 550-554

Gerek sefeh halinin bülûğdan sonra devam etmesi durumunda gerek sefeh halinin bülûğ ve rüşten sonra ortaya çıkması durumunda, günümüz şartlarını da gözönüne aldığımız taktirde hâkim kararına müracaat edilmesi en uygun olanıdır.

3. Hâkim Kararının İlan Edilmesi ve Kısıtlılığın İşlerlik Kazanması

Şafiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler sefihın hacrine karar verildiğinde bu kararın çarşılarda, pazarlarda, camilerde ve halka açık yerlerde ve okunacak olan sahifelerde insanlar aldanmasın diye ilan edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²⁴⁹

Sefih kişi ile herhangi bir muamele yapıldığında malın telef olması veya borcun ödenmemesi durumunda; Şafiîler, Hanbelîler ve Ebû Yusuf (ö.182/798) tazmin etmek gerekmez ve her halükârda işlemler geçersizdir, demişlerdir. Ancak Mâlikîler sefihın mahcur olduğu bilinmiyorsa muameleler nâfizdir biliniyorsa geçersizdir, demişlerdir.²⁵⁰ Sefihın işlemleri mümeyyiz çocuğun muameleleri gibidir.²⁵¹ Sefihın hacreden sonra kavli tasarrufları sahih olmaz.²⁵² *Mecelle*'de mahcur sefihın tasarrufları ile ilgili madde şöyledir: “Sefihın, ba'de'l-hacr muâmelâtca tasarrufât-ı kavliyyesi sahih olmaz ise de, kable'l-hacr tasarrufâtı, sair nâsın tasarrufâtı gibidir.”²⁵³ Ve sefihın hacrinin ilan edilmesi şu şekilde yer almıştır: “Sefih ve medyun, hâkim tarafından hacr olundukda sebebi, nâsa beyan ile işhâd ve i'lân olunur. Hâkim tarafından hacri murad olunan kimsenin, huzûru şart olmayıp, gıyâben dahi hacri sahih olur. Fakat haber-i hacrın, ol kimseye vusûlü şarttır. Hacr olunduğu heberi kendisine vâsıl olmadıkça, münhacir olmayıp, ol vakte kadar vâki' olan ukûd ve ikrârı muteber olur.”²⁵⁴

²⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, XIII, 379; Ebû İshâk, *el-Mübdi'*, IV, 192; Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü'l-Celil*, VI, 642

²⁵⁰ Şafiî, *el-Üm*, VII, 169; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 157; Ebû İshâk, *el-Mübdi'*, IV, 136; Hattâb er-Rüaynî, *age*, VI, 645; Köse, Saffet, “*Rüşd*”, DİA, XXXV, 299

²⁵¹ Daha ayrıntılı bilgi için bk s. 16

²⁵² Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 172; Karafî, *ez-Zahîre*, VI, 631; Ebû İshâk, *age*, IV, 136; Haccâvî, *el-İkna'*, II, 207; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280

²⁵³ *Mecelle*, md. 991

²⁵⁴ *Mecelle*, md. 961-962

C. SEFEH HACR İLİŞKİSİ

İslam hukukçularının çoğunluğu, sefih olarak bülûğa eren kişilere, reşîd oldukları bilinene kadar mallarının kendilerine teslim edilmeyeceğini kabul ederler.²⁵⁵ Dolayısıyla hacrinin devam edeceğini ve o kişiye velî tayin edileceğini belirtirler. Sefih veya deli olarak bâliğ olan kişinin bülûğundan önce velisi kim ise yine onun velayetinde kalacağını ifade ederler.²⁵⁶ Ancak Ebû Hanife bu kişilerin mallarının 25 yaşına kadar kendilerine teslim edilmeyeceğini, 25 yaşına geldikten sonra sefih olsun reşit olsun mallarının kendisinden engellenmeyeceğini ifade eder.²⁵⁷ Buna ek olarak Ebû Hanife; hâkim hacr kararı olsa dahi hacrin geçersiz olacağı ve sefihin tasarruflarının geçerlilik kazanacağı görüşündedir.²⁵⁸

İslam Hukukçularının çoğunluğu, rüşdün gerçekten bulunmasını şart koşmuşlar, Ebû Hanife ise, yirmi beş yaşına kadar rüşdün gerçekten bulunması gerektiğini, bu yaşa ulaşıktan sonra ise, artık rüşdün gerçekten varlığının şart olmadığını, var olduğu kanaatiyle hareket edileceğini söylemiştir. Ebû Hanife'ye göre sefihe mallarının verilmemesinin nedeni hacr değildir. Bunun nedeni o kişinin 25 yaşına kadar eğitilmesi ve gözetim altında tutulmasıdır.²⁵⁹ Mevsilî (ö. 683/1284) ise 25 yaşının rüşdün zanni sınırı olduğunu belirtir. Bunun da temelinde, kişinin bu yaşta dede olabileceği düşüncesi yatmaktadır.²⁶⁰ Ayrıca mallarını kendisine vermemeyi bir cezalandırma kabul etmek de caiz değildir. 25 yaşına ulaşıktan sonra, mallarını kendisine vermeyerek onu te'dip etme, faydasızdır²⁶¹

²⁵⁵ Şafîî, *el-Üm*, III, 247; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, IV, 72; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 140; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 96; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, 551; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 239; Tesûlî, *el-Behce fi şerhi't-tuhfe*, II, 482-485

²⁵⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 170; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280.

²⁵⁷ İbni Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr*, II, 989

²⁵⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sânâi*, VII, 171

²⁵⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sânâi*, VII, 171; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 142-145; Zeydân, *el-Medhâl*, 271

²⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 116

²⁶¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sânâi*, VII, 169; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, III, 57

Sefihin mallarla ilgili hukuki işlemleri mümeyyiz çocukla aynıdır. Ancak sefih şu konularda mümeyyiz çocuktan ayrılır: Vasînin tasarrufu sefihin malında caiz değilken çocuğun malında caizdir. Sefihin nikâhı, boşaması caiz olurken çocuğun bâtıldır. Sefih kimse, bir vasiyette bulunursa, bu vasiyeti malının üçte biri üzerinden olursa geçerli olurken çocuğun ise vasiyeti geçersizdir. Sefihin nesep ikrârı geçerli olurken, çocuğun bu yoldaki iddiası kabul edilmez.²⁶²

İbn Hazm (ö. 456/1064) ise; müslümana sefeh isnad edilmez, ancak kafirlere ve delilere hakkı batıldan temyiz edemedikleri için sefeh isnad edilir, demiştir. Dolayısıyla âkil ve balîğ bir müslüman hacr altına alınmaz şeklinde fikir beyan etmiştir.²⁶³ Sefihin hukuki sonuçları sefihin hacri ve bunun sonucu sefihin malının idaresine velî tayin edilmesi şeklindedir.

1. Sefihin Hacri

Bu konuda genel itibariyle iki görüş bulunmaktadır:

a) Sefihin Hacrini Gerekli Görenler

Sefihin hacrini kabul eden çoğunluk İslam hukukçuları, görüşlerini şu delillere dayandırarak izah etmişlerdir²⁶⁴:

i) “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin. Eğer borçlu, sefih, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velîsi

²⁶² Kâdîhan, *el-Fetâvâ*, III, 639

²⁶³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 373-375

²⁶⁴ Şafiî, *el-Üm*, III, 251; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sânâi’*, VII, 169

adaletle yazdırırsın.”²⁶⁵ Bu ayet sefihlin mahcur olup velayet altında olmasına işaret etmektedir.²⁶⁶

ii) “Allah’ın, sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı sefihlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.”²⁶⁷ Bu ayet sefihlere malların teslim edilmemesini, onların yeme içme ve giyimlerinin karşılanmasını emretmektedir. Bu ayette geçen “mallarınız” kelimesini müfessirler sefihlerin malları olarak anlamışlardır. Bunu da müfessirler şöyle yorumlamışlardır: Sefihlin malları velînin tasarrufunda ve onun velayeti altında bulunduğu için onun malları denilmeyip velîlere seslenilerek sizin mallarınız denilmiştir.²⁶⁸

iii) “Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülûğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.”²⁶⁹ Yetimlerin bülûğ çağında denenmeleri ve sefih olmadıkları, reşid oldukları anlaşılınca mallarının kendilerine devredilmesi emredilmektedir.²⁷⁰

iv) Hz. Ali, malını boşa harcaması nedeniyle Abdullah b. Cafer’in hacr altına alınmasını Hz. Osman’dan talep etmiş, bunu bilen Abdullah b. Cafer olayı Zübeyr b. Avvam’a anlatmış ve Zübeyr b. Avvam kendisine ortak olduğunu Hz. Osman önünde açıklamış ve Hz Osman; ortağı Zübeyr olan birisini nasıl hacr altına alabilirim, demiştir.²⁷¹ Bu olaydan hareketle sahabenin hacr olayına karşı çıkmaması sefih kişiye hacrin meşru olduğunu göstermektedir.²⁷²

²⁶⁵ Bakara, 2/282

²⁶⁶ Zeydân, *el-Veciz*, 122

²⁶⁷ Nisâ, 4/5

²⁶⁸ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebir*, VI, 349; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 138; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 550; Karâfî, *ez-Zahîre*, VIII, 245; Beyzâvî, *Envârü’t-tenzil ve esrârü’t-te’vil*, I, 147

²⁶⁹ Nisâ, 4/6

²⁷⁰ Şafiî, *el-Üm*, III, 247; Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, IV, 72; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 140; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, 551; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 239; Tâsûlî, *el-Behce fi şerhi’t-tuhfe*, II, 482-485

²⁷¹ Şafiî, *el-Üm*, III, 252; Tahavî, *Şerhü Müşkili’l-âsâr*, XII, 340; Albânî, *İrvâü’l-ğalîl*, V, 273

²⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 158

v) Hz. Aişenin malını israf derecesinde sadaka olarak dağıttığı, Zübeyr b. Avvam'a ulaşınca Hz Zübeyr; ya bu tasarruflarından vazgeçer veya onu hacr altına alırım demesi , hacrin, reşîd olan kişinin daha sonra malını israf etmesi halinde hacr altına alınacağına delildir.²⁷³

vi) Sefihin hacri kamu yararı açısından gereklidir. Nitekim sefih, kontrolsüz harcamaları sebebiyle hem kendine zarar vermesi hem de ailesine zarar vermesi açısından topluma yük olur.²⁷⁴

b) Sefihin Hacrini Caiz Görmeyenler

Sefihin tasarruftan menedilmemesi ve hacredilmemesi gerektiğini savunan Ebû Hanife ve Züfer ise şu delillere dayanmıştır:²⁷⁵

i) “Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin”²⁷⁶ ayetini delil olarak büyüyünce mallarının kendilerine teslim edileceğini ve velâyetin kalkacağını dile getirmişlerdir.²⁷⁷

ii) “Alışveriş yaptığında çokça aldanan Habbân b. Munkiz’i ailesi Peygamberimize (sav) şikâyet edip hacr altına alınmasını isteyince, Peygamberimiz (sav) Habbân’a sormuş ve o; ben alışveriş yapmadan duramam deyince Rasulullah (sav) Habbân’ı hacr altına almamıştır”²⁷⁸ bu hadisten sefihin hacrinin gerekmediği anlaşılmaktadır.²⁷⁹

iii) “Eğer borçlu, sefih, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velîsi adaletle yazdırın”²⁸⁰ ayetini hacr için delil alanlara cevap olarak buradaki velîden

²⁷³ Bu hadisin biraz farklı metinle rivayeti için bk Buhârî, “Menâkıb”, 14; Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebîr*, VI, 356

²⁷⁴ Zeydân, *el-Vecîz*, 96

²⁷⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-sânâi*, VII, 169

²⁷⁶ Nisâ, 4/6

²⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 139

²⁷⁸ Buhârî, “ Büyü ”, 48; Müslim, “ Büyü ”, 48

²⁷⁹ Zeylaî, *Tebyîni'l-hakâik*, V, 199; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 91-94

²⁸⁰ Bakara, 2/282

kasıt; sefih kişinin velîsi değil hak sahibi olan velîdir, şeklinde bir izah yoluna gitmişlerdir.²⁸¹

ıv) Sefihin hacri kamu yararı açısından gereklidir, diyenlere cevap olarak; sefih kişi kendi malında tasarrufta bulunduğundan ve hiç kimsenin onun malında hakkı olmadığından dolayı ona müdahale hakkı da yoktur.²⁸²

v) Aklî delil olarak da; sefeh durumu kişinin aklında eksiklik meydana getirmediğinden bu kişinin ehliyetini de etkilemez. Bu nedenle sefih kişi bâliğ ve akıllı olup tam ehliyet sahibidir ve tasarrufları geçerlidir.²⁸³

vi) Bir başka akli delili de şu şekilde izah etmişlerdir: Kişinin bülûğuyla şahsiyeti tamamlanır ve böyle bir kişinin hacredilmemesi gerekir. Bunun nedeni ise hacrin, insan olma vasfını yok etme anlamı taşımasıdır.²⁸⁴

Sefihin hacrini gerekli gören cumhur fukahanın görüşü tercihe şayandır. Nitekim harcamalarında tedbirsiz davranan sefih kişi hem kendine ve ailesine zarar vereceği gibi topluma da bir yük haline gelecektir.

2. Sefihin Mallarının İdaresine Velî veya Vasî Tayin Edilmesi

Sefihin hacri, onun mallarını yönetecek ve tasarruflarını kontrol edecek mercilerin varlığını gerektirir. İslam Hukuku bunun için velâyet ve vesayet müesseselerini öngörmüştür. Yüce Allah “Üzerinde hak bulunan kimse sefih veya zayıf akıllı olur yahut bizzat yazmaya gücü yetmezse velîsi doğrulukla yazsın.”²⁸⁵ şeklinde buyurarak velayet müessesesini emretmiştir. Ayete binaen ve Cürcâni’nin yapmış olduğu tanımdan hareketle velîyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Hukuk tarafından, eda ehliyeti hiç olmayan veya eksik bulunan kişinin rızası aranmaksızın, şahsına veya mallarına ilişkin işlerini,

²⁸¹ Zeydân, *el-Medhâl*, 274

²⁸² Zeydân, *el-Vecîz*, 97

²⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 137-138

²⁸⁴ Zeydân, *el-Vecîz*, 96

²⁸⁵ Bakara, 2/282

gözetip yürütmek üzere görev verilen şahsa velî denir.²⁸⁶ “Velâyet doğrudan kanundan kaynaklan naiblikdir.”²⁸⁷

Vesâyet ise mali konularla sınırlı kalıp yargı kararıyla oluşturulur. İslam hukukçularının eserlerine baktığımızda vasfîyi şöyle bir tanımlamayabiliriz²⁸⁸: Hâkim veya velî tarafından çocuğun veya mahcurun şahsiyeti ve mallarıyla alakalı bütün menfaatlerini korumak ve hukuki muamelelerde onu temsil etmekle yükümlü kılınan kişiye vasî denir. Vasî yalnızca mali konularda yetki sahibidir. Vasî olan kişiye, üzerinde vesâyet hakkı bulunduğu kişinin çıkarlarını gözetme ve mallarını gözetip onları çoğaltma konusunda yetki verilmiştir.²⁸⁹ Velâyet veya vesâyet kişinin sefih olarak bâliğ olması ve bülûğundan sonra ortaya çıkması durumuna göre farklılık gösterir şimdi de konuyu bu doğrultuda inceleyelim;

a) Kişinin Sefih Olarak Bâliğ Olması

Hanefiler öncelikli olarak babayı ve ölümünden sonra babanın tayin ettiği vasîyi, vasînin belirlediği vasîyi, iki sahih dedesini,²⁹⁰ dedenin tayin ettiği vasîyi, vasînin vasîsini, hâkimi veya hâkimin belirlediği vasîyi, buradaki sıralama izlenerek, velî olarak belirlemişlerdir.²⁹¹ Bilmen (ö.1971) velî konusunda; “Bir çocuk sefih veya mecnun olarak bâliğ olsa kablelbülûğ velîsi kim ise yine velîsi o’dur”²⁹² demiştir.

Şafiîler, öncelikli olarak babanın daha sonra dedenin, baba ve dede yoksa hâkimin veya idarecinin velî olması gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁹³

²⁸⁶ Cürcânî, *et-Tâ’rifât*, 329

²⁸⁷ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 45

²⁸⁸ Şafîî, *el-Ümm*, VIII, 91; Serahsî, *el-Mebsût*, XXII, 34,253; İbn Emîru Hâc, *et-Takrir ve’t-tahbîr*, II, 142; Zeylaî, *Tebyîni’l-hakâik*, VI, 208; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadir*, X, 502

²⁸⁹ Çalış, *age*, 45

²⁹⁰ Sahih Dede: Ölen kimse (baba) ile arasında kadın bulunmayan dedeye "Sahih Dede" adı verilmiştir. Babanın babası, babanın babasının babası

²⁹¹ İbn Abidîn, *Reddü’l-muhtâr*, VI, 174

²⁹² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280

²⁹³ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, II, 170-174

Mâlikiler, baba, sonra babanın tayin ettiği vasînin velî olarak belirleneceğini söylemişlerdir.²⁹⁴

Hanbelîler, Mâlikilerin dediklerine ek olarak baba vasî belirlememişse hâkimin belirleyeceği emin bir kişinin velî olması gerektiğini savunmuşlardır.²⁹⁵

b) Sefehin Bülûğ ve Rüşd Döneminden Sonra Ortaya Çıkması

Hanefiler, Şafîiler ve Hanbelîler sefeh halinin rüşten sonra belirmesi durumunda velâyetin babaya geçmeyeceğini hâkime veya idareciye geçeceğini söylemişlerdir.²⁹⁶

Mâlikîler ise her halükârda babanın, baba ölürse babanın tayin ettiği vasînin velî olacağını dile getirmişlerdir.²⁹⁷

Mecelle'de ; “ Sefîh-i mahcûr muâmelatta sağır-i mümeyyiz gibidir. Fakat sefîhin velîsi ancak hâkimdir. Anın üzerinde eb ve ceddinin ve vasîlerinin hakk-ı velâyeti yoktur”²⁹⁸ düzenlemesi yer almıştır.

c) Velînin Sorumluluğu

İslâm, sefîh kişinin mallarını velî veya vasîye teslim ettikten sonra onu tasarruflarında tamamen serbest bırakmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de; “ O mallar içinden onlara rızık ayırın, onları giydirin ve onlara tatlı ve işe yarar bir söz söyleyin ”²⁹⁹ ayeti ile bir sonraki ayette “Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velîlerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin.

²⁹⁴ Desûkî, *Haşiye ale 'ş-Şerhi'l-kebîr*, III, 293; Haraşî, *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasar Sîdî Halîl*, V, 294-300

²⁹⁵ İbn Kudâme Ebû'l-Ferec, *eş-Şerhü'l-kebîr*, III, 163; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 210; Hacavî, *el-İkna'*, II, 223

²⁹⁶ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 170-174; Buhûfî, *Keşşâfû'l-knâ'*, III, 435; İbn Abidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 174

²⁹⁷ Haraşî, *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasar Sîdî Halîl*, V, 296-297

²⁹⁸ Mecelle, md. 990

²⁹⁹ Nisa, 4/5

Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun.”³⁰⁰ buyurularak, sefihlerin mallarında velîlerin nasıl tasarrufta bulunacağı zikredilmiştir.

Mâlikîler vasi muhtaç ise, velisi bulunduğu kişinin mallarıyla ilgilendiği oranda emeğinin karşılığını alabileceği, ancak hiçbir şey almamanın daha iyi olacağı görüşündedirler.³⁰¹ Hanefiler ise velilerin muhtaç olanlar hariç ücret almalarının caiz olmadığını belirtirler.³⁰²

Bu konuyla ilgili olarak İmam Şafî’den iki görüş nakledilmiştir. Birinci görüş, kişi şayet muhtaç durumda ise velisi bulunduğu kişinin mallarıyla ilgilendiği oranda emeğinin karşılığını alabileceği şeklindedir. İkinci görüşü ise; harcadığı miktârı borç olarak değerlendirmesi ve elinde imkân olunca borcu ödemesi gerektiği şeklindedir.³⁰³

Hanbelî fakihler ise bu konuda şöyle demişlerdir: Hâkimden ve hâkimin emininin (vasî) dışında olan velî muhtaç olduğu takdirde sefihin malından yiyebilir. Velî tarafından yaşam nafakası veya ecr-i misil arasında bir tercih yapılacaksa, az olanı tercih edip ihtiyaçlarına harcaması caizdir. Nitekim velî, ihtiyaç sahibi olmasa dahi hâkimin takdir edeceği ücreti mahcurun malından alabilir.³⁰⁴ Bize göre en uygun olan görüş de budur, nitekim “Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velîlerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin”³⁰⁵ ayetindeki “israf ederek ve aceleye getirerek” ile “tenezzül etmesin” kaydından da bu mana anlaşılmaktadır.

³⁰⁰ Nisa, 4/6

³⁰¹ Karâfî, *ez-Zâhîre*, VII, 178

³⁰² İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 713

³⁰³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, V, 365

³⁰⁴ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, II, 106; Hâcâvî, *el-İkna'*, II, 228; Bilmen, *Hukukî İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 280-291

³⁰⁵ Nisa, 4/6

D. SEFEH HALİNİN SONA ERMESİ VE HACRİN KALDIRILMASI

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülûğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.”³⁰⁶ Ayetine istinaden Şafîiler, Hanbelîler, Mâlikiler ve İmameyn; sefeh halinin kalkmasının kişinin rüşdüyle olacağını ifade etmişlerdir.³⁰⁷ Ancak sefih hacinin kaldırılmasında hakim kararına ihtiyaç olup olmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafîiler, Hanbelîler ve Ebû Yusuf (ö.182/798)’a göre sefih hacinin daha önceden hâkim kararıyla gerçekleştirildiğinden bu durumun izalesi de ancak hâkim kararıyla olur.³⁰⁸ Mâlikîlere göre ise; baba, sefih olarak bülûğa eren çocuğun hacrini kaldırabilir ama kişinin rüşdünden sonra sefih olması durumunda ise hâkim kararı muhakkak olmalıdır. Çünkü hükmün inşâsı hâkim kararına bağlı olduğundan hükmün kaldırılması da hakim kararıyla olmalıdır.³⁰⁹

Hanbelîlerden Ebû'l Hattab’a (ö.510/1116) göre hacr nasıl hâkim kararı olmaksızın başladıysa hacrin kalkması da hâkim kararı olmaksızın icra edilir.³¹⁰

Mecelle; sefih reşit olması halinde hacrinin, hakim kararıyla kaldırılacağı şeklinde düzenleme yapmıştır: “Sefih-i mahcûr kesb-i salâh ettikde, hâkim tarafından fekk-i hacr olunur.”³¹¹ Hacrin hâkim kararıyla kaldırılması toplumun ve hacr altına alınan bireyin korunması açısından önem taşır. Şöyle ki sefih diye nitlendirilen şahsın sefihliğinin ispatı gerekir. Bu da ancak hâkim huzurunda yapılan bir davayla gerçekleştirilir.

³⁰⁶ Nisa, 4/6

³⁰⁷ Şafîî, *el-Üm*, III, 247; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, IV, 72; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 140; Kâsânî, *Beda'i'u's-Sanâi'*, VII, 170 ; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, 551; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 239; Tâsûlî, *el-Behce fî şerhi't-tuhfe*, II, 482-485

³⁰⁸ Ebû İshâk, *el-Mübdi'*, IV, 242; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 170; Desûkî, *Haşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, II, 161; İbn Abidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 152

³⁰⁹ Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü'l-Celîl*, VI, 642-643

³¹⁰ Ebû İshâk, *el-Mübdi'*, IV, 223

³¹¹ *Mecelle*, md. 997

II. DİNÎ-HUKUKİ SONUÇLARI

Dinî ve Hukuki sonuçları, Allah haklarından mali yönü bulunan ibadetler ile hukuki işlemler dairesi içerisinde mali yönü bulunan meseleler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

A. ALLAH HAKLARINDA (İBADETLERDE) SEFİHİN ETKİSİ

Sefih, ehliyeti tamamen ortadan kaldıran bir durum değildir. Aynı zamanda şer'i hitabın düşmesini sağlamaz. Çünkü sefih aslında akli melekelerinde noksanlık bulunan bir kişi olmayıp; tasarruflarında, aklın gereklerine göre tedbirli davranmayan kişidir. Nitekim, sefih; namaz, oruç, haç ve zekat gibi ibadetlerin hepsiyle mükelleftir. Ne var ki mali yönü bulunan ibadetlerin, sefih şahsın özel durumundan dolayı değişik düzenlemeleri vardır.

1. Zekât

İslam hukukçuları, sefihin zekat sorumlusu olduğu konusunda icma etmişlerdir. Hanefiler hariç diğer hukukçular zekâtın malî yönünü daha ön plana koyduklarından dolayı zekâtı ödeme işini sefihin değil velisinin yapması gerektiğini ifade ederler. Şafiîler, velisi sefihe izin verdiği taktirde zekâtı kendisinin verebileceğini söylerler.³¹²

Hanefî hukukçuları zekâtı ibadet yönünden ele aldıklarından sefihin zekâtı şahsen kendisinin vermesi gerektiğini ancak yanında emin birisinin bulunmasının elindekini başka yerlere harcamasını engellemesi açısından gerekli olduğunu belirtmişlerdir.³¹³ Zekâtın hem mali hem de ibadet yönü olduğundan dolayı, sefihin zekâtını bizzat ödemesi ve yanında emin bir kişi veya velisinin bulunması bu kişinin sorumluluk hissetmesi açısından ve malın da helak olmaması açısından en uygun olanıdır.

³¹² Şirazî, *el-Mühezzeb*, I, 142; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına'*, III, 454; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, IV, 454

³¹³ Şeyhîzâde, *Mecma'ul-enhur*, I, 55

2. Sadaka

Sefihin hacredilmesi gerektiğini savunan İslâm hukukçuları, sefihin sadaka vermesinin engellenmesi noktasında fikir beyan etmişlerdir. Bunun nedeni ise sefihin hacrden dolayı malının kendisine verilmemesi ve kontrol altında tutulması fikri yatmaktadır. Ancak Şafîiler, sefih kişi, velîsinin izniyle sadaka verebilir demişlerdir.³¹⁴ Sefihin sadakasını velîsinin izniyle vermesi gerektiği kanaatindeyiz.

3. Mâli Adak

Hanefilerin cumhuru ve Hanbelîler sefihin malî bir adak adaması sonuç doğurmaz ve yerine getirmesi gerekmez, görüşündedirler.³¹⁵

Şafîilere zimmetine binaen adak adayabilir ancak adağı hacrinin kaldırılmasından sonra yerine getirir, fikrini savunmuşlardır.³¹⁶

Mâlikîler ise adaması durumunda sefihin mali adağı yerine getirmesi gerektiğini ancak velîsi isterse bundan menedebileceğini ifade etmişlerdir.³¹⁷ Bize göre Mâlikîlerin savunduğu fikir en uygun olanıdır.

4. Keffâretler

İslam hukukçuları sefihin keffaretlerini yalnız oruç olarak yerine getirmesi gerektiğini, köle azad etmeyi ve yedirme şeklinde keffaret yapamayacağını ifade etmişlerdir.³¹⁸ Şafîiler'de bir görüş de sefihin oruç dışında da mali olarak keffaretini ifa edebileceği ancak keffareti velîsinin yerine getirmesi gerektiği şeklindedir.³¹⁹

³¹⁴ Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü'l-Celîl*, VI, 638; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VIII, 93; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 413-414

³¹⁵ İbn Nüceym, *age*, VIII, 93; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, III, 454

³¹⁶ Şirbinî, *age*, IV, 355

³¹⁷ Desûkî, *Haşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, II, 161

³¹⁸ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VIII, 92; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 364; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, III, 454

³¹⁹ Şirbinî, *age*, III, 352

İmameyn yemin eder ve zihâr yaparsa keffaret olarak köle azad ederse köle azad olur ve mükâteb gibi kıymetini sefih olan sahibine öder, demişlerdir.³²⁰ Hanbelîlere göre keffareti yerine getirmeden önce hacri kaldırılırsa reşidler gibi keffaretini yerine getirmekle mükelleftir.³²¹

Bize göre sefihın oruç dışında da mali olarak keffaretini ifa edebileceği ancak keffareti velîsinin yerine getirmesi gerektiği düşüncesi bu kişinin sorumluluk duygusunu geliştireceği, bunun yanında malını telef etmesini engelleyeceği için tercihe şayandır.

5. Hac ve Umre

İslam hukukçuları sefihın, gücü yetiyorsa haccını yapması gerektiği noktasında hem fikirdirler. Ancak hacca gidip hacdan gelene kadar sefih kişinin nafakasının bir emin kişiye teslim edilmesi gerekmektedir. Sefihın nafile hac yapmasına izin verilmez.³²²

Umre için ise; Şafiîler ve Hanbelîler, hayatta bir kere umre yapmayı vâcib saydıklarından umre yapmaktan menedilmez demişlerdir.³²³ Hanefiler de bu konuda iki görüş vardır. Birinci görüş sefihın umre yapmaktan menedilmeyeceği ve nafakasının emin kişiye teslim edileceği yönündedir. Ancak Hanefilerdeki ikinci görüşe göre umre tattavvu' olduğundan sefihın nafakası verilmez.³²⁴

İhramlıyken yasaklara uymadığı için yapması gereken keffaretlerini oruçla yerine getirir.³²⁵ Bize göre sefihın hayatta bir kereye mahsus olmak kaydıyla hac ve umre yapmaktan menedilmemesi, nafakasının da emin bir kişiye teslim edilmesi gerektiği

³²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 167; İbn Nuceym, *el-Bahrü 'r-râik*, VIII, 92

³²¹ Buhûtî, *Keşşâfû 'l-kına*, III, 454

³²² Şafiî, *el-Ûm*, III, 150; Hâcâvî, *el-İkna*, II, 227; Desûkî, *age*, II, 98; Ali Haydar, *Dürerü 'l-hükkâm*, II, 638

³²³ Şafiî, *age*, III, 150; Buhûtî, *Şerhu 'l-müntehâ*, I, 516

³²⁴ Serahsî, *age*, XXVI, 172

³²⁵ Şirbinî, *Muğni 'l-muhtâc*, II, 173

görüşü, bu kişinin bu ibadetlerle sorumlu olduğunu bilmesi ve ibadetleri yerine getirmekten mahrum bırakılmaması açısından en uygun olanıdır.

B. HUKUKİ İŞLEMLERDE SEFEHİN ETKİSİ

Hukuki işlemler dairesi içerisinde malî yönü bulunan meseleleri medeni hukuk ve ticaret hukuku, cezai eylemlerini ise ceza hukuku kısımları altında inceleyeceğiz. Ancak Ebû Hanife'ye göre borç ve sefeh, hacr sebebi olmadığından ve hür, baliğ olan kişiler hukuki tasarruftan hacr edilemeyeceğinden ayrıca hacr onların hürriyetine, mükellefliklerine ve insan onuruna aykırı olduğundan dolayı kişilerin bu nedenlerle hiçbir surette kısıtlanmaları sözkonusu değildir.³²⁶

1. Medeni Hukuk Alanında

Aile, Borçlar, Eşya ve Miras Hukukunda sefehin etkileri üzerinde durmaya çalışacağız.

a) Aile Hukuku

Bu konu başlığı altında nikâh, nafaka ve talak ve muhalaa incelenecektir.

i. Nikah

Sefihin nikâh velâyetine ve sefehin evliliğine burada değineceğiz.

ia) Sefihin Nikâh Velâyeti

İslam Hukukçuları sefehin nikâh velayeti konusunda değişik fikirlere sahiptirler. Hanefilerden İbn Nüceym (ö. 970/1563), “İmameynin sefehin evlendirme velâyeti konusunda bir ictihadlarını bulamadım görünen o ki sefehin nikâh velâyeti (kölesi için) yoktur”³²⁷ görüşünü dile getirirken Şafîiler sefehin velayetini kabul etmemişlerdir.³²⁸

³²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 163-166; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VII, 271-280.

³²⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 206

³²⁸ Minhâcî, *Cevâhiri'l-ukûd*, II, 7

Ancak Nevevî (ö. 676/1277) nikâhın kabulünde velîsinin iznine gerek kalmadan vekil olabileceğini söylemiştir.³²⁹

Hanbelîlere göre icab ve kabulde vekil olması caizdir.³³⁰ Mâlikîlere göre sefih kızını veya cariyesini evlendirirse feshedilir.³³¹ Sefihin nikâhta icab ve kabulde vekil olması fikrinin en uygun olduğu kanaatindeyiz. Nitekim yapılan işlem mali bir tasarruf içermemektedir.

ib) Sefihin Evliliği

İslâm hukukçuları sefihin evliliğinin geçerliliğinin velînin iznine tabi olup olmadığı noktasında ihtilaf etmişlerdir.

Malikîlere göre sefihin nikahı mevkuf olduğundan velînin onayına bağlı olarak geçerli veya geçersiz olabilir.³³² Velî nikahın feshine karar verirse eğer duhûl gerçekleşmişse kadına bir kısım mehr verilmek zorundadır.³³³

Şafîîler sefihin nikâhının velîsinin izniyle olabileceğini aksi taktirde nikâhın bâtil olacağını söylemişlerdir.³³⁴ Ebû Hanife (ö.150/767) ve Muhammed b. Hasan'a (ö.189/805) göre mehr-i misl ile sefih evlenirse yapmış olduğu nikah geçerli olup feshe kâbil olmadığı gibi³³⁵ mehr-i mislden fazlası batıldır.³³⁶ Sefihenin kendi kendini evlendirmesi ise sadece Hanefiler tarafından kabul edilen bir mevzudur.³³⁷ Ancak Muhammed b. Hasan sefihenin nikâhının mevkuf olduğunu velisi onaylarsa geçerlilik kazanacağını belirtir.³³⁸ Bize göre sefihin mehr-i misil fazlasını ödemesi batıl sayılmalı

³²⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, XIV, 104

³³⁰ Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 266; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına*, V, 62

³³¹ Karâfî, *ez-Zâhîre*, IV, 245

³³² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, IV, 72

³³³ İbn Cüzey, *el-Kavânini'l-fikhiyye*, I, 32

³³⁴ Şirbînî, *Muğni'l Muhtâc*, III, 71

³³⁵ Şeybânî, *el-Hüccetü 'alâ ehli'l-Medîne*, III, 436

³³⁶ Kâsânî, *Beda'i'u's-sanâi'*, VII, 171

³³⁷ İbn Abidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 398-399

³³⁸ Hamevî, *Çamzü 'uyûnü'l-basâir*, III, 173

çünkü yaptığı malî tasarrufundan dolayı aldanmış olmaktadır ancak yaptığı nikâhı geçerli kabul edilmelidir.

ii. Nafaka

İslam Hukukçuları sefih ve ailesinin nafakası sefih malından velîsi tarafından karşılanır, hükmünü benimsemişlerdir. Çünkü bu kendisinin ve akrabalarının hakkıdır. Zaten hacr edilmesinin temelinde, mallarını uygun şekilde ve yerde harcamaması yatmaktadır.³³⁹

Mecelle de bu hüküm şöyle düzenlenmiştir: “Sefih-i mahcurun, gerek kendi ve gerek nafakası üzerine lazım olanlar, kendisinin malından infâk olunurlar.”³⁴⁰

iii. Talâk ve Muhalaa

Ebû Hanîfe ve Muhammed’e göre nikâhın, köle azadının ve boşamanın, ciddisi de şakası da geçerli olduğundan sefih boşaması geçerlidir.³⁴¹ Ancak kadın için belirlenmiş olan mehir, mehr-i misilden fazlaysa sefih kişi eşini, duhûl gerçekleşmeden önce boşarsa mehr-i mislin yarısını öder.³⁴² Malikiler, Şafîiler ve Hanbelîler de sefih boşamasının geçerli olduğu kanaatini taşımaktadırlar.³⁴³ Muhalaa şeklinde boşanma geçerli olup boşanan kadının sefih olan kocasına ödeyeceği malların tesliminin velîsine yapılması gerekmektedir.³⁴⁴ Ancak Maverdî (ö.450/1058), muhalaa neticesinde verilecek olan malların sefihe tesliminin de geçerli olacağını, söylemiştir.³⁴⁵ Bize göre sefih boşamasının yukarıda zikredilen hadise dayanılarak geçerli sayılması, muhalaasının ise bu kişinin malî kaybının olmaması nedeniyle geçerli sayılması gerekir.

³³⁹ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-Kebir*, VI,362; Kâsânî, *age*, VII, 171; Haraşî, *eş-Şerhü 'l-kebir*, III, 195; Buhûtî, *Keşşâfü 'l Kına*, III, 442

³⁴⁰ *Mecelle*, md. 992

³⁴¹ Şeybânî, *el-Hüccetü 'alâ ehli 'l-Medîne*, III, 441

³⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 170

³⁴³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü 'l-kübrâ*, IV, 79; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 266; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, II, 170

³⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, III, 95; Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü 'l-Celîl*, V, 280

³⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebir*, X, 85

b) Borçlar Hukuku

Burada sefihin, satım akdi, karz, havale ve vekâlete etkisini inceleyeceğiz.

i. Satım Akdi

Cumhura göre sefihin herhangi bir şey satın alması veya birşeyi satması ancak velîsinin izniyle olur. Zâten kendisine velî tayin edilmesinin temel nedeni alışverişlerde aldanmasıdır. Ancak Mâlikîler ve İmameyne göre ise sefih kişinin alışverişi mevkuf olup hâkim veya velîsinin icazetiyle nafız olur. Şayet satışı onun lehine görürse icazet verir, aleyhine görürse alışverişi reddeder.³⁴⁶

Mecelle'de sefihin bey' akdi yapması şu şekilde düzenlenmiştir: “Nef ile zarar beyninde dair olan ukûdu, velîsinin icâzetine mevkûfen mün'akid olur. Velîsi dahi icâzet verip vermemekte muhayyerdir. Şöyle ki, sagîr hakkında fâideli görürse mücîz olur, görmez ise mücîz olmaz.”³⁴⁷

ii. Karz

İslam hukukçuları çoğunluğu bir nevi teberru sayıldığı için sefihin borç vermesini ve almasını caiz görmemişlerdir. Şayet alınan borcu sefih telef ederse tazmin edilmez.³⁴⁸ Hanefîler sefihin mehr-i misl ödemek için veya nafakası için borç almasını caiz görmüşlerdir.³⁴⁹

Mecelle'de bu konu şöyle ele alınmıştır: “Sefih-i mahcur akça istikraz edip de, kendi nafakasına sarf ettikde, eğer kadr-i ma'ruf olarak sarf etmiş ise, hâkim ol akçeyi

³⁴⁶ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, V, 181; Hattâb er-Rüaynî, *Mevâhibü'l-Celîl*, VI, 645; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 92; Haraşî, *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasar Sîdî Halîl*, V, 292; Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî*, X, 415

³⁴⁷ *Mecelle*, md. 967

³⁴⁸ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına'*, III, 300; Kalyubî, *Hâşiyetü'l-Kalyubî*, II, 321; Dimyâtî, *İ'ânetü't-talibîn*, III,62

³⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 172

anın malından te'diyye eyler. Ve eğer fazla sarf etmiş ise, hâkim nafakası miktarını mahsûb edip fazlasını ibtâl eyler.”³⁵⁰

Cumhur fukahaya göre sefihın borç konusunda ikrarı kabul edilmez, çünkü sefihın mali konularda tasarrufları geçersizdir. Ancak Şafiilere göre hacri kaldırıldığı zaman borcu ödemesi gerekir.³⁵¹ *Mecelle'de* : “Sefih-i mahcûrun, âhara deyn ikrârı mutlaka sahih olmaz. Yani gerek vakt-i hacrda mevcut ve gerek ba'de'l-hacr hâdis olan emvâli hakkında ikrârının te'siri olmaz”³⁵² denmiştir.

iii) Havale

İslam Hukukçuları, sefihın muhîl olmasının caiz olmadığını dile getirmişlerdir. Ancak muhâlun aleyh olması meselesinde iki görüş vardır: Mâlikîler, Şafiîler ve Hanbelîler sefih kişının muhâlun aleyh olabileceği ve bu durumda borcunu velîsinin ödemesi gerektiğini savunmuşlardır. İmameyn ve Şâfiîlerden bir görüşe göre sefih hiçbir şekilde muhâlun aleyh olamaz.³⁵³ İslam Hukukçuları sefihın kefaletinin caiz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir.³⁵⁴

iv) Vekâlet

Malikîler ve Şafiîler tasarruf ehliyetinin mevcut olmaması nedeniyle sefihın vekâletinin caiz olmadığını dile getirmektedirler.³⁵⁵ Hanbelîler ise tasarruflarının caiz olmadığı muamelelerde vekil olamayacağını ancak tasarruflarının mümkün olduğu işlemlerde vekil olabileceğini belirtmektedirler.³⁵⁶

³⁵⁰ *Mecelle*, md. 997

³⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 177; Karafî, *ez-Zahîre*, X, 62; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 172; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kna'*, III, 443

³⁵² *Mecelle*, md. 994

³⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 505; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, V, 444; Sâlihî, *el-İnsâf*, V, 227; Şirbînî, *age*, II, 149

³⁵⁴ Haccâvî, *el-İkna'*, II, 177; Desûkî, *Haşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, III, 330

³⁵⁵ Nevevî, *el-Mecmû'*, XIV, 104; Desûkî, *age*, III, 387

³⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, II, 136

c) Eşya Hukuku

İslam Hukukçuları sefih'in karşılıksız hibe yapmasını kesinlikle geçersiz saymışlardır. Çünkü sefih'in teberru yapma yetkisi yoktur. Yalnız kendisine karşılıksız hibe yapılması dört mezhebe göre caizdir.³⁵⁷

Bu konu *Mecelle'de* şöyle düzenlenmiştir: “Sefih-i mahcûr muâmelâtta sagîr-i mümeyyiz gibidir”³⁵⁸ denmiş olup “Sagîr-i mümeyyizin kabul-i hibe ve hediye gibi, hakkında nef’-i mahz olan tasarrufu, velîsinin izn ve icâzeti olmasa bile, muteberdir. Ve âhara bir şey hibe etmek gibi, hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufu, velîsinin izn ve icâzeti olsa bile muteber olmaz.”³⁵⁹

d) Miras Hukuku

İslam hukukçuları sefihe vasîyet edilmesinde ittifak etmiş olup ihtilaf edilen nokta sefih'in vasîyeti kabulünün sahih mi batıl mı olacağıdır. Şafiîler vasîyeti kabul etmesinin geçerli olmadığını söylemişlerdir.³⁶⁰

Sefih'in vasîyeti malvarlığının üçte birini geçmediği takdirde caizdir. Ancak Malikîler ve Hanefîler vasîyetin geçerlilik kazanabilmesi için yapılan vasîyetin hayra yönelik olmasını şart koşmuşlardır.³⁶¹

2. Ticaret Hukuku Alanında

İslam hukukçuları kişinin şirket ortağı olabilmesi için akıllı, baliğ olmasını ve kısıtlı olmamasını şart koşmuşlardır. Nitekim şirket ortağı alım-satım yapmak

³⁵⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, IV, 406; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, VIII, 17; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 303

³⁵⁸ *Mecelle*, md. 990

³⁵⁹ *Mecelle*, md. 967

³⁶⁰ Tesûlî, *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe*, I, 321

³⁶¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 171; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 167; Tesûlî, *age*, II, 512; Köse, “*Rüşd*”, *DİA*, XXXV, 298

zorundadır ancak sefih alım-satım konusunda tek başına yetkili değildir. Bunun için sefihin şirket ortağı olması caiz değildir.³⁶²

3. Ceza Hukuku Alanında

Sefihin yapmış olduğu suçlarda had ve kisası gerektiren suç işlemişse ceza uygulanır. Çünkü mali tasarruflardan men edilmiş olup diğer tasarruflarında reşid gibidir. Gasbettiği malı tazmin etmekle mükellef olur. Had ve kisasla ilgili ikrarları geçerli olur. Tazminat gerektiren ikrarları geçersizdir. Hata ile yaralanma, bir uzvunun kesilmesi veya sakatlanması durumunda sefih kişi diyettten vazgeçemez demişlerdir.³⁶³

C. GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUNDA SEFEH

Bir kişinin tam ehliyet sahibi olması için aran şartlardan birisi o kişinin hacr altında olmamasıdır. Kısıtlılık, bir kimsenin Kanun'da belirlenmiş sebeplere istinaden, mahkeme kararıyla fiil ehliyetinden tamamen veya kısmen mahrum edilmesi halidir. Kısıtlılık kararı, sadece reşid kişiler hakkında alınabilir. Zira küçükler, kanun gereği, velayet veya vesayet altında oldukları için onların kısıtlılık altına alınmalarına gerek yoktur.³⁶⁴ Ancak istisnai olarak reşit olmalarına yakın bir vakitte ve rüşdlerinden sonra hüküm ifade etmek üzere fiil ehliyeti kısmen veya tamamen kaldırılabilir.³⁶⁵

Kısıtlılık sebepleri, Medeni Kanun'un 405, 406, 407 ve 408'nci maddelerinde, sınırlı sayıda sayılmıştır. Bu haller haricinde, ergin kişilerin kısıtlılık altına alınmaları hukuken mümkün değildir.

Hacr durumu temyiz gücünden mahrum olmayı gerektirmeyebilir. Bir kişinin hacr altına alınmasıyla o kişinin vesayet altına alınması aynı anlam ifade etmez.³⁶⁶ Nitekim kanunda : "Hâkim vasî atanmasına gerek görmedikçe, kısıtlanan ergin çocuklar da ana

³⁶² İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV, 598; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 15; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 213; Buhûtî, *Keşşâfû'l-knâ*, III, 542

³⁶³ İbn Kudâme, *age*, II, 106-110; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, VII, 171; Şirbinî, *age*, II, 172

³⁶⁴ Öztan, *Şahsın Hukuku*, 77

³⁶⁵ *Türk Medeni Kanunu*, md. 419

³⁶⁶ Öztan, *age*, 77- 78

ve babasının velayetinde kalırlar.”³⁶⁷ düzenlemesi yapılmıştır. Vasî kanunda şöyle tanımlanmıştır: “Vasî, vesayet altındaki küçüğün veya kısıtlının kişiliği ve malvarlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür.”³⁶⁸

İslam Hukuku’nda sefih olarak değerlendirilen kişi Medeni Kanunda savurganlık ve malvarlığını kötü yönetme şeklinde düzenlenmiştir. Savurgan ve malvarlığını iyi yönetemeyen kişinin kısıtlanması ile ilgili şöyle bir düzenleme yapılmıştır: “Savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya malvarlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit eden her ergin kısıtlanır.”³⁶⁹ Bu noktada kısıtlamanın yapılabilmesi için ilgilinin mahkemece dinlenilmesi şartı konulmuştur. “Bir kimse dinlenilmeden savurganlığı, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetimi veya isteği sebebiyle kısıtlanamaz. Hakim, karar vermeden önce, kurul raporunu göz önünde tutarak kısıtlanması istenen kişiyi dinleyebilir.”³⁷⁰ Ve kısıtlama kararı alınırca ilanı hemen yapılır. “Kısıtlama kararı, hemen kısıtlının yerleşim yeri ile nüfusa kayıtlı olduğu yerde ilan olunur. Kısıtlama, iyiniyetli üçüncü kişileri ilândan önce etkilemez.”³⁷¹

Yine başka bir kanun madesi gereği yasal danışman ataması yoluna gidilebilir: “Kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamakla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlanması gerekli görülen ergin bir kişiye aşağıdaki işlerde görüşü alınmak üzere bir yasal danışman atanır:

1. Dava açma ve sulh olma
2. Taşınmazların alımı, satımı ve rehnedilmesi
3. Kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehnedilmesi

³⁶⁷ *Türk Medeni Kanunu*, md. 355

³⁶⁸ *Türk Medeni Kanunu*, md. 403

³⁶⁹ *Türk Medeni Kanunu*, md. 406

³⁷⁰ *Türk Medeni Kanunu*, md. 409

³⁷¹ *Türk Medeni Kanunu*, md. 410

4. Olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri
5. Ödünç verme ve alma
6. Ana parayı alma
7. Bağışlama
8. Kambiyo taahhüdü altına girme
9. Kefil olma³⁷²

Evlilik devam ederken savurgan ve malını iyi yönetemeyen kişinin halen üzerinde bulunan taşınmazlarla ilgili işlem yapmasını önlemek için kanunda şöyle bir düzenleme yapılmıştır: “Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan malî bir yükümlülüğün yerine getirilmesi gerektirdiği ölçüde, eşlerden birinin istemi üzerine hâkim, belirleyeceği malvarlığı değerleriyle ilgili tasarrufların ancak onun rızasıyla yapılabileceğine karar verebilir. Hâkim bu durumda gerekli önlemleri alır. Hâkim, eşlerden birinin taşınmaz üzerinde tasarruf yetkisini kaldırır, re'sen durumun tapu kütüğüne şerhedilmesine karar verir.”³⁷³

Aynı şekilde savurgan ve malını iyi yönetemeyen kişiden, eşi isterse tedbir nafakası isteyebilir: “Eşlerden birinin istemi üzerine hâkim, ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkıyı belirler. Eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, diğer eşin işinde karşılıksız çalışması, katkı miktarının belirlenmesinde dikkate alınır. Bu katkılar, geçmiş bir yıl ve gelecek yıllar için istenebilir.”³⁷⁴

Ancak hakkında hacr kararı olan kişinin hukuki mümessili o kişi adına miras sözleşmesi yapamaz. Nitekim miras sözleşmesi yapma hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır.³⁷⁵

³⁷² *Türk Medeni Kanunu*, md. 429

³⁷³ *Türk Medeni Kanunu*, md. 199

³⁷⁴ *Türk Medeni Kanunu*, md. 196

³⁷⁵ Arbek, Ömer , *Ölüme Bağlı İşlemlerde İrade Serbestisi, Sınırları ve Müeyyidesi* <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konular-makaleler/oarbak-2.htm> (07.02.2011)

SONUÇ

Ehliyet; kişinin, lehine ve aleyhine olan hakların oluşmasına elverişli olması, borç alıp borç verme selahiyetine sahip olmasıdır. Bir insan, şahsiyetin başlangıcıyla (ceninlikle) birlikte nakıs vücut ehliyetine, doğumla beraber tam vücut ehliyetine sahip olur. Temyiz yaşına gelince kişinin eda ehliyeti eksik olarak , baliğ olmasının yanında reşid olması ile yani sefih olmamasıyla da tam olarak sübut bulur.

Usûl eserlerinde ehliyet arızaları kişinin ehliyetini daraltan veya tümünden ortadan kaldıran haller olarak tanımlanmıştır. Bu hallerde, kişinin vücut ehliyeti ve eda ehliyeti daralabilir veya tümünden ortadan kalkabilir. Oysa ehliyet arızaları ehliyetin temel unsuru olan akılda eksiklik meydana getiren veya akli tamamen izale eden durumlarla sınırlı tutulmalıdır. Semavi arızalar; kişinin iradesi ve seçimi olmaksızın meydana gelen, kazanılmamış olan arızalardır. Bu arızalar bazen kişinin doğuştan getirdiği bir durum olabildiği gibi bazen daha sonra ortaya çıkan bir sebeple meydana gelir. Mükteseb arızalar ise, kişinin bilerek ve isteyerek gerçekleştirdiği işlemler veya gerekli eğitimi almaması sonucu meydana gelen arızalardır.

Mükteseb bir ehliyet arızası olan sefeh; hakikatte akli melekeleri yerinde olmakla birlikte, kişiyi aklın ve şer'in gereğine aykırı bir şekilde hareket etmeye yönlendiren tedbirsizlik halidir. İslam Hukuku gerek kişileri gerek toplumu korumak için değişik düzenlemeler yapmış olup bu düzenlemelerden birisi de gerektiğinde kişinin sefihliğine hükmetmek konusudur. Sefihlik, ergenlik ve yaş durumuna göre kişinin sefih olarak baliğ olması ve sefehin bülüğ ve rüşd döneminden sonra ortaya çıkması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

İslam hukukçularının çoğunluğu, sefih olarak bülüğa eren kişilere, reşid oldukları bilinene kadar mallarının kendilerine teslim edilmeyeceğini ve hacr altına alınmaları gerektiğini söylerler. Ancak Ebû Hanife bu kişilerin 25 yaşından sonra mallarının kendilerine verileceğini ve hiçbir şekilde hacredilmeyeceğini ifade eder. Sefehin bülüğ ve rüşd döneminden sonra ortaya çıkması durumunda yine Ebû Hanife hariç cumhur fukaha sefehin hacredilmesinden yana görüş bildirmiştir.

Kişinin, mallarını akıl pensiplerine göre hareket etmemesi durumunda hacredilmesi kuralının işletilmesi yönünde kanaat taşımaktayız. Toplum ve bireylerin korunması açısından bu konu önem arz etmektedir. Nitekim, sefihin mallarını idare edememesi, hem ailesine hem de topluma yük olması anlamına gelmektedir.

Mahcur sefih; namaz, oruç, haç ve zekat gibi ibadetlerin hepsiyle mükellef olup mal ile yapılan ibadetlerde nafakası emin bir kişiye teslim edilmeli ve o kişi tarafından karşılanmalıdır.

Sefihin nikâhı da boşaması da geçerli olmalıdır. Sefihin nesep ikrârı geçerli sayılmalıdır. Sefihin ve ailesinin nafakası sefihin malından velîsi tarafından karşılanmalıdır.

Sefihin herhangi bir şey satın alması veya birşeyi satması ancak velîsinin izniyle veya icazetiyle olmalıdır. Zâten kendisine velî tayin edilmesinin temel nedeni alışverişlerde aldanmasıdır. Bir nevi teberru sayıldığı için sefihin borç vermesi ve borç alması caiz değildir. Aleyhine olan borç ikrarı vb işlemleri hiçbir şekilde geçerli değildir. Sefihin hiçbir şekilde muhîl olması da muhâlun aleyh olması da mümkün değildir.

Sefihin karşılıksız hibe yapması kesinlikle geçersizdir. Çünkü sefihin teberru yapma yetkisi yoktur. Yalnız kendisine karşılıksız hibe yapılması mümkündür.

Sefih kimse, bir vasiyette bulunursa, bu vasiyeti malının üçte biri üzerinden olursa geçerlidir. Üçte birini geçtiği takdirde geçersizdir.

Kişinin şirket ortağı olabilmesi için akıllı, baliğ olması ve kısıtlı olmaması şarttır. Bunun için sefihin şirket ortağı olması caiz değildir.

Tasarruf ehliyetinin mevcut olmaması nedeniyle sefihin vekâleti caiz olmaz. Sefih had ve kisası gerektiren suç işlemişse ceza uygulanır. Çünkü mali tasarruflardan men edilmişse de diğer tasarruflarında reşîd gibidir. Gasbettiği malı tazmin etmekle mükellef olur. Had ve kisasla ilgili ikrarları geçerli olur. Tazminat gerektiren ikrarları geçersizdir.

Kuralları itibariyle İslam hukuku daima toplumu ve toplumun içindeki bireyleri teker teker koruma altına almıştır. Normlarını koyarken hiçbir bireyin zarar görmemesini ilke olarak yerleştiren İslam Hukuku, kişiyi de toplumu da koruma altına almıştır. Bu sayede toplum bütünlüğü sağlanmış toplumda doğabilecek fitne ve fesatların önüne set çekilmiştir.

Sefih durumu da bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu düzenlemeyle birlikte hem sefih olan kişi ve ailesi koruma altına alınmış ve bu düzenlemeler sayesinde topluma yük olmalarının önüne geçilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrezzak es-San'anî, Ebû Bekr Abdurrezak b. Hümam (ö.211/826-27), *Musannef*, Beyrut 1403.
- Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *Müsned*, Thk: Şuayb el Arnavuti, I-L, yy, 1420/1999.
- Albânî, Muhammed Nasreddin, *İrvâü'l-ğalîl fî tâhrîci ehâdîsi Menâri'l-sebîl*, I-VIII, Beyrut 1405/1985
- Ali Haydar Efendi (ö.1935), *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, I-IV, Beyrut ts
- Apaydın, H.Yunus, "Hacr", DİA, XIV, 513-517, İstanbul 1996
- Bakkal, Ali, "Maraz-ı Mevt", DİA, XXVIII, 39-41, İstanbul 1994
- Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", DİA, X, 534-539, İstanbul 1994
- Beyhakî, Ebûbekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (Thc. Muhammed Abdulkadir Ata), Mekke 1414/1994.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö.685/1286), *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil*, Beyrut ts
- Bilgili, İsmail, "Ehliyet Arızalarından İkrâh, Şartları ve Kısımları", İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1(1) 237-270
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhatı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, Bilmen Yayınları, İstanbul 1967
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim (ö.256/869), *Sâhîhu'l-Buhâri*, (thk. Mustafa Dîb el-Buğa), Beyrut 1407/1987 .

- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (ö.1051/1641), *Keşşâfû'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*, I-VI, Beyrut 1402
- Buhûtî, (ö.1051/1641), *Şerhu'l-Müntehâ (İrşâdü üli'n-nühâ li-Dekâiki'l-Müntehâ)*, I-III, Beyrut 1996
- Cürcanî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî (ö.816/1413), *et-Ta'rifât*, Beyrut 1405
- Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, İstanbul 2006
- Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, Konya 2004
- Derdîr, Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî (ö.1201/1786), *eş-Şerhu'l-kebîr ala Muhtasarı Sîdî Halil*, Kahire 1310
- Desûkî, Şemsüddîn Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö.1230/1815), *Haşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, I-IV, Beyrut ts
- Dimyâtî, Ebubekr b. Muhammed (ö. 1302/1884), *İ'ânetü't-talibîn*, yy ts
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "Cünûn", DİA, VIII, 125-129, İstanbul 1993
- Dönmezer, Suphi - Erman, Sahir, *Nazari ve Tatkiki Ceza Hukuku*, I-III, İstanbul, 1999
- Dural, Mustafa, *Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler*, İstanbul, 1984
- Ebû İshâk, Burhâneddîn, İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed İbnü Müflih (ö.884/1479), *el-Mübdi' şerhü'l-Mukni'*, Riyad 1423/2003
- Ebû Zehre, Muhammed (ö.1974), *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2009
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır (ö.1942), *Hak Dini Kurân Dili*, I-X, İstanbul 2008
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul 2001

- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed Ebü'l Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Hamevî (ö.770/1368-69), *el-Misbâhü'l-münîr fî garibiş-şerhi'l-kebîr li'r-Râfî*, I-II, Beyrut ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö.817/1415), *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1406/ 1986
- Gazzalî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî (ö.505/1111), *el-Müstasfâ fî ilmi'l-usûl*, I-II, Beyrut 1417/1997
- Gözübenli, Beşir, “*Âteh*”, DİA, IV, 51-52, İstanbul 1991
- Haccâvî, Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa Ebü'n-Necâ (ö.960/1552), *el-İkna' fî fikhi'l-İmâm Ahmed*, Tahkîk: Abdullatif muhammed Musa es-Sübkî, Beyrut ts
- Hamevî, Ahmed b. Muhammed Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî el-Hüseynî el-Mısrî (ö.1098/1687), *Ğamzü 'uyûnü'l-basâir şerhü Kitâbi'l-eşbâh ve'n-Nezâir*, I-IV, Beyrut 1405/1985
- Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ali (ö.1101/1690), *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasar Sîdî Halîl*, Beyrut ts
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşki (ö.1088/1677), *Dürrü'l-muhtâr*, Kahire 1321
- Hattâb er-Rüaynî, Şemseddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân et-Tarablûsî el-Mağribî (ö.954/1446), *Mevâhibü'l-Celîl lişerhi Muhtasarü'l-Halîl*, (Tahkik: Zekeriya Amîrât), yy 1423/2003
- İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşki (ö.1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, I-VIII, Beyrut 1421/2000

- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî (ö.741/1340), *Kavâninü'l-ahkâmi's-ser'iyye ve mesâili'l-fürui'l-fikhiyye*, (nşr. Abdurrahman Hasan Mahmûd), Kahire 1405-1406/1985
- İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (ö.879/1474), *et-Takrir ve't-tahbîr fi şerh'i t-tahrir*, Beyrut 1403
- İbn Fâris, (ö.395/1004), *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), I-VI, Kahire 1399/1979
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö.456/1064), *el-Muhallâ*, Beyrut ts
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö.861/1457), *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, I-X, Kahire 1970
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâlî el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğnî*, Beyrut 1405
- İbn Kudâme (ö.620/1223), *el-Kafî fi Fıkh Ahmed b. Hanbel*, I-IV, yy ts
- İbn Kudâme Ebü'l-Ferec, Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (ö.682/1283), *eş-Şerhu'l-kebîr*, I-XIV, Beyrut 1393/1973
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1994
- İbn Melek (ö.821/1418), *Şerhu Menâri'l-envâr*, İstanbul 1319
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö.970/1563), *el-Bahrü'r-râik şerhü Kenzü'd-dekâ'ik*, I-VIII, Beyrut ts

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (ö.520/1126), *el-Beyân vet-tahsîl*, XX, Beyrut 1408/1988
- Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özcendî el-Fergânî (ö.592/1196), *el-Fetâva'l-Hâniyye*, I-III, Bulak 1310
- Kal'acî, Muhammed, *Mu'cemü luğati'l-fukahâ*, Beyrut 1405/1985
- Kalyûbî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme (ö.1069/1659), *Hâşiyetü'l-Kalyûbî 'alâ Şerhi'l-Mahallî 'ale'l-Minhâc*, I-IV, Beyrut 1414/1998
- Karadeniz Çelebican, Özcan, *Roma Hukuku*, Ankara 1974
- Karafî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî (ö.684/1285), *ez-Zahîre fi'l-fikh*, I-XIV, Beyrut 1994
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1986
- Karaman, Hayrettin, *Fıkıh Usulü*, İstanbul 1964
- Kâsânî, Alâaddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâi'u's-sânâi' fi tertibi's-şerâi'*, I-VII, Beyrût 1406/1986.
- Koçak, Muhsin, “*Ehliyet Tesiri Açısından Sarhoşluk*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı V, Samsun 1991
- Koçak, Zeki, “*İslam Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları*”, Diyanet İlmi Dergi, XXXIX/4, Ankara 2003
- Köse, Saffet, *İslam Hukukunda İkrâhın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları*, Diyanet İlmi Dergi, XXXII/2, Ankara 1996
- Köse, Saffet, “*Rüşd*”, DİA, XXXV, 297-300, İstanbul 2008
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö.450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*, I-XVIII, Beyrut 1414/1994

- Merîsî, Ebû'l Hasan Ali b. İsmail b. Seyyidihi'l Merîsî (ö.458/1065), *el-Muhkem ve'l muhîti'l-a'zam*, (thk. Abdülhamit Hindâvî), I-XI, Beyrut 2000
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-muhtar*, (nşr Ali Abdülhamîd Ebü'l-Hayr/M.. Vehbî Süleyman), Beyrut 1419/1998
- Minhâcî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Minâcî (ö.880/1475), *Cevâhiri'l-ukûd ve ma'îni'l-kudâti ve'l-muvakk'ıyn veş-şuhûd*, yy ts
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö.676/1277), *el-Mecmû' Şerhü'l-Mühezzeb*, I-XX, yy ts
- Oğuzman, M. Kemal / Öz M. Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, B.3, İstanbul 2000.
- Öztan, Bilge, *Şahsın Hukuku Hakikî Şahıslar*, Ankara 1993
- Pezdevî, Ali b. Muhammed (ö.482/1089), *Kenzü'l-Vusûl ile ma'rifeti'l-Usûl*, yy ts
- Salihî, Alâuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleymân ed-Dimeşkî (ö.885/1745), *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf*, Beyrut 1419
- San'ânî, Muhammed b. İsmail el- Emîr el- Kehlânî (ö.1182/1768), *Sübülü's-selâm*, yy 1379/ 1960
- Sâvî ,Ahmed b Muhammed el-Halvetî (ö.1241/1825), *Haşiyetü's-Sâvî*, yy ts
- Serahsî, Şemsüleimme (ö.483/1091) , *el-Mebcut*, I-XXX, Beyrut 1421/2000
- Soyer Güleç, Sesim, “*Türk Ceza Kanununda Haksızlık Yanılgısı*”, DEÜ Hukuk Fak. Der. , X/1, Ankara 2008
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911 / 1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Tahkik; Muhammed el-Mu'tasim Billâh) Beyrut, 1417/1996; Kahire, 1959.

- Şabân, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*, çev., İbrahim Kâfî Dönmez, Ankara 2009
- Şafîî, Muhammed b. İdris (ö.204/820), *el-Üm*, Beyrut 1393
- Şener, Abdulkadir, “ *İslam Hukukunda Hacr*”, AÜİFD, XXI, 1975 ; XXI, 1978
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.1250/1834), *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl*, I-II, yy 1419/ 1999
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan (ö.189/805), *el-Hüccetü 'alâ ehli'l-Medîne*, I-IV, Beyrut 1403
- Şeyhîzâde, Abdurrahmân b. Muhammed b. Süleymân (ö.1078/1667), *Mecma'ul-ehur fi şerhi mülteka'l-ebhur*, I-IV, Beyrut 1419/1998
- Şîrâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî Ebû İshâk (ö.476/1083), *et-Tenbîh fi'l-fikhi'ş-Şafîî*, Beyrut 1403
- Şîrâzî (ö.476/1083), *el-Mühezzeb fi fikhi'ş-Şafîî*, I-II, Beyrut ts
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el- Hâtîb (ö.977/1569), *Muğni'l-muhtâc*, I- IV, Beyrut ts
- Taberânî ,Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb ebû'l Kâsım (ö.360/970), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XX, Musul 1983/1404
- Tahavî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Seleme b. Abdülmelik b. Seleme el-Ezdî (ö.321/933), *Şerhü Müşkili'l-âsâr*, I-XVI , yy 1415/1994
- Tesûlî, Ebû'l-Hasan Ali b. Abdisselâm (ö.1258 /1842), *el-Behce fi Şerhi't-tuhfe*, I-II, Beyrut 1418/1998
- Tirmizî, Muhammed b. İsa Ebû İsa es-Selmî (ö.200-279), *Sünen-i Tirmizî*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-V, Beyrut ts
- Ünal, Halit, “Baygınlık”, DİA, V, 244-245, İstanbul 1992

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el Hüseyinî el-Mürtedâ
(ö.1182/1715), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmus*, Dârü'l-Hidâye,
I-XL, yy ts

Zeydân, Abdülkerim, *el-Veciz fi Usûli'l-Fıkh*, Bağdat 1973

Zeydân, Abdülkerim, *el-Medhâl li Dirâseti's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1423

Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali (ö.743/1342), *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzü'd-
dekâik*, I-VI, Beyrut 1313

Zeylaî (ö.743/1342), *Nasbu'r-râye li ehadîsi'l-Hidaye*, I-IV, Beyrut 1418/1997



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Mehmet ONUR		İmza:	
Doğum Yeri:	ALTINÖZÜ / HATAY			
Doğum Tarihi:	19.09.1978			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	MİLLİ CUMHURİYET			
Ortaöğretim	ALTINÖZÜ İHL			
Lise	ALTINÖZÜ İHL			
Lisans	HARRAN İKTİSAT	ANKARA İLAHİYAT		
Yüksek Lisans	SELÇÜK ÜNİVERSİTESİ	İSLAM HUKUKU	KONYA	2011
Becerileri:				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:	0506 601 69 62			
Adres	Diyanet Eğitim Lojmanları, Dadaşkent/ERZURUM			